

Yeşil

Ağustos - Eylül - Ekim 2018
Sayı: 15

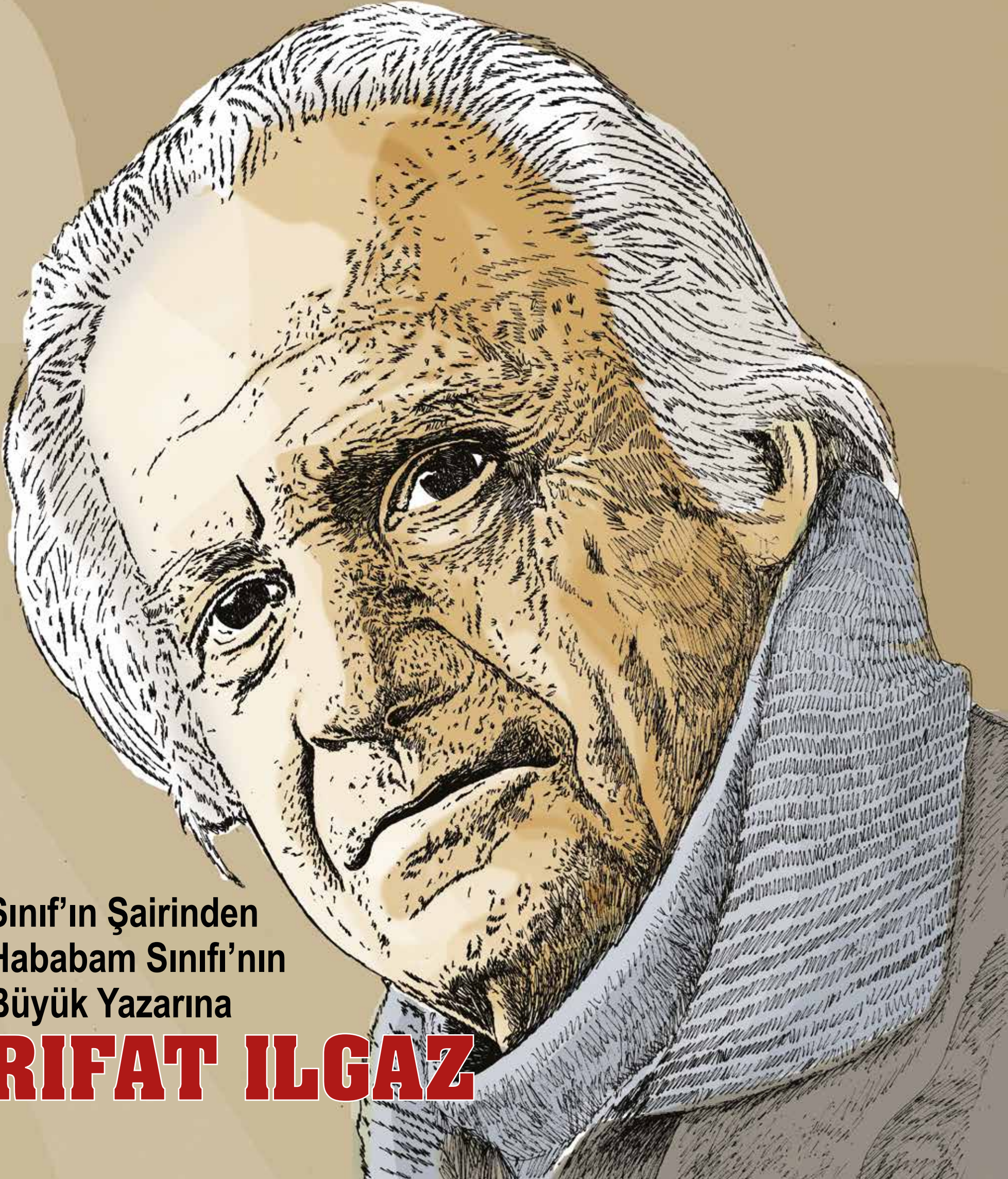
ÜCRETSİZDİR

SARIYER BELEDİYESİ KENT KÜLTÜRÜ VE YAŞAM DERGİSİ

Sınıf'ın Şairinden
Hababam Sınıfı'nın
Büyük Yazarına

RIFAT ILGAZ

Herkesin bir öyküsü vardır

FAKİR BAYKURT

ÖYKÜ YARIŞMASI

SON BAŞVURU: **19 NİSAN 2019**

DETAYLI BİLGİ:

www.sariyer.bel.tr

sariyerbld

SariyerBelediye

sariyerbelediye

sariyer.tv.tr

444 1 722

ŞÜKRÜ GENÇ / Sariyer Belediye Başkanı

Sevgili Edebiyat ve Hayat Dostları...

Tatil bitti; okullar açıldı, açılacak. Lisenin haylaz sınıfı Hababam'ın öğrencileri de her zaman olduğu gibi aramıza dönecek. Altmış yıldır bizimle yaşadıkları gibi yine yaşamayı sürdürecek. *İnek Şaban, Gündük Necmi, Tulum Hayri...* Ve diğerleri; mesela Badi Ekrem... Ya Hafize Ana'nın sevgi dolu yüreği... Unutulur mu hiç; Kel Mahmut da bütün merhametiyle bir köşeden gözükecek.

Hababam Sınıfı'nın usta yazarı *Rifat Ilgaz* bugün de aramızda yaşamayı sürdürüyor. Rifat Ilgaz, gerek şiirlerinde gerekse düz yazılarında insanı odağına almaktan vazgeçmeyen büyük bir yazar. İnsanı sadece sevinçli zamanlar içinde değil, acılı, karanlık zamanlar içinde de kalıcı biçimde anlattı

o muhteşem analizleriyle. Biz de bu sayımızın ana dosyasını bu büyük yazarımıza ayırmayı uygun gördük. Zor zamanlarda yaşayıp yazan, insan onuruna her vakit sahip çıkan usta yazar Rifat Ilgaz'ı Türk edebiyatının değerli kalemli ile Martı'da ağırlıyoruz.

Bu sayıda yükümüz ağır. Ağustos- Eylül sayılarını tek sayıda buluşturduk. İnsan yaşadıkça edebiyat da yaşamayı sürdürecektir elbette. Şair/ yazarlar umudunu kaybetmeyen ve yarını büyüten insanlardır. Tıpkı Rifat Ilgaz gibi.

Ekim sayımızda görüşünceye dek sağlıklı ve edebiyatla kalın sevgili Martı Dostları.

SAYI: 15 AĞUSTOS - EYLÜL - EKİM 2018 yesilmarti@sariyer.bel.tr

Sahibi: T.C. SARIYER BELEDİYESİ ADINA ŞÜKRÜ GENÇ

Genel Koordinatör
İSMAİL ERDEM
ismailerdem67@gmail.com

Editör
ASLAN ÖZDEMİR
aslan.ozdemir@gmail.com

Kreatif Yönetmen
KEZBAN KIR
kezbankir@gmail.com

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
ÖNDER KÖMÜR
onderkomur1983@gmail.com

Yayın Koordinatörü
VECDİ ÇIRACIOĞLU
veddihisar@gmail.com

Düzeltili
ECEM YILDIRIM GÜRKAN

Baskı: Matsis Matbaa Hizmetleri Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51 Sefaköy / İstanbul Tel: 0212 624 21 11

Adres:
Sariyer Belediyesi,
Pınar Mah. Günyüzü Cad.
No: 2 Maslak
Sariyer / İstanbul

www.sariyer.bel.tr
444 1 722

Kapak Resmi: Cemil Cahit YAVUZ

Yayınlanan yazıların sorumluluğu yazara aittir. Dergideki yazılardan yapılacak tüm alıntılarda dergi, yazar ve yazı ismi belirtilmek zorundadır.

Sevgili Yeşil Martı okurları; kısa öykü ve şiirlerinizi bize gönderebilirsiniz. Gönderdiğiniz ürünler Yayın Kurulumuzun değerlendirilmesi sonucu yayımlanacaktır. Not: Kısa öyküleriniz 200 kelimeyi geçmemek üzere, yesilmartidergi@gmail.com adresine gönderebilirsiniz.

BİR AYDINLANMA İNSANI: RIFAT ILGAZ

Bugün En Çok İhtiyacımız Olan Şey Aydınlanma Ruhudur...

A. ÖMER TÜRKES

Şiirleri, oyunları, hikaye ve romanlarıyla edebiyatın hemen her dalında ürün vermiş bir ustayı Rifat Ilgaz. Yazmanın yanı sıra işin hamallığını da üstlenmiş, yaşadığı döneme damgasını vuran dergilerin yayıncılığını yapmıştı. Şan olsun, cepler dolsun diye değil; daha iyi bir dünya kurulabileceğine inandığı için... *“Toplumcu gerçekliğe sonuna değin bağlı kalmış, ozanın toplum karşısında görev ve sorumluluğu olduğunu savunmuş, aynı zamanda bu savaşıma kendi özgün sesini, kişiliğini katmış bir sanatçıydı.”* Yazdıkları her dönemde rahatsız etti iktidar sahiplerini; çok sevdiği öğretmenlik mesleğinden atıldı, hapsilere düştü, yoksulluk çekti, hastalıklarla boğuştu. Ama hiçbir zaman geri adım atmadı **Rifat Ilgaz**; tam bir aydınlanma insanıydı.

1911 yılında Cide’de doğan Ilgaz’ın edebiyata ilgisi çok erken yaşlarda başlamıştı. İlk şiiri günlük Nazikter gazetesinde yayımlandığında (1927) ortaokul öğrencisiydi. Liseyi **Kastamonu Muallim Mektebi**’nde tamamladı. Ankara Gazi Eğitim Enstitüsünü bitirdi ve 1939’da İstanbul Karagörmüş Ortaokulu’nda Türkçe öğretmenliğine başladı. Artık edebiyat dünyasına açılmasının zamanı gelmişti. Sabahattin Kudret Aksal, Salah Bırsel, Ömer Faruk Toprak, Orhan Kemal, Sait Faik, Cahit Irgat, A. Kadir ve Nazım Hikmet gibi yazarlarla tanıştı, sosyalizmden etkilendi ve toplumcu gerçekçiliği benimsedi. Ne var ki muhalif olmak o zamanlar da kolay değildi. Rifat Ilgaz’ın çileli yolculuğu işte böyle başladı. Kitapları toplatıldı, çalıştığı dergiler kapatıldı, sonuçta “sakıncalı” damgası vuruldu kimliğine, yine de yılmadı, takma adlarla yazdı yazılarını. Hatta bugün milyonlarca kişiye ulaşan **“Hababam Sınıfı”**’nı bile 1957 yılında “Stepne” takma adıyla yayımlamıştı .

Sanat ve Edebiyat Anlayışı

Türkiye Cumhuriyeti’nin siyasi, edebi ve toplumsal tarihinin karakteristiklerini bire bir yansıtan hayat hikâyesini kısa bir yazı çerçevesinde özetlemeye çalışmak beyhude bir çaba olur. Aslında pek çok türe yayılan eserleri için de aynı şeyi söyleyebilirim. Bu nedenle bu yazı **Rifat Ilgaz**’ın romancılığı ile sınırlı. Rifat Ilgaz’ın romanları hakkında konuşmaya başlarken ilk sözü Rifat

Ilgaz’a bırakalım ve sanat/edebiyat anlayışını kendi ağzından dinleyelim; “Bize kimse öneride bulunmadı. Biz çağımızın gerçeklerini arayıp bulduk. Çağımızın gerçeklerine uygun yazınsal türler gerektiğini bulup çıkardık. Bugünün gençliği de kendi yazınsal türlerini, çeşnilerin kendisi bulup çıkarırsa daha da sağlam bir yere, bir toprağa basmış olur. Yalnız onların bizim yaşamımız, yaşantımız doğrultusunda kavranmalarını isteriz. Yani her şeye karşın, sağlığını yitirme karşısında bile olsa, direnebilmek, saptadığı gerçekler karşısında en biçimli uygulamayı, durmadan kendisini yenilemek, böylece toplumu yenilemeyi hedef almak. Özgürlük ve bağımsızlığını yitirmeden, aydına yakışan biçimde savaştık. Biz kendimize göre şöyle diyoruz; sanıyoruz yanlış iş yapmadık. Acaba bizim gibi davranırlarsa gençler de yanılmazlar mı?.. Bütün ilerici sanatçılar önce kendilerine

güveneciler. **Tevfik Fikret** ne demiş. Fikret bile, yani bizden en az 20-30 yıl önce konuşan Fikret, ‘Hak belledğin bir yola yalnız gideceksin.’ demiş. Kendine güvenmekten başladı. Çevresine güvenmek, çevresindeki kişilere güvenmek, emekçilere güvenmek. Çünkü emekçi en haklı, toplumun içinde. Üreten kişiye güvenmek. E Haklı insan, bence onların bizim yaşamımız, yaşantımız doğrultusunda kavranmalarını isteriz. Yani her şeye karşın, sağlığını yitirme karşısında bile olsa, direnebilmek, saptadığı gerçekler karşısında en biçimli uygulamayı, durmadan kendisini yenilemek, böylece toplumu yenilemeyi hedef almak. Özgürlük ve bağımsızlığını yitirmeden, aydına yakışan biçimde savaştık. Biz kendimize göre şöyle diyoruz; sanıyoruz yanlış iş yapmadık. Acaba bizim gibi davranırlarsa gençler de yanılmazlar mı?.. Bütün ilerici sanatçılar önce kendilerine

eğitim emekçilerine duyduğu sevgi hicvin keskinliği törpülemiştir. **Sulhi Dölek**’in ifadesiyle “Belki de en kaygısız yıllarının yansıması olduğu için, yapıtlarının arasında en az buruk olanı sayılabilir. Hicvin keskinliği pek yoktur burda; varsa bile, kahkaha ve hoşgörünün şalıyla yumuşatılmıştır.” Gerek Dölek’in söz ettiği yumuşama, gerekse de toplumun ağlanacak hallere gülme alışkanlığı nedeniyle **“Hababam Sınıfı”** tamamiyle mizah olarak alınlanmıştır. Oysa Rifat Ilgaz “kopyanın, ezberin, uydurma saygının” eleştirisini yaptığını söyleyecektir bir söyleşisinde; “Benim mizahım düşünmeye dayanır. Hababam Sınıfı’nda bize yakışmayan eğitimsel şeylerin yergisini yapıyorum.” İşin güldürü kısmını ise “traji-komik”le açıklayacaktır; “Çöken mizahım düşünmeye dayanır. Hepimiz ölen bu sisteme bakarak güldük” ...

İki yıl sonra yayımlanan **“Bizim Koğuşt”**ta (1959) eleştirisi sağlık sistemine yönelir. Bir verem hastahanesi etrafında kurgulanan hikayede hiciv çok daha keskindir. Devletin sağlık politikalarından maddi çıkar peşindeki doktorlara, hastahane çalışanlarının boşvermişliğinden yolu hastahaneye düşmüş hasta ve yakınlarının şaşkınlığına kadar herkesi ve her kesimi kapsayan eleştirisi güldürür ama kahkaha atmanıza izin vermez. Rifat Ilgaz’ın “düşünmeye dayalı” mizahı, kara mizahı **“Bizim Koğuşt”**ta çok daha belirgindir.

Bugün geldiğimiz noktada, bundan çok yıllar önce kaleme aldığı mizah ağırlıklı hikâye ve romanlarında ele aldığı meselelerin hala toplumun kanayan yaraları olması Rifat Ilgaz’ın haklılığının kanıtıdır. **“Hababam Sınıfı”**’nı ölümsüz kılan tam da budur işte.

Büyük Romanlar Zamanı

Bu iki romanını zor koşullar altında üretmişti Ilgaz. Açıkçası işi gücü bırakıp tek bir romana odaklanma lüksüne sahip değildi. Bu nedenle romanların pek çok bölümünü -kitap haline gelmeden önce- dergilerde yayımlamak zorunda kaldı. Böyle bir yayım sürecinin romanların kurgusunu etkilediğini söyleyebiliriz. Tefrika mantığına uygun olarak her bir bölüm kendi içinde tutarlı, bağımsız bir hikâye biçiminde yazılmıştır. Ancak okuyucu kopukluğu hissetmez, zira Rifat Ilgaz’ın ustaca dokunuşu sayesinde hikâyeciklerden oluşan bölümler birbirlerine önce karakterlerle sonra zaman-mekân birlikteliği ile bağlanırlar.

Sonuçta roman formuna kavuşmalarına ve okuyucuların beğenisini kazanmasına rağmen “Habam Sınıfı” ve “Bizim Koğuşt” o yıllarda “yüksek edebiyat”ın ilgisini çekmemişti. Romandan ziyade mizah kitapları muamelesi gördüler. Bu durum **Rifat Ilgaz**’ın zoruna gitmiş olmalı ki, “Mizah, bir tür değil, bir

çeşnidir. Bakış açısidir. Bir algılama, doğayı, toplumu bir algılama biçimidir” diyecektir bir söyleşisinde; ‘Mizah yazarı sözü, beni bir yerde bıktırdı da. Yahu ben mizah yazarı olmaktansa hikâyeci, romancı, şair, köseyazarı olmak isterim. Bir mizah yeteneğim varsa bu türlerin içinde göstereyim. Çünkü bir tavırdır, tutumdur, davranıştır mizah. Yani topluma, hattâ doğaya bakma biçimidir. Benim eğer bir hünerim varsa iyi bir hikâyeci, iyi bir romancı, iyi bir köşe yazarı olmakla öğünürüm. Mizahçı olmakla öğünmek ayrı iş.”

Belki de bu nedenle 70’li yıllara gelindiğinde “ciddi” romanlara ağırlık verecekti. **“Karadeniz Kıyıcığında”**(1969), **“Karartma Geceleri”** (1974), **“Sarı Yazma”**(1976) ve **“Yıldız Karayel”** (1981) Rifat Ilgaz’ın ustalık döneminin eserleridir.

Bir başka neden olarak yükselen siyasi mücadele ile birlikte yeni bir romancı kuşağının ortaya çıkışı ve romanların büyük ilgi görmesi gösterilebilir. Ne var ki Rifat Ilgaz 70’li yılların gözde konularına, 12 Mart darbesine ya da gençliğin devrimci mücadelesine yer vermedi. Elbette onun yazdıkları da politiki ama güncelden ziyade tarihsel bir mesele olarak ele aldı faşizmin gelişimini. II. Dünya Savaşı döneminde geçen **“Karatma Geceleri”** ve **“Sarı Yazma”**’da, Türkiye’deki sağa kayışı, hükümetin el altından desteklediği ırkçılığın yükselişini, muhalefetin susturuluşunu, aydınların yapılan baskıları ve yargının siyasallaşmasını işleyecekti.

Birbirini tamamlar nitelikli **“Karadeniz Kıyıcığında”** ve **“Yıldız Karayel”**de Batısından Doğusuna, Karadeniz halkının sorunlarını ele aldı; özellikle de fındık üreticilerini, küçük üretici ve emekçilerin maruz kaldığı sömürüyü... Bu iki roman tematik olarak bir önceki dönemin köy edebiyatını hatırlatmakla birlikte Rifat Ilgaz’ın yaklaşımı farklıdır. Doğalcı bir yaklaşım göstermez.

Toplumcu gerçekçiliğin büyük eserlerine yaklaşan bir anlatımla mevcut durumu zengin gözlemler eşliğinde farklı veçheleri ile, bireyler üzerinde yaptığı etkilerle yansıtmayı başarır. **Rauf Mutluay**’dan alıntılıyorum; “Romanda bir kasabanın bütün ilişki noktaları, gerekli bütün köşebaşları vardır: Kahveler, aşçı dükkânları, fabrika kalabalığı, çarşı, karakol, mahkeme, düğün delikanlıları, ev dünyası... Hiçbir insan üzerinde gereksizce durulmaz. Birkaç renkli bu sade dünyanın hayalini kurmuşlar, bu dünyaya giden yolu “Aydınlanma”nın açacağına inanmışlardı. Cumhuriyetin ilk aydınlanmacı ve sosyalist kuşağına göre, “Öyle bir belirli yaşam ve sanat, duygu ve düşünce biçimi vardı ki düzgündü, haklıydı, doğrudu ve nesneldi ve biz onu yeterince bilirsek başka insanlara da öğretilirdi. Sorunlarımızın bir çözümü vardı ve biz o çözüme uygun bir yapı kurup da kendimizi bu yapıya uydurmaya girişebilirsek, hem düşünce sorunlarına hem de eylem sorunlarına yanıtlar elde edebilirdik.” Aslında bu aydınlanmacı ideal için verilen kavga, tam da romantiklere özgü bir tavırdı; iktidarı, devleti, cumhuriyeti kendi içinde özümlemek, kendisini onunla bir hale getirmek ya da kendini onun içinde eritmek girişimiydi. İşte bu nedenle her söyleşisinde yazarlığı kadartmenliğini de öne çıkaracaktı **Rifat Ilgaz**.

Ne yazık ki bugün o ideallerin, aydınlanmanın bütün değerlerinin ayaklar altına alındığı, arsızlığın, hırsızlığın, köşe dönmeciliğin kutsandığı bir dönemde yaşıyoruz. Ve ne yazık ki yazarların sesleri duyulmuyor. Körlerin sağırlandığı ağırladığı bu yeni ortaçağda “inşallahlar”, “maşallahlar” çınlıyor kulaklarımızda. Oysa **Perry Anderson**’un vurguladığı gibi “bugün en çok ihtiyacımız olan şey, incil’dekine benzeyen sözlerden ziyade Aydınlanma ruhudur”. ■

Sınıf'ın Şairi Rifat Ilgaz

*“SINIF’ın ozanırım mimli,
HABABAM SINIFI’nın yazarıyım ünlü,
Kim ne derse desin,
Çocuklar için yazdım hep”*

İBRAHİM BAŞTUÇ

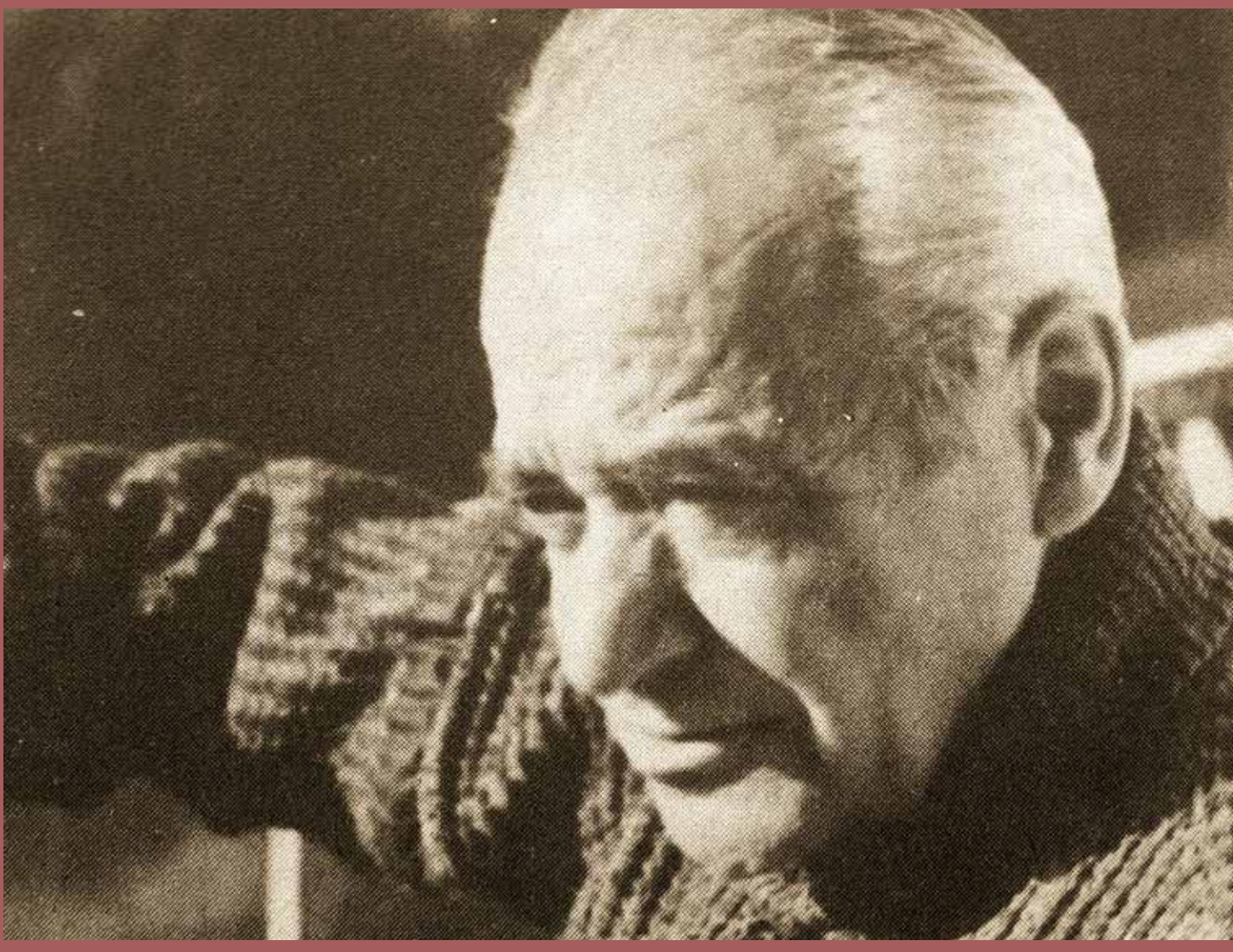
Haiku tadındaki son şiirinde, bedeninin son sıcaklığını insanlara bırakmayı ister Rifat Ilgaz: “Elim eline değsin/ Isıtayım üşüdüye/ Boşa gitmesin son sıcaklığım!”

Âşık Veysel’in vasiyetini anımsatır: “Mezarımın üzeri betonla kapatılmasın, ot bitsin, koyun yesin, süt olsun, kuzu olsun, et olsun, memlekete hizmet olsun.”

Bu iki “vasiyet”ten Veysel’inkinde “memlekete hizmet”, Ilgaz’inkinde “insan” vurgusunun öne çıkması Veysel’in Halk ozanlığı geleneğinden beslenmesi, Ilgaz’ın modernin temsilcisi olmasına ilışıktir kuşkusuz. Halkçılıkla toplumculuk arasındaki ince çizgidir öte yandan. Belki biraz da Veysel’in Cumhuriyet sevgisinin yansımasıdır; Ilgaz’ın muhalıflığının...

Rifat Ilgaz’ın, son şiir kitabı Ocak Katırı Alagöz’ün sonuna eklediğı “Kırk Kuşağı” başlıklı “sonsöz”de de geçer Veysel’in adı. Ilgaz, Gazi Eğitim Enstitüsü’nde öğrenciliğı sırasında, Ahmet Kutsi Tecer’in dersinde bir gün Orhan Veli ve arkadaşlarını tanıtip hocasının tepkisini görmek ister. Sonucu da şöyle yorumlar: “Kudsi Tecer söyleşimi ilğıyle izledi. Garip’çilerin kalıplaştırılmış hececilere karşı olduklarını vurgulamam Hoca’nın hoşuna gitmemişti. Ölçü, uyak yanısı olan öğretmenimizin bu gençleri tutmadıkları ağıktı. Ama ne olursa olsun Nâzım’ı tutmayışları, yenilikten yana oluşlarını başğılatmıştı. Veysel bulup, tanıtan bir şiir uzmanının bir beklediğı olmamalıydı bu yenilikçi üç arkadaştan. Yaptığim söyleşiden iki yıl sonra Melih Cevdet Anday’dan duymuştum, dersinde kendilerini tanıttığini.” (Çınar Yay. İstanbul 1993, 3. basım, s. 75)

Tecer’i, “Veysel bulup, tanıtan bir şiir uzmanı” diye niteleyerek “yenilikçi”likten uzak görür! Bu alıntıda ki “Nâzım” ve “yenilik” meselesine dönmek üzere şunu belirtiyim; Rifat Ilgaz’ın “vasiyet” dediğim üç dizeden oluşan bu kısacık şiir ilk bakışta, şiirinin temel öğelerinden “insan sevgisi”ni içeriyor. Öte yandan onun şiirindeki hâkim bir tavri da açığı vuruyor bana kalırsa: “İroni”dir bu. Ölümün soğutacağı bedene “hınzır” bir gönderme! Nedir Veysel, Ilgaz’dan önce söylemiştir sözünü. Bunu da akılda tutmak gerekir, dedikten sonra Ilgaz’ın şiirindeki ironiyi bakalım biraz.

“Çocuklarım” şiirinde, “Serçelere mi acımadık kış günlerinde/ Kendimizi unutarak” der. Erken doğduğu için yaşatılamayan “yavrucak”ı konu alan “Kuş Misali”de, “Dört gündür soğuktan/ Su yüzü görmiyen yavrumuz/ Geleneklere uygun yıkandı/ Çıkarken kucağımda kapıdan/ Bulamadı beklenen gözyaşını// Çocuklar düştü arkamıza/ Yüzü kirli çocuklar/ Dört yanımı saranlara/ Su dökenlere Yâsin okuyanlara/ Dağıttım son meteliğe kadar” der.

Bir yerinde “Kimini sefil etti 39 Harbi/ Kimini şair etti./ Beni de gazete tiryakisi./ Dadandık kahvelere haber yüzünden” dediğı “Kahveler Gazeteler” şöyle bitiyor: “Gün oldu kırıldı kanadımız/ Kaldık çöllerde/ Gün oldu Urallar’dan vurup/ Ulaşmak istedik Kızılma’ya/ Yürüdük şehir şehir/ Bir de ne görelim/ Arpa boyu yol gitmişiz// Düşenin dostu mu olur/ Zafer nerde biz orda/ Meserret’de kurtardık

Sivastopol’u/ İkbal’de girdik Berlin’e/ Atıkali kahvesinde patladı/ Atom bombası// Pes dediler bir yaz akşamı/ Şehzadebaşı’nda Japonlar/ Çektik zafer bayrağını kapıya.”

Buradan hareketle denebilir ki Rifat Ilgaz’ın öykü ve romanlarında kendini gösteren “mizah” ögesi, “ironik biçimiyle” ilk şiirlerinden başlayarak basitliğe düşmeyen bir ölçülülükle var ediyor kendini.

Öte yandan Orhan Veli’nin “Ne atom bombası,/ Ne Londra Konferansı;/ Bir elinde cımbız,/ Bir elinde ayna;/ Umurunda mı dünya!” şiiriyle akrabadır bu şiir. Ortaokul yıllarında yazmaya başlayan Rifat Ilgaz, dönemin heceli şiirlerinin etkisindeyken Orhan Veli ve arkadaşlarının açtığı yolu seçecek, serbest şiire yönelcektir. Özellikle de Garip manifestosunun, “sairanelik” başta, şiirin bütün süslerinden arındırılması ilkesinin yılmaz uygulayıcısı olacaktır!

Orhan Veli’nin yıllar geçtikten sonra bile Rifat Ilgaz üzerindeki etkisinin bir göstergesi de bu yazının girişinde sözü geçen, Ilgaz’ın son şiir kitabına eklediğı kısa yazıdır. Yazı “Kırk Kuşağı” başlığını taşımakla birlikte, dönemin adı Ilgaz’la birlikte anılan Toplumcu Kırk Kuşağı şairlerinden hiçbirinin adı geçmez. Yazının içeriğı Orhan Veli’yle tanışma, dostluklarının ilerleyişi ve Ankara’da Nahit Hanım’ın evindeki davetle sınırlı kalır.

Ataol Behramoğlu da onun şiir anlayışını değerlendirirken bu akrabalığa dikkat çeker: “Rahat konuşma dili, küçük, yoksul insanın yaşamını anlatışıyla, dil ve söyleyiş özellikleri bakımından Orhan Veli’lere yakın duruyor.” (Büyük Türk Şiiri Antolojisi, Sosyal Yay., İstanbul 2001, 6. basım, cilt 2, s. 722)

Orhan Veli’lerde bir tür “fantezi” olarak kendini gösteren “yoksul insan”ın, Rifat Ilgaz’ın şiirlerindeki renkliliğı ve ete kemiğe bürünmüşlüğü

Ataol Behramoğlu’nun da dikkatinden kaçmıyor: “Rifat Ilgaz’ın şiirinde yoksul insanın yaşamından kesitler, bir dil ya da fantezi ögesi olarak değil, toplumun acılı gerçekleri olarak yansıtılmıştır.”

Bu benzerliğe Asım Bezirci’nin de vurgu yaptığı görülüyor: “Gerçekten de bazı yanlarıyla Ilgaz, Nâzım Hikmet’ten çok Orhan Veli’ye yakın düşer. Ama bu yakınlık dışıdır; öзде değil, biçimdedir. (...) Orhan Veli halk gibi olmaya özenir, Ilgaz ise halktan biridir.” (A. Bezirci, Rifat Ilgaz, Çınar Yay., İstanbul 1997, 4. basım, s. 73)

“Nâzım Gibi Yazmamak” ve 1940’lar

“Çocuklar için yazdım hep”te ise Hababam Sınıfı’na uzanan başka bir öykü gizlidir. Ferit Öngören, Asım Bezirci’nin Rifat Ilgaz adlı inceleme kitabına yazdığı “Sunu”da, Ilgaz’ın çocuklar için yazmasını şöyle değerlendirir: “Rifat Ilgaz da öğretmenliği elinden alınmış bir öğretmen. (Öteki Asım Bezirci’dir. İB) Türkiye’de tasdikname almış bir öğrenci kadar okulundan uzaklaştırılmış bir öğretmenin öğrencilerinin cıvıtlarını, öteki öğretmenleri, okul ortamını özlemenin, bir sevgiliye hasret gibi, duman duman tüten bir şiiridir “Hababam Sınıfı”. Bir senfonidir. Bir öğretmen kaybettiğı öğrencilerinin cıvıtlarını mı anıyor, evet. Bir öğretmen uzaktan uzağa öğrencilerini yaşama mı hazırlıyor, evet. Ben bu yorumlarımı 1959 yılında yapmıştım. Aradan otuz yıl geçmiş. İlkokuldan üniversiteye kadar on beş sınıf var. Ama bir de Hababam Sınıfı var. İşte bu sınıftan kimse Rifat Ilgaz’ı çıkaramaz, kurucusudur.”

Kastamonu Mualim Mektebi’ni 1930’da bitirdikten sonra altı yıl kadar öğretmenlik yapan Rifat Ilgaz, Gazi Eğitim Enstitüsü’nde Edebiyat Bölümü’nde yükseköğrenim gördükten sonra 1939’da öğretmenliğe geri döndü. İkinci şiir kitabı Sınıf nedeniyle 1944’te yargılanıp altı ay hapis cezası alınca öğretmenliğe ara vermek zorunda kaldı. Yaklaşık üç yıl sonra öğretmenliğe döndüyse de bir yıl kadar çalışan Rifat Ilgaz’ın görevine 1947’de son verildi ve bir daha “çok sevdiği” öğretmenliğe dönemedi.

Rifat Ilgaz’ın öyküleri ve romanları Sınıf’ın yargılanması ve bilirkışı suç

ögesi bulmadığı halde Rifat Ilgaz’ın altı ay hüküm giymesinde dönemin siyasal atmosferi, sıkıyönetim nedeniyle davanın askeri mahkemeде görülmesi ve 1943’te kapatılan Yürüyüş dergisinin de etkisi olduğu anlaşılıyor. Nâzım Hikmet’in Bursa Cezaevi’nden gönderdiği şiirlerin İbrahim Sabri mahlasıyla yer bulduğu derginin yazı kadrosunda A. Kadir, Cahit İrgat, Hüsametdin Bozok, Sait Faik, Salah Bırsel, Ömer Faruk Toprak, Fethi Giray, Suat Taşer, Samim Kocagöz, Orhan Kemal vardı. Rifat Ilgaz bu derginin yazı işleri müdürüydü.

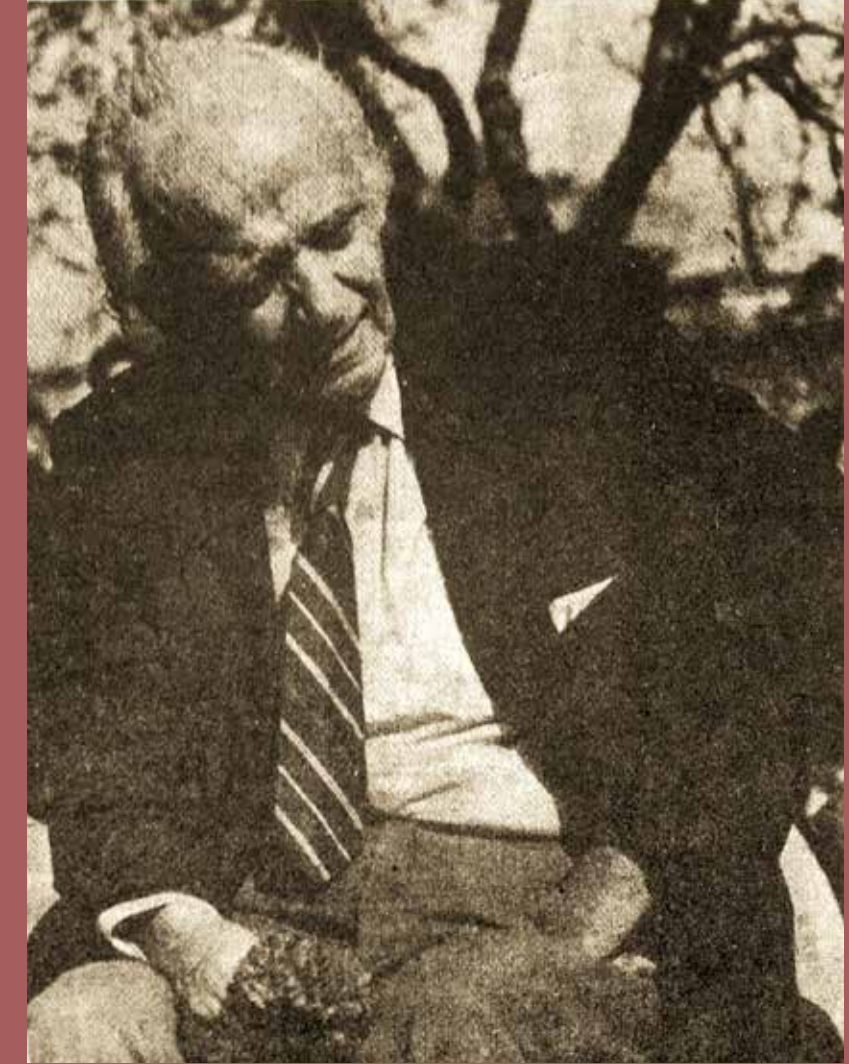
Bu dönem, şiir yazmaya ortaokul yıllarında başlayan, ilk şiiri “Sevgilimin Mezarında” 1927’de yayımlanan Rifat Ilgaz’ın şair kişiliğinin de oturduğu yıllar. “Yazdığım şiirlerin, yani 1926’da başladığıma göre 1939’a kadar yazdığım şiirlerin, emekçileri, memleketini seven halkımızı, işçimizi, aydınımızı, gerçek aydınımızı ama ilgilendirmediğini gördüm. Şiirin yerine oturmadığını gördüm yazdığım yazılarla. Bunlar biraz da, hani birçoklarının dediğı gibi, az biraz Fransızca bilmemden ileri geliyordu. Baudelaire, Paul Valery, Verlaine, Albert Samain’i, daha sonraları Philippe Soupault’ları, çok daha sonraları Jacques Prevert’leri inceleyerek vardığım edebiyatçı gerçeklerinden doğuyordu. Bunların toplumumuz için yeterli olmadığını tam algıladığım yıllardır 1940 yılları...” (Bezirci, s. 33)

Rifat Ilgaz şiirlerinde baştan beri var olan “öykülemeci” biçem 1940’tan sonra yazdığı şiirlerde daha da belirginleşir. Bu yöneme şiirlerin hacmini de belirlemeye başlar ki kimi şiirlerin epey uzamasıyla sonuçlanır. Okulda, hapiste, hastanede, sokakta vs. gözlemediğı halktan, yoksul, geçim derdinde insanları anlatır ağırlıklı olarak. Bazı durumlarda varsıllar da girer şiirlerine ama yoksullukla varsıllık karşıtlığını belirginleştirmek içindir bu! “Vapur” adlı şiirinde şöyle der: “İşte Ada vapuru kalkıyor,/ dolaş, candan bir tanıdık bulabilir misin/ dert yanacak,/ çımacıdan, ateşçiden gayrı.../ Bakır yüzlü kadınların arasında/ bizim Cibali kızlarını göremezsin.”

Rifat Ilgaz’ın öyküleri ve romanları gibi şiiri de onun “ayrıntıcı”

Tüyap Kitap Fuarı’nda Nuri İyem, Asım Bezirci ve Rifat Ilgaz

Rifat Ilgaz İstanbul Üniversitesi Beyazıt Meydanı’nda 1987

gözlemciliğinden beslenir. Ölümüne yakın bir söyleşide şöyle der: “Gider, Çiçek Pasajı’na otururum. Bir bira içerim. Birileri gelir, sohbet başlar. Bira söylerim. Şuradan buradan konuşuruz. Biraz konuları dürtüklerim. Bir iki saat oturur işte bunları anlatır gider. Sonra 5,5 yıl süreyle hapsedilerde birlikte kaldığım kibar hırsızlar, kabadayılar. Hastanelerde koğu arkadaşları. Çeşit çeşit insan tanıdım.” (Fûsun Özbilgen, Sklyfe, Sayı 118, Şubat 1993.)

Nâzım Hikmet’in Memleketimden İnsan Manzaraları’nı besleyen halk tipleriyle, Rifat Ilgaz’ın şiirlerini besleyen halk tipleri arasında akrabalık bağı kurulur. Ancak her iki sanatçıdaki halk tipleri birbirini andırmakla birlikte Nâzım Hikmet’in “Manzaralar”da kurduğu destansı biçem, kahramanlarını bir adım geri iterken Rifat Ilgaz’ın böyle bir “bütünlük kaybı” taşımayışından olsa gerek, halktan tipler daha “yalınlık/ gerçek”tir. Bunda, Nâzım Hikmet’t e özellikle “ritim” ögesiyle belli ölçüde süren geleneksel şiirin ve “şairanelik”in Rifat Ilgaz’da iyice silikleşmesinin de payı olsa gerek. Ama öte yandan “Manzaralar”daki halk tipleri “insan” olarak kendi gerçeklikleri içinde şiire girerken Rifat Ilgaz’da “sınıf gelişkininin vurgulanması” için seçtikleri hissi uyandırma tehlikesine çok yakın durur!

Bezirci soruyor: “Önceleri daha çok şiirle uğraşmıştınız. Fakat sonraları gitgide mizaha, daha doğrusu mizah hikâyesine yöneliyorsunuz. Bu yönelişte nelerin etkisi oldu? Birbirini izleyen kovuşturmaların mı, geçim zorluklarının mı? Yoksa başka olayların mı?”

İlgaz bu soruyu yanıtlarken “Sonradan mizaha ağırlık verişim yaratılışımın, yeteneğimin gereğidir” der. Geçim derdinden çok, yeteneğinin ve kişilik yapısının üretimini belirlediğini vurgular. Şu da var; Ilgaz,

Hikmet’in şiir anlayışından uzak durma çabasını göstermesi bakımından Rifat Ilgaz’ın şu yargısı ilginç: “Biz toplumcu-gerçekçi şairler Nâzım gibi şiirler yazmamak için direniyorsak onun şiirimize getirdiğı içerikten değil, biçimden, ses uyumundan, yapısallıktan ötürüdür. Yeni toplumcu kuşaklar Nâzım’ın etkisinden sıyrılıp yepyeni taptaze seslerle biçimlerle, hatta biçemlerle durmadan oluşmakta, gelişmektedir.” (s. 36)

Yayımlandığında büyük ilgi uyandıran ilk kitapları yasaklanan, dergilerde uzun süre yer bulamayan Ilgaz’ın, mesaisini 1950’lerden sonra ağırlıklı olarak gazeteciliğe ve mizah yazırlığına yönettiğı görülüyor. Tan gazetesinde düzeltmen, dizgici ve röportaj yazarı olarak çalıştığı 1952-1960 döneminin ardından büyük ününü kazanacağı Hababam Sınıfı’yla birlikte Bizim Koğuş ve Don Kışot adlı üretimlerini, Dolmuş dergisinde “Stepne” takma adıyla verir.

Bezirci soruyor: “Önceleri daha çok şiirle uğraşmıştınız. Fakat sonraları gitgide mizaha, daha doğrusu mizah hikâyesine yöneliyorsunuz. Bu yönelişte nelerin etkisi oldu? Birbirini izleyen kovuşturmaların mı, geçim zorluklarının mı? Yoksa başka olayların mı?”

İlgaz bu soruyu yanıtlarken “Sonradan mizaha ağırlık verişim yaratılışımın, yeteneğimin gereğidir” der. Geçim derdinden çok, yeteneğinin ve kişilik yapısının üretimini belirlediğini vurgular. Şu da var; Ilgaz,

“Bende şiirle mizah birbirinden ayrı değildir” der.

Yine bu söyleşide, Ilgaz’ın, mizahın şiirini beslemesinden de memnun olduğu anlaşılır: “Mizah, doğayı yorumlar; biçimi ve bakış açısıyla... Benim kimi şiirlerim vardır, toplantılarda okunur. Ahmet Gülhan okumuştı, “Mistabey” başlıklı şiirimi. Millet yerlere yattı. Buna bir mizah türünde bir şiir mi diyelim? Mizah, bir tür değil, bir çeşnidir. Bakış açısidir. Bir algılama, doğayı, toplumu bir algılama biçimidir.”

“Duyarlı İmgeler”

Rifat Ilgaz’ın 1940’larda benimsediği Toplumcu gerçekçi şiir anlayışını istikrarlı biçimde sürdürdüğünü birçok kez yinelemesi gibi, sayısı 11’i bulan şiir kitapları topluca değerlendirildiğinde de görülecektir ki şiirlerinde de tematik ya da biçimsel bir dönüşüm/ değişim yok gibidir. (Bir başka yazının konusu olabilecek şu noktalar hariç: Kimi şiirlerinden attığı dizeler; eski şiirlerini yeni kitaplarına alırken yaptığı sözcük değişimleri; dize başında küçük harf kullanımından ve noktalama imlerinden vazgeçiş vs.)

Ancak bunun bir istisnasından da söz etmek gerekir. Ataul Behramoğlu’nun, Büyük Türk Şiiri Antolojisi’ndeki değerlendirmesini önemli buluyorum. “Son yılların ürünleri arasında, toplumsal konulu, sağlam biçim ve kuruluşu olan şiirlerinin yanı sıra, şiirimizin özde ve biçimde yeni açılımlarının özelliklerini başarıyla özümsemiş ve daha kişisel konulu şiirler de (Leylaklarını Anlatıyorum’ vb.) yer alıyor.”

Rifat Ilgaz’ın Soluk Soluğa (1962) adlı

Necati Cumalı ve Şükran Kurdakul, Rifat Ilgaz’la birlikte
Rifat Ilgaz Cide Edebiyat Ödülü Töreni 1984

kitabındaki “Leylaklarını Anlatıyorum” benzeri şiirler, Behramoğlu’nun saptadığı gibi “şiirimizin özde ve biçimde yeni açılımlarının özelliklerini başarıyla özümsemiş” olmakla birlikte Rifat Ilgaz’ın adeta “donmuş” bir ısrarla sürdürdüğü, 1940’lardaki şiir anlayışını da “kıran” örnekler.

Asım Bezirci de “kişisel ve duygusal yönü ağır basan, genellikle aşk temini işleyen” bu şiirleri başarılı bulur: “Ilgaz toplumsal gerçekçi şiir türünde olduğu gibi bu şiir türünde de başarılıdır. (...) Lirik, arınmış bir dil kullanır. Canlı, duyarlı imgeler kurmaya çalışır.” (s. 96)

Ilgaz’ın, şairanelikten sakınayım derken şiirselliğin uzağına düştüğünü söyleyebilir miyiz? Orhan Veli’yi “şairaneliğe” geri dönmekle suçladığını biliyoruz: “Gelgelelim bildirisini şairaneliği yasaklayan şair,

Urumelihisarı’na oturur, oturur da bir türküz tutturabilirdi.”

Şairanelik değilse de şiirselliği 1960’lara doğru Soluk Soluğa ile devamındaki birkaç kitapta kendi şiirinden uzak tutmadığı görülüyor Rifat Ilgaz’ın da. Ancak arkası gelmiyor...

Ilgaz’ın son kitabı Ocak Katırı Alagöz’ü (1987) değerlendirdiği yazısında Refik Durbaş “Toplumsal olaylar karşısında bir şairin öfkesini dizginleyememesinin şiirleri” diyor. Ve ekliyor: “Kimi yerde yalın söyleyişlere düşse de: ‘Ah uzak görüşlü yetkililer,/ Bıraksanız da büyük sorunları bir yana,/ Biraz da ulusunuz için.../ Halkımız için konuşsanız” (R. Durbaş, Red, s. 104, Mu Yay., İstanbul 2016)

Rifat Ilgaz’ın yazısından bakıldığında yaşamını, yaşamından bakıldığında

yazısını ironikleştiren bir şey dikkatimi çekti. Uğruna hapis yattığı Sınıf adlı şiir kitabını savunurken hâkim karşısında toplumsal sınıfı değil, okuldaki sınıfı kast ettiğini söylüyor, işe yaramıyor tabii. Daha sonra kuracağı yayınevine de Sınıf adını koyuyor! Sonra “Sınıf”ın başına “Hababam” sözcüğünü koyuyor... Ün patlaması yaşıyor. Öyle ki bu ünden şair kimliğiyle rahatsızlık bile duyuyor!

İlhan Selçuk’un sahibi olduğu Dolmuş adlı mizah dergisine “eğlencelik” olarak “Sitepne” takma adıyla 1950’lerde yazmaya başladığı “Hababam Sınıfı” hikâyeleri 1959’da kitaplaştığında da yazar adı Stepne’dir. Bu yazıların, şiirine ya da şair kimliğine zedeleyeceği yönünde bir kaygısı var! Ilgaz için o zamanlar, “ipe sapa gelmez”dir bu kitap zira: “Bir gün İlhan Selçuk ‘Rifat Bey, artık adınızı koyalım.’ dedi. ‘Değmez.’ dedim. ‘Ben şairim. Böyle ipe sapa gelmez şeylere adımı koymayın.’ dedim.”

Sınıf’ın şairiyle Hababam Sınıfı’nın yazarı arasında bir kişilik bölünmesi midir yoksa Rifat Ilgaz? Bu da son ironi olsun: “Hababam Sınıfı’nın beni önce şair olarak rahatsız etmesi gerekir. Ben şair olarak Hababam Sınıfı’nın ününe kavuşmak isterdim. Nedense ozan olarak toplumla uzlaşamadık, öyle geliyor. (...) Hababam Sınıfı benim adımı aşarak bir folklor malzemesi oldu.”

Yine de eski tüfek, son atışı şiirle yapmayı bilecektir: Elim eline değsin Isıtayım üşüdüysen Boşa gitmesin son sıcaklığım! ■

Rifat Ilgaz - Şiirler

ALİŞİM

Kasnağından fırlayan kayışa
Kaptırdın mı kolunu Alishim
Daha dün öğle paydosundan önce
Zileli’nin gitti ayakları
Yazıldı onun da raporu
İhmalden

Gidenler gitti Alishim
Boş kaldı ceketin sağ kolu
Hadi köyüne döndün diyelim
Tek elle sabanı kavrasan bile
Sarı öküz gün görmüştür
Anlar işin iç yüzünü
Üzülmeye Alishim, sabana geçmezse sözün
Ağanın davalarına geçer
Kim görececek kepenek altında eksigini
Kapılarınsın boğaz tokluğuna

Gidenler gitti Alishim
Boş kaldı ceketin sağ kolu
Sağ yanın yastık ister Alishim
Sol yanın sevdiğini
Kızlarda emektar sazın gibi
Çifte kol ister saracak

(Yarenlik)

ÇOCUKLARIM

Sizi yoklama defterinden öğrenmedim
Benim haylaz çocuklarım
Sınıfın en devamsızını
Bir sinema dönüşü tanıdım
Koltuğunda satılmamış gazeteler
Dumanlı bir salonda
Kendime göre karşılarken akşamı
Nane şekeri uzattı en tembeliniz
Götmek istedi küfesinde elimdeki ıspanak demetini
En dalgını sınıfın

Çoğunuz semtine uğramaz oldu okulun
Palto ayakkabı yüzünden
Kiminiz limon satar balıkpazarında
Kiminiz Tahtakale’de çaycılık eder;
Biz inceleyederalım aç tavuk hesabı
Tereyağındaki vitamini
Kalorisini taze yumurtanın

Karşılıklı neler öğrenmedik sınıfta
Çevresini ölçtük dünyanın
Hesapladık yıldızların uzaklığını
Ortaasyadan konuştuk laf kıtlığında
Birlikte neler düşünmedik
Burnumuzun dibindekini görmeden
Bulutlara mı karışmadık
Güz rüzgârlarında dökülmüş
Hasta yapraklara mı üzülmedik
Serçelere mi acımadık kış günlerinde
Kendimizi unutarak

(Sınıf)

LEYLAKLARINI ANLATIYORUM

Leylak getiriyorsun bana güneşli bir gün
Onu saçlarından topladığın belli
Bir leylak bahçesinin karşımda

Böyle kucağında kalsa daha iyi
Bir vazoya bırakıp gidiyorsun
Sen gidiyorsun leylaklar kalıyor mu sanki
Önce renkleri gidiyor arkandan
Nesi varsa gidiyor soyunarak

Her vazoya baktıkça karşımdasın ne tuhaf
Her kokladıkça dönüp dönüp geliyorsun
Düşünceler gibi filizleniyorsun gün geçtikçe
Yaprak yaprak geliyorsun
Leylak leylak bakıyorsun gözlerimin içine
Ölümsüz bir mevsim oluyorsun.

(Suluk Soluğa)

KAHVELER GAZETELER

Kimini vurguncu yaptı bu savaş
Kimini karaborsacı
Laf olur diye dost çayı içmiyenler
Mahkemelik oldular rüşvet yüzünden
Gaz fişi, ekmek karnesi derken
Kimler karışmadı ki piyasaya

“Kimini sefil etti 39 harbi,

Kimini şair etti.”
Beni de gazete tiryakisi.
Dadandık kahvelere ajans yüzünden,

Bir bardak ıhlamur karşılığı
Yeni nizamdan dem vuran yazılar okuduk
Düştük eli kalem tutup da
Eli tüfek tutmayanların peşine
Cenk meydanlarını dolaştık
Denizler geçtik dağlar aştık

Gün oldu kırıldı kanadımız
Kaldık çöllerde
Gün oldu Urallar’dan vurup
Ulaşmak istedik Kızılelma’ya
Yürüdük şehir şehir
Bir de ne görelim
Arpa boyu yol gitmişiz

Düşenin dostu mu olur
Zafer nerde biz orda
Meserret’de kurtardık Sivastopol’u
İkbal’ de girdik Berlin’e
Atıklı kahvesinde patladı
Atom bombası

Pes dediler bir yaz akşamı
Şehzadebaşı’nda Japonlar
Çektik zafer bayrağını kapiya.

(Uzak Değil)

OKUTMA ÜZERİNE

SINIF’ın ozanıym mimli,
HABABAM SINIF’ının yazarıym ünlü.
Kim ne derse desin,
Çocuklar için yazdım hep.

Canım yansın diye
İşimden atarlar sık sık,
Acısını hep çocuklar çeker...
Kendi öz çocuklarını,
Benden önce.

Şunu demek istiyorum!
İki iş tuttum ömür boyu köklü.
Çocukları okutmaktı ilk işim,
İkincisi,
Yazdığımı çocuklara okutmak.

Ne gençlerden, ne çocuklardan
Bir yakınmam yok
Arap’ın dediği doğru:
“Çocuk mazbut...”
Memleketse görülüyor işte,
Güllük gülistanlık...
Ne var ki güllerin dikeni çok!

(Ocak Katırı Alagöz)

SALTANAT

Aydın Ilgaz’a

Sen otellerde benim konuğum
Bense dar günlerde senin evinde...
Kim ne derse desin
Saltanatımız baba oğul
Sürüp gidiyor işte!

Ne saray, ne yalı, ne köşk,
Ne bir dairecik, kooperatiften...
Ne Bebek sırtlarında bir çadır,
Bir gecekondu da yok, memleket işi
Taşıtlarla’larda...

Diyelim ki, elden düşme bir Ford,
Kilometresi üç kez silinmiş...
Dört tekerim de olmadı bugüne kadar,
Ayaklarımı yerden kesecek!

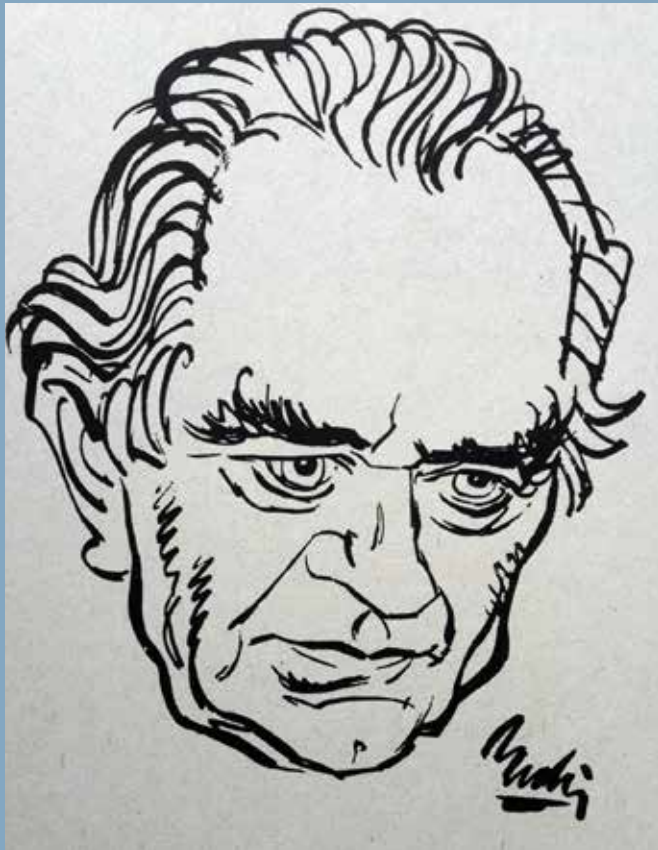
Her saltanatın bir sonu var oğlum,
Buna musalla taşları şahit!

Son sözümü henüz söylemeden
İşte geldim, gidiyorum,
Altımda bir kuru tabut!

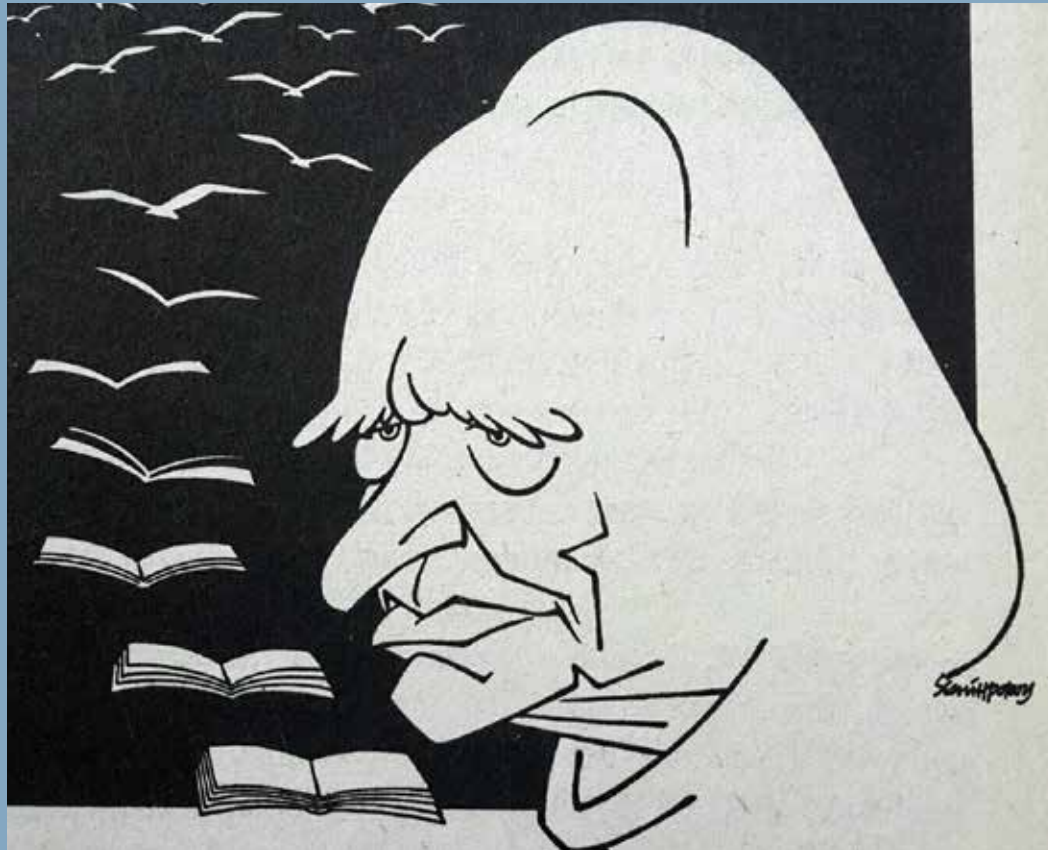
Tacım, tahtım sana emanet!

(Ocak Katırı Alagöz)

USTALARIN ÇİZGİLERİYLE RIFAT ILGAZ

BEDRİ KORAMAN

SEMİH POROV

BABAM RIFAT ILGAZ

Aydın Ilgaz: Babamın, “Benim şairim,” dediği tek isim vardı, o da Nazım Hikmet’dir.

VECDİ ÇIRACIOĞLU

Babam Rifat Ilgaz, Karagümrük Ortaokulu’nda Türkçe öğretmeni, annem Pertevniyal Lisesi’nde, daha doğrusu Yenikapı Ortaokulu’yla birlikte çift tedrisat yapılan bir okulda öğretmendi Aksaray’da oturuyorduk.

Bana o zamanı anlat dersin, aklıma her zaman gelen, kiş aylarında yağmur, kar altında İstiklâl Marşı için küçük çocukların okul bahçesine toplandıklarında korkunç bir kokunun ortaya yayılmasıydı. Sonradan öğrendim ki, çocuklar bitlenmesin diye kafaları gazyağıyla yıkanmış. Onun için de saçları çok kısa kesilirdi, üç numara dedikimiz. O günlük şartlarda gerçekten ekmeğin karneyle verildiği zaman, 2. Dünya Savaşı yıllarıydı. O günün şartlarında Türkiye 2. Dünya Savaşı’na girmemişti ama ne yazık ki, ekmek karneyleydi. 200 gram ekmekten bir tane alabiliyorduk. Eğer bir tane daha almak istiyorsan karaborsadan 1 liraya alman gerekirdi ve annemin maaşı 40 liraydı. Anneme öğrencileri köyden hediye iki yumurta getirirlerdi. Yakacak kömürümüz yoktu. Annem öğrencilerin sınav kâğıtlarını okuduktan sonra kömür niyetine sobamızda yakardı. Bulgaristan’dan mangal kömürü geldi. Kumkapı’daki satıcı, annemin öğrencilerinden birinin babasıydı ve küçük bir kesekâğdının içine iki, üç marsık parçası koyar, “Hocam, bugün bununla idare et” der, biz de onunla ısınırık.

Babam ilk yazdığı şiirlere ki 1932 yılından itibaren “Benim aylak zamanımın şiirleri,” derdi. O şiirleri buldum “Bütün Şiirleri” kitabına koyarak yayınladım. Ne zaman 40’lı yıllarından sonra, benim doğumum ve erken doğan kardeşimin ölümü ki, babam onun için bir şiirinde, “Geldi kuş misali gibi/yıkayan adamlara aybaşında parayı dedim” demiştir, “Toplumcu Gerçekçi” şiirler yazmıştır, o, çünkü Türkiye’nin toplumsal ve ekonomik şartlarında.

Babam, Nazım Hikmet ile tanışıyor. Zaten Orhan Kemal de arkadaşı. Orhan Kemal’in adını babam, A. Kadir ve Ömer Faruk Toprak çıkardıkları Yürüyüş dergisini de öykülerini yayınlarken koyuyorlar. Yasaklı olduğu için mahlas kullanıyorlar. Aslında Orhan Kemal, Raşit Ögütçü. Bilindiği gibi Bursa hapishanesinde Nazım’la birlikte yatıyorlar.

Babamın, “Benim şairim” dediği tek isim vardı, o da Nazım Hikmet’dir. Nazım Hikmet’in şiirlerini İbrahim Sabri takma adıyla Yürüyüş dergisinin arka kapağında basıyorlar. Şiirinin adı: Yirminci Asra Dair... Babamın, Çocuklarım adlı şiirini de iç sayfalarda basıyorlar. Babam da o şiirini İbrahim Sabri’ye atfediyor. Böylece ustasına saygıyı kusur etmiyor. Nazım Hikmet de babama teşekkür ediyor.

Babamın, Sınıf adlı şiir kitabı toplatılıyor. “Yoklama defterimden öğrenmedim sizi/ Benim Haylaz çocuklarım...” diye yazdığı Çocuklarım adlı şiirinden ötürü hapis yatıyor. Şiirdeki bir dizede, “İsterken adam olmanızı/ Uğramaz oldunuz semtine okulun/ Palto, ayakkabı yüzünden...” mısralarındaki o ‘palto, ayakkabı yüzünden,’ kelimelerinden birinin babasıydı ve küçük bir kesekâğdının içine iki, üç marsık parçası koyar, “Hocam, bugün bununla idare et” der, biz de onunla ısınırık.

Fotoğraf: Kadir İNCESU

“Düz yazı yazmış. Siz şiir olarak göze alıyorsunuz. Bu muharrir, yazar... Bu yazılanı şiir diye ciddiye alıyorsunuz,” diyor. O zamanlar şiir hece vezni ve dörtlükler halinde yazılıyor. O şiiri, başta Nazım Hikmet, bir çok şair beğenirdi. Babam Türkiye Cumhuriyeti Tarih’inde direkt şiirden yargılanıp hapishaneye girmiş ilk edebiyatçıdır, diyemeyeceğim, varsa ikinci ya da üçüncüdür. Nazım Hikmet, 1938’de Yavuz zırlı harp gemisini “Kaçıyor!” sebebiyle içeri girmişti. Sorgulamadaki kişi babama Nazım Hikmet’i kastederek, “Ulan, ikinizin de gözleri renkli ama biz o adamı şiirden ötürü tutuklamadık. Şiiri zararsızdır, diye düşündük. Sana gelene kadar 1938’den bu yana şiirindeki ‘palto ve ayakkabı’ kelimelerini şifre vererek propaganda yaptın,” diyor.

Günümüzde, Mimar Sinan Üniversitesi’nin Tophane-i Amire Sanat Galerisi adıyla kullanılan Tophane Askeri Cezaevi’ne babamı ziyarete 5 yaşımdayken annemle giderdik. Kadınlar gününde ikimiz girerdik. Erkekler günündeysen tek başıma girerdim. Babam bir röportajında der ki, “Kadınlar gününde karım Rikkat’le Aydın,

erkekler gününde Aydın gelirdi. Aydın küçüktü ama erkekti,” der. Babama sormuştum: “Baba o zamanlar ben orada prangalı mahkûmlar görmüştüm. Filmelerde görüyoruz, prangalılar gerçekten öyle mi?” O da bana demişti ki, “Evet, prangalı mahkûmlar arasından geçerdin. Hatta bana bağırırlardı, seninki geliyor, diye.”

Her gün hapishaneye gitmemizin gerekçesi, babamın tüberküloz başlangıcı olmasından ötürü bolca şekerli sıvı alması gerektiği idi. Annem meyve haşlıyor, komposto yapıyordu. Onu götürüyorduk ve bir de çok bit, pire olduğundan temiz çamaşır götürüyorduk. Babam 6 aylık hapis süresinin 18 gününü tabutlukta dikine yattı. Tabutluğun kapısında, üçgen bir gözetleme deliği varmış. Kapağını kaydırıp bakarlarmış babam yaşıyor mu, diye. Babamın gözü açıksa, “Tamam, bu adamda bir şey yok, sağ!” derlermiş.

Aynı zamanda Alpaslan Türkeş de Turancılıktan aynı hapishanede Apolet ve kemeri alınmış, üzerinde askeri kıyafetleriyle yatıyormuş.Yıllar sonra Türkeş Devlet Bakanı olduğunda, onunla bir söyleşi yaptılar Sabah Gazetesi’nde. Babamdan söz ediyor. Volta atarken konuşmuşlar

ve birbirlerine hapis yatma nedenlerini sormuşlar.

O dönem savaş yılları olduğu için, sınırı geçen yabancı uçaklar için hapishane müdürü hapishanenin tüm ışık sızacak yerlerini kapatıyormuş. Bu anlattıklarım babamın ‘Karartma Geceleri’ kitabında var. Ben hatırlıyorum, evlerin pencerelerini muşamba ve battaniyelerle kapatırlardı, dışarıya ışık sızmayacak şekilde. Bekçiler dolaşır, ışık sızan evlere düdük öttürür, kapıyı çalarlardı. O zaman hukuksal olarak daha ciddiymiş hapishaneler!.. Babamlara da, “Aman içerde ölmesinler, elimizde kalmasınlar!” diye, gündüz vakti avluya çıkartıp, iki kat arasına bir zincir geriyorlar ve zincirin iki tarafına bileklerinden kelepçeliyorlar. Öndeki ata Alparslan Türkeş biniyor. Arkada ki ata diğer Turancı Fethi Tevetioğlu biniyor. İki atın arasında babam ve diğer siyasi mahkûmlar Salıpazarı’ndan, Beşiktaş, Beşiktaş’tan Barbaros Bulvarı, oradan Mecidiyeköy’e o zamanlar oraları dutlukmuş, siperlere götürüp yatırıyorlar, tehlike geçince ertesi gün tekrar gerisin geriye Tophane’ye getiriyorlar.

Babamın bir şiiri var, “Bir liseli öğrenciyle vurulu bileklerim/ Kırk mahkûmun çektiği zincire/ Tek suçumuz hür insanlar gibi konuşmak/Kitaplar suç ortağınız.” Babamın zincir arkadaşı, şiirinde geçen Sami isminde siyasi suçlu liseli bir çocuk. Alpulu Şeker Fabrikası’nda çalışan babasını ziyarete gittiğinde, kütüphanede Nazım’ın şiirini bulmuş ve notlar almış. Notları polise kaptırmış. İstanbul Erkek Lisesi son sınıf öğrencisi. 82 yaşında öldü. Korkudan ismini değiştirmişti.

Altı ay hapis yatan babam çıktıktan sonra öğretmenliği elinden alınmıştı. Babamın suçu 6 aydan fazla hapis yatanlar içindi: “Devlet memuru olamaz, şerefsiz olur!..” Tam 6 ay ceza vermişler. Bir gün eksik ceza verseler öğretmenlikten atılmayacak. İşin komik tarafı şu: Aynı Cumhuriyet Hükûmeti 70. yılında babama Basın Şeref Kartı veriyor. Babam o sürece kadar; 44’den 70’e kadar basın kim alabilmek için çeşitli işlerinde çalışıyor. Düzeltmenlik yapıyor, dergi çıkartıyor, gazete çıkartıyor. Babam, “Beni bu devlet 44’de ‘Şerefsiz,’ diye öğretmenlikten attı, aynı devlet yıllar sonra Basın Şeref Kartı verdi,”

demişti. Hem de yanılmıyorsam, Talat Halman’ın Kültür Bakanı olduğu devirde. Babamın Halman ile arası çok iyiydi. Hatta babamın ölümünden sonra Mustafa Şerif Onaran, Hilmi Yavuz ile birlikte babamla ilgili bir televizyon programı yapmıştı.

Türk Hava Yolları’nda 1981 yılında yöneticiyken, telefonla babamın tutuklandığının haberini aldım. Ne sebepten alınabileceğine akıl erdiremiyordum. Sabaha karşı Kastamonu’ya gittim. Sıkı Yönetim Komutanı’na gittik. Yerinde yoktu. İlhan Selçuk, Kastamonu Valisi’nin Mustafa Ekmekçi’nin okuru olduğunu ve “O sana yardımcı olur,” dedi. Valiye o vasıtayla gittik ama haberi olmadığını söyledi. Vali, merkez kaymakamına “Nerede?” diye sorduğunda o da, askerin onu alıp Mamak’a yola çıktıklarını söylemiş. Hapishanelerde yer kalmamış, babamı Et ve Balık Kurumu mezbahasına götürmüşler.

Cide’de tutuklanmasının nedeni şu: Cide’de bir sunta fabrikası kurulmuş. Orman köylüsüne bedava odun vermişler, ısınması için. Fabrika bu odunları para karşılığı topluyormuş. Ama paralarını daha ödemişler. Ayrıca yongalar tutkalla yapıştırıldığından bacalarından çıkan kara dumanlarla çevreyi kirletiyor, kasabanın tüm üzerine duman kaplıyormuş. Babam da Cide Postası diye küçük bir gazete var, orada deyim yerindeyse antrenman yapıyor!

Bir köşesi var. Köşesinde sunta fabrikasını yazmış. Fabrikanın sahibi sıkıyönetimin yöneticilerine, “Burada herkes benden şikâyetçi, bana kızıyorlar,” diyerek dert yaniyor ve mal müdürü, öğretmen dahil kim varsa, isimlerini veriyor. 35-40 kişi kadar insanı toplayıp götürüyorlar. Bunların içinde babam da var, fabrikayı yazdı, diye.

Balikesir Altınoluk Belediyesi’nin daveti üzerine bir söyleşiye gitmişim. Söyleşi bittikten sonra sivil biri karısı ve çocuklarıyla yanıma geldi. “Siz Rifat Ilgaz’ın oğlu musunuz?” dedi. Kendimi kollayarak, “Siz kimsiniz?” dedim. “Ben babanızı tutuklayan astsubayım” dedi. Astsubay, deyince bu kez o kendini kolladı! “İyi olanısınız, siz askeri kamyondaydınız, değil mi?” dedim. “Evet” dedi.

Babam bana bu astsubayı övmüştü. Bunu kendisine söyleyince rahatladı. Bu arada karısı resim öğretmeniymiş. Babamın büyük fotoğraflarını izliyordu söyleşi yerindeki.

“Ben de sakıncalıydım” dedi. “Biz Balikesir’de tütün ekerdik. Bulgar Dimitrov Dimov’un Tütün adlı kitabını almıştım. Okuldayken yakalandım. Beni mimlediler. Sakıncalıyım bundan” dedi. Meğer astsubayı da fişlemişler. Adam, bir kitap yüzünden hayatı boyunca her yere sürgün gittiğini söyledi. “Gözleri bağlı hocaya çay verdiğimde, babam dedi ki, ‘Sen bana kıyak yapıyorsun ama biri görürse, başın belaya girer.’” Tutukluları bütün Kastamonu’nun

kasaba ve köylerini dolaştırıp kafalarına göre teşhir ettikten sonra Et ve Balık Kurumu’nun mezbahasına götürmüşler.

Babamın 12 Eylül’de tutuklanmasında, Azem isminde bir askerin adı geçiyordu. Babama yardım etmiş. Babam, “Nöbette zaman geçtikten sonra beni tanıdı. ‘Hoca sen yaşlısın. Otur, ayakta kalma, biri gelirse ben sana seslenirim,’” dediğini söylemişti. Adı az olduğu için aklımda kalan Azem beni Türk Hava Yolları’nda çalışırken aramıştı. “İstanbul’a geldim. Babanızı ziyaret edecektim ama hiç söylemeseniz daha iyi. Benim bir ayağım trafik kazasında kesildi, onun için İstanbul’a geldim” dedi. Ben yine de babama söyledikimde babam, “Adam bizi ayakta tutmuyordu, adamın ayağı kesildi!” diyerek üzüldüğünü söylemişti.

Samsun Kitap Fuarı’na gitmişim, 2 yıl önce. Biri telefon etti. “Ben Azem!” deyince, sevindim. Fuarda olduğumu öğrenince, yanında kocaman bir semaverle geldi. Orta yaşlı, başı açık bir tip. Hoşbeşten sonra akşam onlarda kalmamız için ısrar etti. Açıkçası, babamı tutuklamış adamlar yemek yiyeceğim, oturacağım. İştahım kaçabilirdi. Kabul etmedim. Etmedim ama bir şey soruyorum, aldığım her yanıt aynıydı: “Vallahi onu anlatırım ama bize gelersen...” Tehdit ediyor sürekli! Mecburen akşam yemeğine gitmeye eşim Nilgün’le karar verdik.

Azem zengin olmuş. Samaver üretimi yapıyormuş. Senede 80 bin semaver imal edip ihraç ettiğini fabrikanın büyük bahçesinde ailesini ve yedi sülalesini toplamış. Yemeği orada yedik. “Bak işte, askerken Aydın ağabeyin babası Rifat Ilgaz’ı ben zapt ettim!..” gibisinden cümlelerle ailesine övünerek anlatıyordu.

Babama yaptığı işkenceyi, komutanının zoruyla yaptığını anlatıyor. Bunları anlatırken içinde zerre kadar bir kötülük yok. Emrini çok iyi yerine getirdiğini anlatıyor. Komutanı, “Bu herifleri konuşturmak için 5 saat ayakta tutacaksın” emrini vermiş. “Yaptın mı?” dedim. “Yaptım... Hoca’ya da yaptım” dedi. “Sen,” dedim, Hoca’nın kim olduğunu biliyor muydun?” diye sorduğumda, “Vallahi bilmiyordum” dedi. “Ben ona ihtiyaç diyordum” dedi ve devam etti: “İhtiyar, işkenceden çıktığı zaman, yere çuval gibi atıldılar. Ben de kaldırıp banka

oturttum, gözleri bağlıydı... Bana ne dedi biliyor musun? ‘Asker... Senin çoluk çocuğun var mı? ‘Var’ dedim, ‘İki kızım var. Ellerinden öper.’ ‘Sen’ dedi bana, ‘eğer onları hemşire, ya da öğretmen yapmazsan, okutmazsan, mutlaka, senin önüne benim gibi daha çok adam atarlar...’”

O kadar güzel anlatıyordu ki, kendisine aferin dememi beklüyordu: “Komutan şöyle, diyor Yaptım, Böyle diyor: Yaptım... Dayandı baban, 4.5 saat...”

Sonunda acımış, sözde ve oturtmuş. Çay demlemiş. Bir de sigara sarmış. Tam götürceksen, oradaki mahkûmlardan birisi ona babamı tanıyıp tanımadığını sormuş. O da tanımadığını söylemiş. “O Rifat Ilgaz,” dediğinde, “O kim ki?” demiş. “Hababam Sınıfı’nın yazarı...” “Ha...” demiş, İnek Şaban’ın yazarı...”

Yanına gitmiş, “İhtiyar sen Hababam Sınıfı’nın yazarı mısın?” demiş ve babamın kim olduğunu öğrenmiş.

“Babanın gözü bağlıydı. ‘Sana sigara sardım. Yaktım da. Bir de çay getirdim’” dediğim de baban, “Onları sakın bana verme başın belaya girer, demişti” dedi.

Beni en çok üzen, bu kadar badireler geçirmiş babamın sağlığını, bilhassa tüberkülozunu bahane eden bizim solcuların babamın sırtından geçinmeleri. Bu konuda derdim büyük olmasına rağmen sadece tek bir olayı anlamakla yetineyim:

Babamın yazdığı eserleri, “Ben yazdım” diye ortaya çıktılar, nasıl olsa ölecek, diye. Babam her hastaneye girişinde, “Bu sefer, nasıl olsa dışarı ölüsü çıkar” diye, akbabalar gibi beklediler. Babam 40 yaşındayken de böyle söylemişlerdi.

Adamın biri çıktı ve “Siz Rifat Ilgaz’ın Hababam Sınıfı’nı yazdığını mı zannediyorsunuz? Onu o yazmadı ki,” dedi. Yeni Çağ gazetesinin 3. sayfasındaki köşe yazarı, arkadaşının yazdığını babamla ilgisini olmadığını yazdı. Sözde, Rifat Ilgaz Bizim Okul adlı bir yazı yazmış. Sözü geçen arkadaş yazı, Rifat Ilgaz’a, “Ne yapıyorsun sen, bu böyle dergilerde çıkmaz, kitap olmaz. Ben sana yazayım” diyerek Hababam Sınıfı’nı yazmış. Stepne adıyla, Hababam Sınıfı’nı o yazmış. İnek Şaban adını da o koymuş.

Ben bu olaya karışmadım. Bir şair arkadaş, kendisine telefon ederek, Rifat Ilgaz’ın

46 yaşında Hababam Sınıfı’nı Dolmuş Dergisi’nde yazdığını, bu vatandaşın 37 doğumlu olduğunu ve o tarihte çocuk olduğunu söylemiş. Nasıl olur da Tan gazetesinde Rifat Ilgaz’a gel buraya, diyerek yazı dikte eder? Verilen cevap, “Bana ne anlatıyorsun? Sen öyle bil, ben böyle bileyim” olmuş.

Bu arada Hulki Cevizoğlu’na rastladım. Ona bu yazıdan ve yazarından söz ettiğimizde, dikkate alınmayacak kadar rahatsız biri olduğunu söyledi. İyi de kendisi de o gazetede yazıyor! Bunu söyleyince, beni genel yayın müdürüyle telefonda görüştürdü. Müdür, “Aydın bey, ciddiye almayın bu adamı, gelin bir çay içelim, konuşalım. ‘Sil bu yazıyı,’ deriz” dedi. Adamı mahkemeye verecektim. Avukat, adamı meşhur edeceğimi söyledi. O işte öyle kaldı. Gerek de kalmadı, adam eceliyle öldü.

Kısadan hisse, babam Türk Edebiyatı’nda eserleri en çok çalınan yazardır.

Babam, Turhan ve İlhan Selçukları çıkardıkları bir spor dergisinden tanıyormuş. Sonradan Dolmuş mizah dergisini çıkartacağız, diye gelmişler. Babam da onlara çok yardımcı olmuş. Hatta muhasebeci arıyorlarmış. Babam, Hasan İzzettin Dinamo’yu oraya muhasebeci olarak sokmuş. Tercüman da bulmuş, başkalarını da... Babam bulduğu iyi elemanları

dergiye getirmiş.

İlhan Selçuk babama anlatmış: Akbaba dergisinin sahibi Yusuf Ziya Ortaç, aynı zamanda başyazarı. O, İlhan Selçuk’a, “Derginin başyazarı olmalısın,” dediğinde, “Ben yazamam,” demiş. İlhan Selçuk’a babam da, “Biraz da sen yazsan” demiş, zorlamış ve yazmaya başlamış. İlhan Selçuk babamın zoruyla yazar olduğunu söyledik. Babam bir öğretmen gibi orada dergiyi toparlamaya başlamış. İlhan Selçuk, “Sen de anılardan yazsana” demiş babama. Babam bir iki sayı yazacağını söylemiş. Takma isimle yazmaya başladığı Hababam Sınıfı yazıları, tabiri yerindeyse, “Tutmuş”.

Ben o sıralarda Kabataş Erkek Lisesi’nde yatılı okuyordum ve babama okulda başımızdan geçen olayları anlatıyordum. Mesela Kabataş’tan Bacak İsmail, Badi Ekrem’dir. Çarşamba günleri tatildi. Dolmuş dergisine gidiyordum. Cumartesileri yeni sayısı çıkıyordu. Yazısını perşembe teslim etmesi gerekti. Bana okulda neler yaptığımı soran babama olanları anlatıyordum. Babam da Muallim Mektebi’nde başından geçenlerden özellikle Mahmut hocadan söz ediyordu.

Anlatıklarımı babam yazsın, diye değil, anı gibi, yaşadıklarımı, başımdan geçenleri anlatıyordum. Dergide bu dizide çıkan, “Baba, ben bunları sana böyle anlatmadım ki,” dediğimde,

“Ben senin vakanüvistin miyim?” demiş, eklemişti, “Biz de okullarda okuduk, biz de gençtik...”

Bana yıllarca “Komünistin oğlu” dendiği ve babam da biraz popüler olduğu için, bu durum hoşuma gitmiyor da değildi! Stepne takma ismiyle yazılar yazan bir adam... Bazen bizim okulda diyorlardı ki, “Bizim okulda olanların aynısı, kim bu adam?..” Haydarpaşa’dan biri çıkıyor, “Yahu, yazar bizim okulu yazıyor” diyor. Galatasaray Lisesi’nden bir kadın telefon etmiş, “Kocamın muhakkak arkadaşınız” demiş. Babam, “Hayır” dediğinde, “Eşim hep bunları bana anlatırdı, Galatasaray Lisesi’nde öğretmendi, siz nereden biliyorsunuz bunları?” demiş. Babam kendine göre, herkesin kendini kendinde görebileceği prototip yaratırdı, hoca tipi, öğrenci tipi... Yazı dizisi çok tutmuştu.

Robert Koleje davet edilmişdik. Aziz Nesin dahil ağır takımın içinde ben de vardım. Lise 3. sınıf öğrencisiydim. Babam artık Stepne isminin kendisi olduğunu açıklamıştı. Önce Aziz ağabey çıktı konuştu. Çok alkış aldı. Babam, “Çiğerlerim çok kötü, öksürüyorum” dedi. İlhan abi de bana söz verdi. Konu Hababam Sınıfı olunca konuştukça konuştum. Konuşmam bitikten sonra öyle havaya girmişim ki, “Aziz Bey’den daha iyi konuştum, değil mi?” demiştim, İlhan ağabeye.

Haddime mi düşmüş, gençlik iştel..

Kabataş Lisesi’nde hocalar benim Rifat Ilgaz’ın oğlu olduğumu anlayacaklar diye ödüm kopuyordu. Rifat Ilgaz’la bir bağ kursunlar itemi-yordum. Zaten “Komünist’in oğlu”yduk. Sanat Tarihi öğretmenim vardı, faşist bir tipti. Sınıfı toplar, tarihi gezilere götürürdü. Tramvayda arkada şiir konusunda konuşuluyormuş. Çok yakın bir arkadaşım ağzından kaçırmış, “Aydın’ın babası Rifat Ilgaz da şiir yazıyormuş,” diye.

Hoca yanına çağırarak, babamın şiir yazıp yazmadığını sordu. “Evet” dedim. “Baban neden çiçeğe, börtü böceğe dair şiirler yazmıyor? Başka konularda yazıp başını belaya sokuyor” dedi. Sirkeci’ye babama gidip, “Ben okula gitmeyeceğim” diye adamı şikâyet edecektim. Biz o zamanlar, birbirimizin giysilerini giyerdik. Yatılı öğrencileriz ya. Babası subay Sıtkı arkadaşımın Roosevelt postallarını giymiştim. Giyenleri asker kaçağı, diye yakaladıkları Sirkeci’de yolu jandarma kesebilir, korkusuyla Salı Pazarı’nda tramvaydan indim ve Atatürk Kız Lisesi’nde öğretmen anneme gittim. Durumu anlattım. Kim olduğumu anladıklarını ve okula gitmeyeceğimi söyledim. Müdür muavini Hasene hanımla annem beni ikna etti. Ertesi gün okula geleceklerini söylediler.

Ertesi günü aynı hocayla dersteydik. Hademe derse girdi ve hocaya çağırıldığını söyledi. Hoca çıkıp gitti.

Okul müdürü, felsefe hocası Faik Dranas, babamın arkadaşı olduğunu bana söylememiş ve beni biliyormuş. Beni uzaktan kontrol edermiş. Babam fakültede Dranas’a yardım edermiş edebiyat derslerinde.

Faik hoca, tarihçiye, bir talebenin herkesin içinde küçük düşürülmenin hesabını sormuş ve “Utanmıyor musun?” demiş.

Kabataş’ta Galip hocam vardı ki Hababam’da sırtta taşınan, çok ki insanı. Galip hoca, Galıya’da savaşa Atatürk’ün sağ kolu kadar yakın arkadaşımıymış. Kalpaklılar kitabında Samim Kocagöz bu hocayı ülke lehine casusluk yaptığını kendi adıyla, Galip hoca olarak yazar. Benden bir sene sonra, okulun merdivenlerinde 10 Kasım’da saat 9.05’de Atatürk’ü anlatırken kalbi duruyor ve yuvarlanıp ölüyor.

Kel Mahmut, babamın Muallim

Mektebi’nden öğretmeni. Kel Mahmut babama yazdığı mektupta, “Televizyonlarda yazdığın oyunu izliyorum. Senin gibi bir öğrencim olduğu için ne kadar övünsem azdır. Kooperatif evinde kalıyoruz. Her öğretmene senden söz ediyorum” diyor.

Bir gün babamla Ankara’da Kel Mahmut’a gittik, evine. Karşısında neredeyse hazır ol da duracak, mum gibi, “Hocam”sız laf etmedi babam.

Hababam Sınıfı’ndaki kahramanlardan ikisi Galip hoca ve Güdük Necmi’dir. Güdük Necmi’nin kendisi zaten babam. Babam öğrenciyken ufak tefekmiş. Basket, voleybol oynamış ve uzamış. Bacak İsmail, Badi Ekrem Kabataş’daki beden öğretmenim. İnek Şaban, Safranbolulu Öküz Ahmet, babamın sınıf arkadaşı. Hocanın biri camide konuşurken Atatürk’ü kötülemiş. Öküz Ahmet aniden ayağa kalkarak, “Ben burada var oldukça Atatürk hakkında sana laf ettirmem,” demiş. Babam bir söyleşisinde Öküz Ahmet için şunu anlatmıştı: “Bizim en öküzümüz Ahmet bile Atatürk’e söz ettirmezdi...” Çoğu kahraman hayatın içinden, yaşadıklarımız insanları. Okullar birebir, yatakhane, yemekhane ve sınıflarına kadar ayındır. Her okulda bir tane bekçi vardır.

Rifat Ilgaz’ın gülmece ve Mizah hakkında düşünceleri şöyledir, ona da bir açıklık getireyim:

Babam edebiyat öğretmeni ve edebiyatı kurallarıyla bilen bir yazardı. Aziz Nesin’le bir panel yaptılar. Aziz ağabey babama gönderme yaptı ve şöyle dedi: “Ben anlamıyorum, Rifat edebiyat öğretmeni. Türkçeyi de iyi kullanmayı sever ama ben ‘gülmece’ diyorum, Rifat hâlâ ‘mizah’ diyor” ve eklemiştir: “Bir elin 5 parmağı kadardır dünyada gülmece yazarı ve bunlardan biri de benim.” Bu konuşmada babam, “Edebiyat türü değildir ki mizah. Mektup bile edebiyat türüdür. Deneme, şiir, fıkra, roman, hikâye edebiyatın türleridir. Gülmece yani mizah biçemdir. Kalkıp sabaha kadar milleti güldüreceğim diye çabalamayacaksın. Nerede duracağını bilmen gerekir. Ezenden yana mısın, ezilenden yana mı? Annen sandalyeye otururken altından çekersen kimse gülmez, kızar. Ama bir politikacının altından çekersen düştüğünde ona herkes güler. Demek ki

durduğu taraf önemlidir. Günlük yaşamında insanları güldüreyim, diye yazı yazılmaz” demişti.

Tarık Akan’la çok iyi görüştü babam. Önce kendisini ilk gördüğünde bir azarlamış! “Film yapımcısının yanında uzun boylu bir çocuk gördüm. ‘Sen ne oynayacaksın?’ diye sordum. ‘Damat Ferit’i oynayacağım’ dedi. ‘Damat Ferit yok ki’ dedim. ‘Beni yakışıklı olduğum için bu role koydular.’ ‘Sen nasıl sanatçısın. Bir eseri öncelikle okumamışsın. Rolün de olamayan bir rol. Bunu nasıl yapacaksın, canlandıracaksın? Senden sanatçı olmaz!’” diye aralarında böylesine bir konuşma geçmiş.

Aradan yıllar geçti ve Tarık da değişti, kendini fikren geliştirdi. Yusuf Kurçenli’yi çok takdir ederim. Adam gibi adamdır. Kurçenli seneler sonra Adana’da bana ‘Karartma Geceleri’ hakkında şunları söylemişti:

“Ben hocadan kitabı istediğimde, senaryonun benim ya da onun yazması konusunda

konuştuk. Bana, ‘Sen bir yaz görelim’ dedi. ‘Senaryo zaten kitapta yazılmış. Ben alıp onları kâğıda geçtim. Hoca zaten yazmış. Senaryoya ben sadece ismimi koydum ’ diye devam etti. Senaryoyu babamın yazdığından söz ediyor. Kurçenli bu düzeyde dürüst bir adamdı.

Kurçenli, kıran kırana bir film çekti. Yasakladılar. Fiyasko gibisinden bir hava estirdiler.

Neyse Tarık Akan’a gelelim. Tarık’a teklif götürüldüğünde olumlu yanıt vermiş. Babam gala günü baktı ki, Tarık çok değişmiş. Tarık, “Tarık” olmuş. Babama, “Hocam olmuş mu?” diye sordu. Aslında babam ona, “Senden sanatçı olmaz!” demişti ya, babama, “Ben sanatçı oldum!” demeye getiriyor. Sarıldı öptü babam. Karartma Geceleri filmi Uluslararası ve Ulusal yarışmalarda en iyi film, en iyi erkek oyuncu ve en iyi yönetmen ödülü başta olmak üzere 12 ödül aldı. Filmin aslını 68’liler Vakfı buldu.

Babamın Kemal Sunal’la da arası çok iyiydi. Kemal, seneler sonra

Babam Şan Tiyatrosu'ndaki toplantıda senaristlerin kendisine danışmadan değişikler yapıp ilave oyuncular koyup kafalarına göre yazdıklarını söyledi.

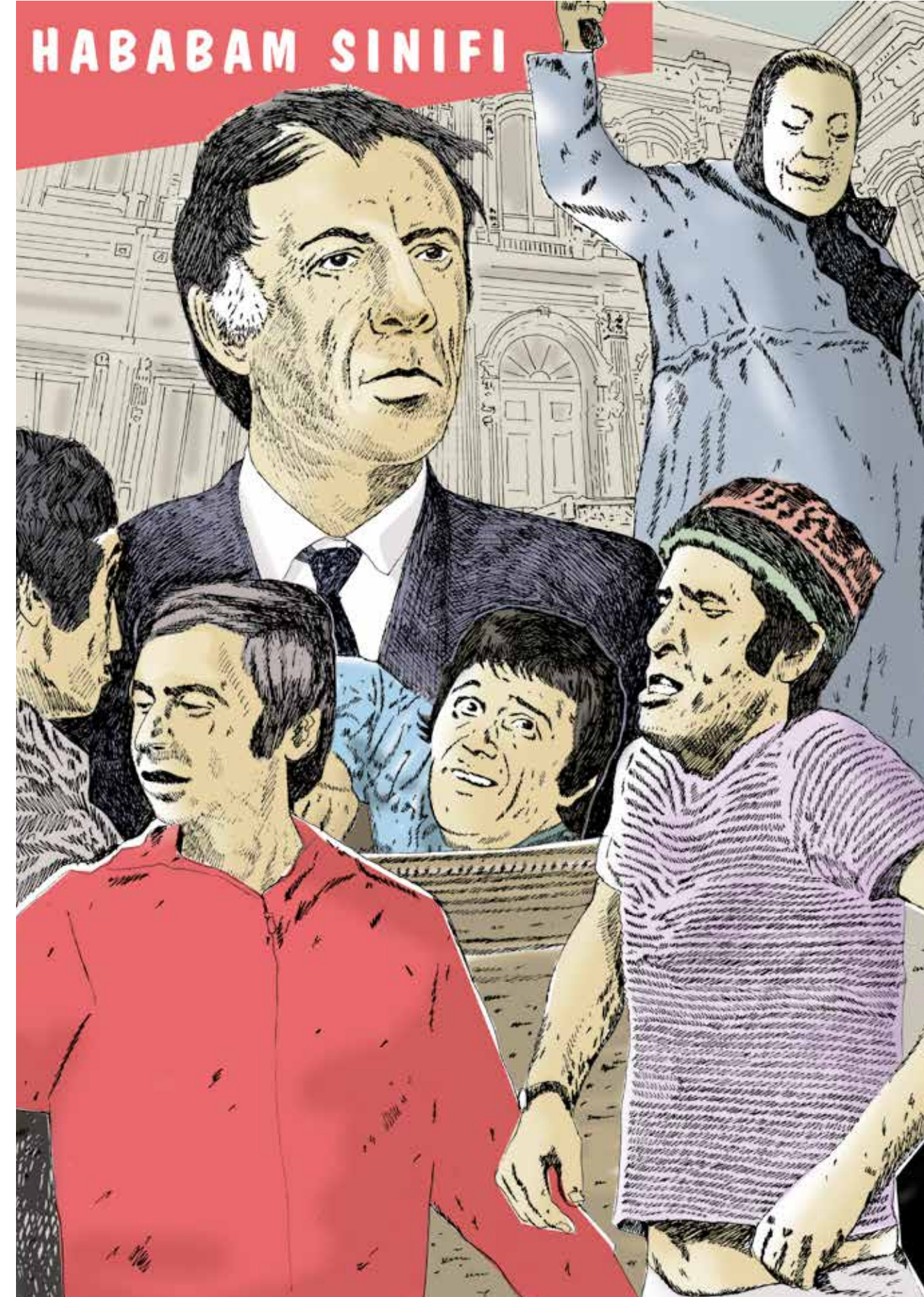
Yeşilçam'ın kuralları vardı. Zaten tehdit şuydu: "Oynatmayız hiçbir yerde!" Kendin bir şey yapsan. Zarar veriyorlar.

Bu devirde kimse demesin ki, "Baban neden hakkını koruyamadı?" Bir televizyon kanalı Hababam'la başlayan bir dizi çevirmiş. Benim de canım burnuma gelmiş zaten.

Mahkemeye verdim. Üç kere filmi durdurdum. Avukatla gittik duruşmaya. Ben hâkimin karşısına çıkana kadar televizyondan 3, yapımcıdan da 3 avukat geldi. İçlerinden biri gayet amiyane, "Yaa Aydın abi, yaktın bizi. Yaz günü süründürüyorsun bizi buralarda" dedi. Ben avukatımlayım.

Hâkime bir şey söyleyeceğim, avukatım bir şey söyleyecek ama bize söz vermeyip onlara "Siz söyleyin" diyerek sürekli söz veriyordu. Avukatları, "Bizle alakası yok" şeklinde konuşuyorlardı.

Hâkim hep bunları dinledi. Ara verildi, gene bunları dinledi. Sonra karar için 10 dakika ara verdi. Bizi hiç konuşturmayan hâkim bize, "Siz kazandınız..." dedi. Ağzım açık kaldı. Sonradan öğrendim ki bu hâkim telif haklarıyla ilgili bizim mahkemede kalan tek hâkimmiş ve bize denk gelmiş. İngiltere'de kurs görmüş 10'a yakın böyle hâkim varmış ve yurdun her tarafına dağıtmışlar. Şansım varmış. Hayatımızda ne kadar dava açtıysak biz kaybettik, bir tek bu davayı kazandık.■

İllustrasyon: Cemil CAHİT YAVUZ

bana, "Hocanın bir eserini ben tek başıma çekmek istiyorum" demişti. Hangisinin olabilirliğini tartıştık. Babamın bir fotoğrafı vardır 80 yaşındayken; bir tarafında Tarık, bir tarafında Kemal olan. Bu fotoğraf çok şey ifade eder, Yeşilçam açısından.

Babam, "Artık Yeşilçam'da zengin çocuk, fakir kız hikâyesi bitmiştir. Toplumu yansıtan, çoğulcu ve çok kişili kadrolarla filmler yapılmalıdır" demiştir.

Atıf Yılmaz ve Orhan Günşiray ilk kez Hababam Sınıfı'na talip oldular ve filmi yapacaklardı. Her şey hazır ve dört dörtlük çekilecekti. Maddi durumu da ayarladılar. Senetler hazır ve ilk kez babamın yazdığı bir kitap film olacak ve biz de para kazanacaktık. Sansür kurulunda Mualla hanım diye bir kadın vardı. "Ben öğretmene kel dedirtmem" diyor ve sansüre takılıyor. Çekleri iade ediyorlar. Filmde Zeki Alasyalar olacak. Tiyatro yapım hakkı da vardı.

Daha sonra yapılan filmleri babam durduramadı. Kızlar girdi, çıktı filmlerde. Babam şikâyet edip durdu ama ne fayda?

O zamanlar yerli filmler İstanbul'da iş yapmaz, Anadolu'da bilhassa Adana ve Samsun'da iş yapardı. Film tutunca peşin para vermişler ve art arda filmler çekildi Hababam'la ilgili. 6 film yaptılar. İşin sanat yanı bir tarafa, fabrikasyona döndü iş. 20 günde film yapıyorlardı.

Babamın Hababam Sınıfı'ndaki tezi: Kötü öğretmen yoktur, kötü öğrenci yoktur, kötü veli yoktur; kötü eğitim sistemi vardır. Bunlar aksine kötü öğretmenli filmler yaptı. Kötü veli de yaptılar. Okulun sahibi, "Paramı alır, işime bakarım" dedi. Veli, "Attım çocuğu okula, taksiti öderim, bakmam çocuğun gözünün yaşına" dedi. Bütün bunlar az geldi, hırsız öğrenciler çıktı.

Ben Okurken Kitaplar Yasak Olmasın!

SERVER TANILLI

Bugün de, okurlardan çoğunun gözünde, Rifat Ilgaz, büyük bir mizah ustasıdır ve başta da Hababam Sınıfı'nın yazarıdır.

Bu değerlendirmede, gerçeğin elbette büyük payı var: Rifat Ilgaz, çağdaş Türk mizahının önde gelen birkaç yazarından biridir; Hababam Sınıfı da, onun o alandaki ustalığının simgesidir.

40'lı yılların ikinci yarısındaki ünlü 'Markopaşa serüveni'nde pişmiş ve olgunlaşmış kalem, 1959'da yayımladığı o esere, aynı zamanda çağdaş mizahımızın bir şaheserini koyar ortaya. Rifat Ilgaz, söz konusu eserle, mizahın o büyük gücüne dayanarak, yani güldürerek, Türkiye'deki eğitim düzeninin bir eleştirisini yaparken, ülkemizde okul sıralarından geçmiş hemen herkesin anılarına da tercüman olur. Bu eserin onca şöhret kazanmasının, tiyatroya ve sinemaya da aktarılmasının altında yatan da budur.

Ama bir yanlış da düzeltmek gerek: Rifat Ilgaz, mizah, roman ve öykülerinde başka çarpıcı örnekler de ortaya koyarken, 1969 yılından başlayarak, mizah dışı öykü ve romanlar da yazdı. Özellikle, içinden çıkıp geldiği Karadeniz bölgesinin insanların yaşamlarını -yeni ve gerçekçi bir dille- anlattığı Karadeniz'in Kıyıcığında (1969), Halime Kaptan (1972), Karartma Geceleri (1974), Sarı Yazma (1976), Yıldız Karayel (1981) hiç unutulmamalı.

Sonra yazarın, alanında birer

belge niteliğini de taşıyan anılarını; ayrıca çocuk edebiyatına katkılarını da gözardı etmemeli.

Ne var ki, Rifat Ilgaz'a bakarken, asıl düzeltilmesi gereken yanlış şudur: Yazarımız, -mizah içi ya da mizah dışı olsun- nesirdeki ustalığından önce, şair ve büyük bir şairdir.

1940'ların ikinci yarısında, olgunlaşmış, şiirinin çarpıcı örneklerini kitaplaştırmış bir şairken mizah yazarlığına yönelmesi, biraz da yaşam koşullarının zorlamasıyla olmuştur.

Nitekim, edebiyata da şiir kapısından girmiştir Rifat Ilgaz.

1940'lı yıllara varıldığında, bir ateş çemberi ile çevrili ve sosyal sorunların burgacında kıvranan Türkiye'de, Cumhuriyet şiirinin üç büyük odak noktasından biri olan 'millîci şairler', kuru bir yurt güzellemesinin sığılığı içindedirler;

ikinci odakta Yahya Kemal, 'Hülya tepeler, hayal ağaçlar'la oyalanmaktadır.

Üçüncü odağın başındaki Nâzım Hikmet, büyük bir çığır açmıştır ve düzeni sorgulamaktadır. Ne var ki, tehlikeli bir iştir yaptığı ve o yüzden toplumla ilişkisi koparılmıştır, hapislanededir.

İşte bu ortamda, genç şairlerin bir bölümü, 'Garip çizgisinde', şairanelikten uzak, 'küçük adam'ın sorunlarına eğilirken; '1940 Kuşağı' adını alacak bir başka bölümü, Nâzım Hikmet'in açtığı yoldan ilerleyerek bir başka şiir dünyası yaratırlar: Sosyal yanı ağır basan 'toplumcu gerçekçi' bir

şiir anlayışıdır bu...

A.Kadir, Niyazi Akıncıoğlu, Ömer Faruk Toprak, Suat Taşer, Cahit Irgat, Mehmet Kemal, Arif Damar gibi şairlerin oluşturduğu topluluğun en önemli adlarından biri de Rifat Ilgaz'dır.

Nedir özellikleri Rifat Ilgaz'ın kurduğu şiir dünyasının?

1940 öncesinde, bireysel duyarlıklara, üstelik heceli-uyaklı biçimlerle bağlı şair, 40'lı yıllarda, çevresindeki dünyayla, bütün çelişmeleri içinde yüzyüze gelir.

Savaş yıllarının daha da ağırlaştırdığı koşullarda, işçisi, köylüsü, dar gelirli ve yoksulluyla çileli bir yaşamı bölüşen insanlardır gördüğü sanatçımızın; o yaşamın içinde, onun daha da yakından tanıdığı okul, hastahane, sanatoryum ve cezaevi çevresidir.

Şair de, ister istemez, soyut insandan acı çeken, ezilen somut insana çevirecektir bakışlarını. Bu, temalarını belirlerken, şiirinin biçimini de değiştirir.

Dil, gitgide yalınlaşır, açık ve akıcı bir nitelik kazanır. Tanıdığı çevrelerin insanlarını, onların duyguları, özelemleri ve çelişkilerini, yine onların diliyle yansıtır şiire; yerine göre halk deyimlerinden de yararlanır şair.

Toplumsal çelişkilerin -üstelik- ayyüka çıktığı bir ortamda, şairin, sosyal acılara sözcülük ederken, yergici olmamasına imkân var mı? Ne var ki, yapıcı bir yergidir bu ve bir yerde daha güzel bir dünyaya olan umuttan da kopuk değildir. Öyle bir dünya için

kavgaya ve direnişe açıkça çağında bulunduğu da olur şairin ama bunu yaparken, hiçbir zaman sloganlaşmaz dili ve sanatın gereklerine ters düşmez. Bizzat kendisi ağır politik baskılar altındayken bile, ayakta kalmayı sürdüren, acılı ama yaşama direncini yitirmeyen ve kavgayı elden bırakmayan bir sestir onunki.

Çağdaş şiirimizin de en onurlu seslerinden biri...

Şu seslenişten etkilenmez olabilir misiniz?

"Kaldır başını kan uykulardan
Böyle yürek böyle atardamar
Atmaz olsun
Ses ol şık ol yumruk ol
Karayeller başına indirmeden çatını
Sel suları bastığın toprağı dönüm dönüm

Alıp götürmeden büyük denizlere
Çabuk ol"
Ünlü şiirlerinden birinde,
'Parmaklığın Ötesinden'de, şair,
"İnsanları alabildiği sevmeyi
bırakmazlar yanına"

diye başlar. Gerçekten de öyle oldu; sanatçımız, "suçun kendisinde olmadığını" bilse de, özgürlüğe düşman güçler onun da ömrünün beş buçuk yıldan fazlasını, demir parmaklıkların arkasındaki karanlıkta çaldılar.

İşte Yarenlik'le (1943) başlayan, sonra Sınıf (1944), Devam (1953) ve arkasından gelen kitaplarında süren; her menzile kendini aşan; toplumun olduğu kadar sanatın da nabzını tutup öde ve biçimde en yeni açılımlara kadar izleyerek özümseyen bir şiir serüveninin bilançosu!

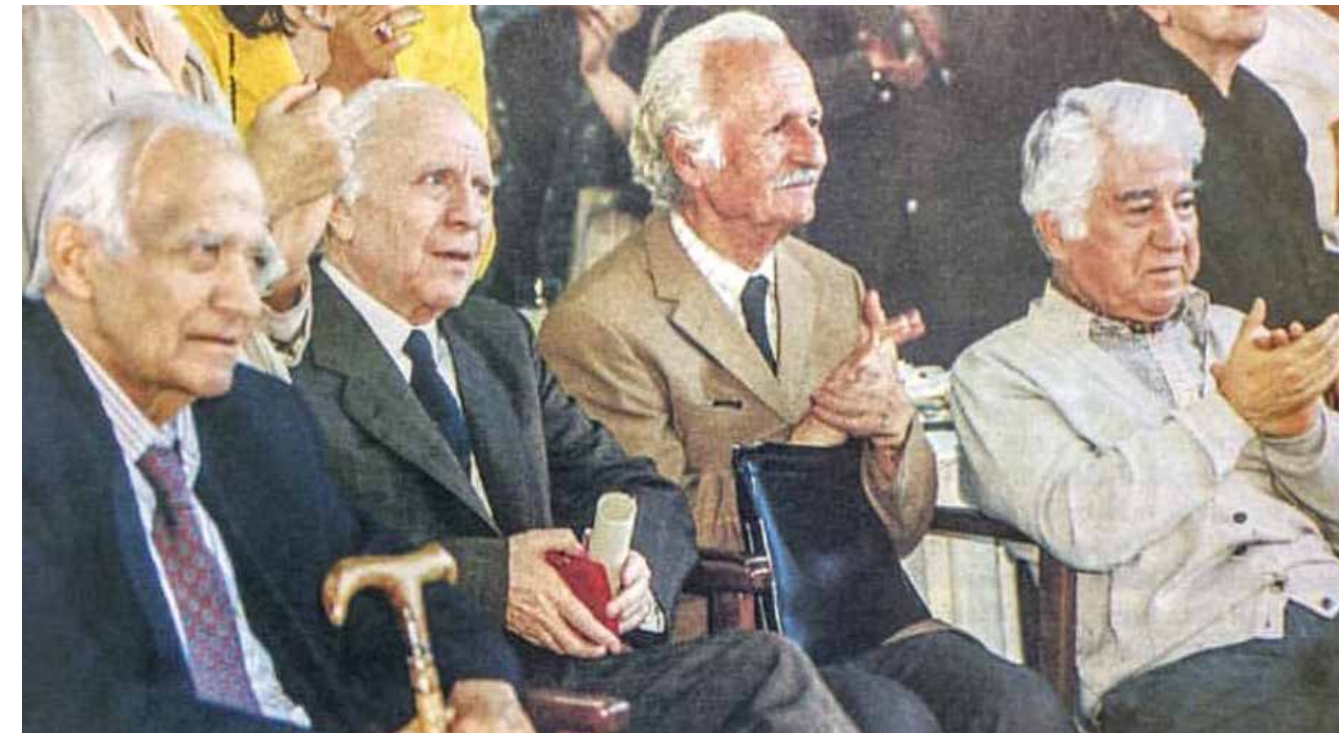
Çekinmeden söylemeli de: Nâzım Hikmet'in arkasından, Türkiye'de 'İnsan Manzaraları'nı Rifat Ilgaz'dan daha hünerli sürdüren ve zenginleştiren bir başka şair çıkmadı, diyebiliriz.

Çınar Yayınları, Rifat Ilgaz'ın şiir kitaplarını, daha önce tek tek yeniden basıp okurların önüne koymuştu. Şimdi, onları bütün olarak bir kitapta topluyor yayınevi. Büyük bir hizmettir yaptığı. Akan zamanın edebiyattaki yasadır: En başta şiiri eskidir.

Bu satırları yazmadan önce, şiirimizi yeniden okudum. Eskimeyen bir şey var Rifat Ilgaz'da. Gerçekliğin sürgit haklı çıkarmasında mı aramalı onu, yoksa şairin duyarlığında ve 'yürek işçiliği' dediği sanatsal gücünde mi?

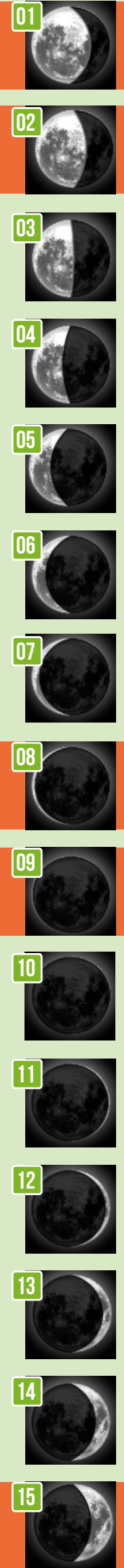
İkinde birden, diyeceğim.
Güzel okumalar dileyerek...■

Strasbourg - 1 Ocak 2003

Edebiyatçılar Derneği'nin ödül töreninde Aziz Nesin, Vedat Günyol, Orhan Asena ve Rifat Ilgaz

AY'IN HALLERİ

AYIN DENİZ FIRTINALARI

Bıldırcın Fırtınası: 7 Eylül
Çaylak Fırtınası: 13 Eylül
Fırtına: 25 Eylül

Kestane Karası Fırtınası: 28 Eylül
Turna Geçimi Fırtınası: 30 Eylül

AYIN BALIĞI

BENİM ADIM KALKAN

20 ila 70 metre derinlikte deniz dibinde kumda yaşayan yassı balık türlerinin en kıymetlisiyimdir. Deniz dibinde yaşayan yengeç ve benzeri kabuklular ve planktonlar ile beslenirim. Görüntüm, yaklaşık olarak oval ya da yuvarlak yakınlığındadır. Derimde pul bulunmaz. 50-70cm boyunda ve 20 kg ağırlıkta olanlarıma rastlanabilmektedir. Dişilerimiz yaz aylarında büyüklüklerine

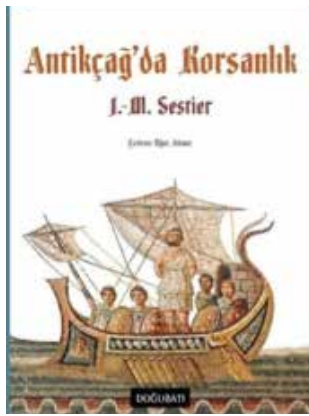
göre 10 ila 15 milyon yumurta bırakır, erkeklerimiz bu yumurtaları döllerler. Bir hafta gibi kısa bir sürede yumurtalarımız canlanır. Ülkemiz kıyılarında insanların avuç içi kadar olanlarını bile tutulduğundan, bana, denizlerimizde nadir rastlanır. Karadeniz'in kuzey ve batı kıyılarında hâlâ bol miktarda bulunduğum söylenmektedir.

HMS VICTORY

1765 yılında denize indirilen HMS Victory, İngiliz kraliyet donanmasının efsane ismi Lord Nelson'un amiral gemisiydi. 1805'teki Trafalgar Savaşı'nda 104 topuyla görev yaptı. Aktif görevden 1812'de ayrıldı. 1922 yılında Porstmounth'a götürüldü ve müze gemi olarak korunuyor.

AYIN DENİZ KİTAPLARI

Antikçağ'da Korsanlık,
Çeviren:
Oğuz Adanır, Doğu Batı.

Korsanlığın saygın bir meslek olarak kabul gördüğü yıllardan yasadışı sayılmasına evrilen süreci neredeyse bir asır evvel anlatmış (ilk baskısı 1880) hayli ilginç bir kitap. Korsanlık tarihini merak edenlere hararetle önerilir.

Gönülleri Denizde Olanlar
Murat Kaya,
Derin Yayınları.

Derya kadar imla hatası içeren yayınların okuyucuya saygısızlık olduğunu düşünürüm. Kitap DAK/SAR gönüllülerinin yaşadıkları heyecanlı ve tehlikeli olaylardan kesitler anlatma iddiasında.

Coğrafya Elkitabı,
Klaudios Ptolemaios, kutulu 2 cilt,
Boyut yayınları.

Fatih Sultan Mehmet tarafından Grekçeden çevrilen eserin Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki nüshasının tıpkı basımı. Kasım'da kitap fuarında bakabilmişim (satış fiyatı 3500 tl ama TÜYAP'ta indirimli 2800'e satılmıştı, internette 2975 liraya satılıyor). Bu tür butik kitapları satın alıp okuyucuların/üyelerin kullanımına sunabilecek deniz kütüphanemizin/kulüplerimizin/federasyonlarımızın olması gerekir ki meraklı okuyucular da kitaplara ulaşabilsin. İslam kaynaklarında Batlamyus diye anılan İskenderiyeli ünlü astronom ve coğrafya bilgini Ptolemaios (ölümü 168) ilim tarihinde Aristo'dan sonra adından en çok söz edilen isimdir.

(Kaynak. Sezar Atmaca. denizciler@yahooogroups.com
https://groups.yahoo.com/neo/groups/denizciler/conversations/message/11369)

AYIN DENİZ (BALIK) YEMEĞİ

BALIK BUĞLAMA

Sinarit, lipsos, melanur, fener, iskorpit, kefal, levrek, uskumru, tekir, sardalya, yılan gibi büyük ve mümkünse beyaz etli balıklar buğlama için tercih edilir. Malzemeler: 1 kg istediğiniz çeşit balık, 2 baş soğan, 4 diş sarımsak, 1 adet domates, 2 çay bardağı su, 1 çay bardağı zeytin ağ, yarım demet maydanoz ve dereotu, 1 adet limon veya yarım çay bardağı koruk suyu, 2 adet defneyaprığı ve yeterince tuz. Balıklar temizlenip deniz suyu ile yıkanır. Derin ve uygun büyüklükteki bir tepsinin tabanı halka kesilmiş soğanlarla kaplanır ve üzerine bütün sarımsaklar ve defne yaprakları konur. Bu malzemelerin üzerine balıklar gerekirse parçalanarak dizilir. Üzerlerine dereotu ve maydanoz, kabuğu soyulmuş ince dilimlenmiş limon ve malzemelerin ortasına bir halka domates renk ve lezzet için konur. Yeşil biberler bütün olarak süslemek için yerleştirilir. Su, yağ ve tuz eklenir, ağzı kapalı bir şekilde kısık ateşte pişirilir. Balık buğulama tepsisi ile masaya getirileceği için kullanılan malzemeleri yerleştirirken görüntüsüne de önem vermek gerekir.

AYIN DENİZ GRAVÜRÜ

İstanbul'un Anadolu yakası kentin Avrupa'da kalan bölümüne oranla daha sakin, daha sade bir mimari yapıya sahipti. Üsküdar'ın bu dinginliği içerisinde Kızkulesi, mağrur bir eda ile denizin ortasında yükseliyor. Muhtemelen yaz mevsiminde düzenlenen sahil eğlenceleri ve kayıkçıları ile Üsküdar farklı bir huzurun gravürlere de konu olan sakin ve kıymetli bir semti idi. Üsküdar'ın bu vakur ve dingin hali Thomas Allom'un 1839 tarihli kitabına da yansımış. 1804 yılında Londra'da doğan İngiliz mimar-ressam Thomas Allom, Sultan II. Mahmut'un son dönemlerine denk gelen, 1830'ların sonunda İstanbul'u ve çevresini resimlediği gravürlerle tanınmıştır. 20. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin bazı yerlerini dolaşan ve bu arada İstanbul'da uzunca bir süre kalan ressam pek çok desen yapmış ve bunlar çelik gravür olarak ünlü İngiliz hakkâkları tarafından işlenip İstanbul'da İngiliz elçiliği rahibi Robert Walsh'ın kaleme aldığı açıklamalı bir metinle birlikte İstanbul ve Küçük Asya'nın yedi kilisesinden manzaralar adıyla iki cilt halinde Londra'da yayımlandı. Thomas Allom'un bu muhteşem gravürleri 2013 yılında Denizler Kitabevi tarafından "Constantinople and its Environs" ismiyle tıpkıbasım olarak yayımlandı. İstanbul'un yaklaşık 200 yıl eskiye dayanan resimlerinin bulunduğu bu arşivde ilginç manzaralar, Osmanlı sosyal hayatına ait resimler ile eşsiz manzaralar sunmaktadır.

AYIN MACERAPERESTİ

FERDINAND MACELLAN

1480 senesinde Portekiz'de varlıklı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. 10 yaşına geldiğinde amcasının başında olduğu kraliyet donanma okulunda eğitim gördü. Gençliği gemilerde denizcilik öğrenmekle geçti. Macellan'ın maceraları; onun seyahatlerine eşlik eden eden Antonio Pigafetta'nın anılarını yazması sayesinde günümüze ulaşmıştır. Macellan ilk deniz yolculuğuna 1505 senesinde, 25 yaşındayken çıktı. Bu ilk görevinde Francisco de Almeida'yı Portekiz genel valisi olarak Hindistan'a götürdü. 1511 senesinde Fas'a gönderildi ve burada Azamor Savaşı'na katıldı. Bu savaşta dizinden çok ciddi şekilde yaralandı. Hindistan'da, Doğu Hintler'de ve Fas'ta çarpışmalara katıldı. Fas'taki çarpışmalar sonucunda sakatlandı. Daha sonra Portekiz kralı ile arası açıldı. Kısa bir süre sonra Portekiz donanmasındaki görevine son verildi. 1517 senesinde İspanya'ya gitti. Kral V. Şarl tarafından İspanya donanmasında vazifelendirildi. Coğrafyaya da meraklı olan Macellan, batı istikametinde yol alınması halinde doğu ülkelerine ulaşabileceğini savunmaktaydı. Bu teorisinin gerçekleştirilmesi için dönemin Portekiz kralından yardım istedi. O zamana kadar, Amerika kıtasının Labrador'dan Rio de Plata'ya kadar olan kısmı keşfedilmişti. Macellan, kıtanın kuzeyden ve güneyden bir geçit vereceğine inanıyordu. Ancak bu isteği kabul edilmemişti. Aynı teklifi, İspanya Kralı V. Şarl tarafından kabul edilmesi üzerine, 20 Eylül 1519'da beş gemi ve 270 mürettebat ile Sanlúcar de Barrameda'dan yola çıkan Macellan, 13 Aralıkta Rio de Janeiro'ya ulaştı. Buradaki nehirler vasıtasıyla batıya geçmek isteyen Macellan bir geçit bulamayacağını anlayan Latin Amerika'nın güneyine doğru yelken

açtı ve kıyı boyunca güneye doğru inmeye başladı. 1520 senesinde Macellan adı verilen geçidi keşfetti. Macellan büyük sıkıntılardan sonra bu boğazdan büyük sıkıntılardan sonra çıkabildi. Böylece Büyük Okyanusu kuzeybatı doğrultusunda aşmış oldu. Bu esnada, hava şartları, açık ve denizle boğuştu. Gemilerde isyan çıktı fakat bastırıldı. Sonunda binbir güçlüklerle boğazı aşabilen Macellan bu yeni okyanusun sularını Atlas Okyanusu'ndan daha sakin bulduğundan ona, Pasifik ismini verdi. Pasifik Okyanusunda 98 gün açık ve sıkıntı ile geçen zor bir yolculuk yapıldı. Pasifik okyanusuna sakin-durgun manasına gelen "Pasifik" adını Macellan vermiştir. 1521 senesinde Mariona Adalarında Fuan'da karaya ayak basan kafil, 16 Mart'ta Filipin Adaları'na geçti. Burada geçirdiği günler sırasında yerliler ile arasında çıkan tartışma çarpışmaya döndü. Ferdinand Macellan, 27 Nisan 1521'de Lapu-Lapu önderliğindeki yerlilerle girdiği Mactan Savaşı'nda öldürüldü. Daha sonra, Macellan'ın mürettebatından, geriye kalanlar yolculuklarına devam etti. 6 Eylül 1522'de İspanya'ya dönen kafilde 18 kişi kalmıştı. Bu seyahatle dünyanın yuvarlak olduğu deniz yoluyla dolaşarak ispat edilmiş oldu ve Büyük Okyanusun varlığı ortaya çıktı.

AYIN ŞİİRİ

Guntars Godins

Şiir

**Dalgaların kanatları
Yenileye yenileye
Yenilenirler
Devinimlerini**

**Deniz, uçmayı kesintisiz öğreneğelmış
Kocaman bir kuştur.**

Çeviri:
Ataol Behramoğlu/Uldis Berzins

KEMAL ÖZER ŞİİRİNDE ÜÇ FARKLI DÖNEM

"Venceremos" diyen, 16 Eylül 1973 tarihinde Şili'nin Santiago kentindeki stadyumda elleri kesilip asılan, bugün için Şili'nin halk kahramanı müzisyen - şair Victor Jara için adalet tecelli etti.*

ŞEREF BİLSEL

Kemal Özer ilk kitabı Gül Yordamı'nı Türk şiirine yeni imkânların açıldığı 1950'lerin sonunda (1959) yayımlar. İlk kitabının 'Gül Yordamı' olduğu bilinir, fakat durum farklıdır: Bir kitabı daha vardır. Kemal Özer'den dinleyelim: "Şimdi belki yaprakları sararmış, kolay ele geçmez bir derinlikte çile dolduran o eski dergilerin biri bir meraklını eline geçse, Kemal Özer imzalı 'bir şiirin altında 'Şairin yakında çıkacak Dalların Yalnızlığı' adlı kitabından" notunu okuyabilir. Nedenini anımsamıyorum, para bulamamamla olsa gerek, bu 'ilk' kitap yayınlanamadı. Yoksa genç bir ozan adayı, 'ilk' kitap tutkusundan, başka bir nedenle kolay kolay vazgeçemez!" Gül Yordamı şu ifadelerle açılır:

*"elini tutmadı onların da hiç kimse
kelimelerden başka"*

Gül Yordamı ilk kitap heyecanını aşmış, kendi zamanını yakalamış bir ilk kitap. Kemal Özer, yıllar sonra bu kitaba dair konuşurken de şiirlerin sıralanışından kitabın girişindeki sunuya değin her şeyi yerli yerinde bulur. Bu, tesadüf bırakmama, tasarlama alışkanlığı ilk kitabından son kitabına (Temmuz İçin Yaralı Semah) değin şairin yanında olmuştur. Kitabının çıktığı yıllarda belirginleşmiş bir şiir görüşü sahibidir. Nedir bu görüş? Şiir kitaplarının bir şiir derlemesi olmadığı, bir romandaki bölümler nasıl yer değiştiremezse, bir şiir kitabındaki şiirlerin de yer değiştirilemez biçimde sıralanması gerektiği ve kitabın tek tek şiirlerin ötesinde bir 'bütün' ortaya koyması gerektiği. Kemal Özer'in ilk kitabından sonra ortaya koyduğu bütün verimlerde bu şiir görüşlerine sadakat ve çalışma disiplini öne çıkar. İlk kitabın kapağı Ülkü Tamer'in elinden çıkmıştır. Kitap hakkında yazılan ilk yazılardan da biri Ülkü Tamer'e aittir: "Bu, belki de Özer şiirinin tamamı için kullanılabilir: "Kemal Özer'in şiiri insanı ilk okuyuşta vuran bir şiir değil, her okuyuşta biraz daha yaralayan bir şiirdir." (Yeditepe- 16/30 Nisan 1959)

Gül Yordamı üzerine yazıp konuşanların bir kısmı, bu kitaptan bir yıl önce yayımlanmış Üvercinka (1958) ile ilgi kurmaktan kaçınamamıştır. Özer'in ilk üç kitabı

(Gül Yordamı 1959; Ölü Bir Yaz 1960; Tutsak Kan 1963) gerçekten de gerek dil ve anlatım imkânları yönünden gerekse konu edindiği olay ve olgular bağlamından tipik bir İkinci Yeni dönemi eseridir. Kitaplar arasındaki zaman aralıkları da oldukça azdır. Yani Kemal Özer'in, İkinci Yeni'de "kitaplı olarak" eğleştiği zaman zarfı beş yılı geçmez diyebiliriz. Bu üç kitabın oturtduğu dönemi Kemal Özer şiirinde birinci dönem olarak kabul edebiliriz. Bu üç kitapta aşırı biçimcilik öne çıkar ve kimi şair/eleştirmenlerce de eleştirilir. İsrarla tekrarlanmış dörtlükler, iki dörtlük ardından devam eden iki üçlük (sone). Oysa bu biçimlerdeki oturmuşluğun şiirine bir 'donmuşluk' değil, iç disiplini sağladığının görülmesi olmalı da yadırgatıcıdır. Diyebiliriz ki Kemal Özer bu ilk üç kitabında söylemek istediklerini bazı sabit noktaları etrafı etmeden, kendini biçim bakımından sınırlayarak ortaya koymuştur. Bu durum bile Erich Fromm'un "özgürlük" tanımını çağırıştır: Bir şeylere bağlanarak mı yoksa serif ederek mi özgürlük? Özer, daha sonra da göreceğimiz gibi kendini adayarak özgür olmanın yoluna girmiştir. Özellikle GÜL Yordam'da Türk şiir antolojisine kaydedilmesi gelecek zamanlarda da okunacak birbirinden güzel şiirler yer alır: Ağıt, Gül Yordamı, Meryem, Lar'ler, Seni Anmakla Artıyorum, Otağ... Hatırlayalım 'Lar'ler' şiirini:

*"bir o mu birakmış yıldızlarını damlara
avutmaya çikmiş dağ başlarını
bir o mu silâhın çamurunda yatan
elinin parmakları yüreğine doğru*

öldüğü gün kadar kimse güzel olmadı"

Üçüncü kitabı Tutsak Kan 16 şiir ve bir ithaftan oluşur; bu sefer sununun yerinde “babamın anısına” yazmaktadır. Bu kitapta yer alan “Yazıt” şiiri, Özer’in sonraki (Toplumcu’ diyelim) dönemini haber verir niteliktedir.

"atımı/ bir yerde durmamanın/ güzelliğine bağladım"
İşte bu ifade önemlidir... Devinim, diyalektik, tanıklık.

Pir Sultan'dan Sivas kıyımına değin... Bazen ovada, bazen asfaltta ama her halükârda yolda olmak.

Gördüğünü kaydedip şiire taşımak şairin en önemli

görevi. Bu görevi Kemal Özer hiç aksatmadı, sadece gördüklerini değil, duyduklarını, kendisine yazı yoluyla aktarılanları da şiir üzerinden cevaplayıp kayıt altına aldı. Ve böylece ikinci dönemin eşiğine varırız.

Kavganın Yüreği, on yıllık bir aradan sonra 1973'te yayımlanır. Bunu sadece sıradan bir 'kitap arası' olarak düşünmemize gerektiğini şairin daha sonraki yazdıklarından çıkartabiliriz. Kavganın Yüreği, şairinde keskin bir dönemece işaret eder; şairi kanal değiştirmiştir artık. Toplum için kavgaya, sadeliğe, süssüzlüğe doğru akar şiri. Ve ilk şiiri, ilginçtir, on yıllık aranın hesabını da ödeyerek başlar:

"Bunca geç kaldığıma üzgünüm/ Bulanıklıktan sıyrıp
yasamı/ Acmakta çalışan ellere"

İlk üç kitabın eleştirisi bu aynı zamanda. Sadece şiirin muhatap aldığı insanlar değişmemiştir; şiir de gerek yapı gerekse içerik bakımından büyük bir değişime uğramıştır. Soyut kavramlar somut hale dönüşmüş, güncellik öne çıkmıştır. Ve şiir söyle biter:

*"Ama övünüyorum gene de kardeşler! kavgaya girmekte
geciksem bile/ yanınızda olacağımı yaratırken zaferi!"*
Bu kitapta ilk kez düzyazı (mensur) şiirlere de rastlarız.
Çünkü şair için artık anlatmak istediği öne çıkmıştır;
anlatmak istediğini hangi biçimde rahat ifade
edebiliyorsa o biçimleri kullanmaktan kaçınmaz. İlk
üç kitaba yaslanıp bakınca sert, soğuk kuru şiirlerdir
bunlar... Sanki bir denizden sert bir karaya çıkmışızdır.
Şiirin kaynağı sezgi denizine daha doğru yönelmiş gibidir.

Gibi' değil öyledir; bilinç öne fırlar yazdıklarında. Kemal Özer, İkinci Yeni şiirinin imkânlarını toplumcu şiirde kullandırmış. Güncel olanı somutlayarak şiire taşımış, unutulmasını istemediği tarihsel kesitleri şiirde kayıt altına almıştır. Şiiri, kavganın bir parçası; ozanı, bir bilinç işçisi olarak gördüğünü sık sık vurgular. Kavganın Yüreği (1973)'nden Kimlikleriniz Lütfen (1981)'e üç şiir kitabı daha (Yaşadığımız Günlerin Şiirleri, Sen de Katılmalısın Yaşamı Savunmaya, Geceye Karşı Söylemişim) yayımlanmıştır. Bu kitaplar gittikçe didaktik bir söyleyişle sahiplenir. Sözücüklerin yan, mecaz anlamları özellikle dışarda bırakılmış gibidir. Söz sanatları ve imgeler tamamen şiirden uzaklaştırılır. Okuma yazma bilen herkesin anlayabileceği bir metin haline dönüşür. Geceye Karşı Söylemişim kitabına dair Doğan Hızlan şöyle der: "Demek istiyor ki Kemal Özer, bu söylediğimi, şiirleştirdiğimi, şiir eğitimi almanın kişisel de anlıyorsa, toplumcu gerçekçi işlevini yerine getirebilmiştir."

(Cumhuriyet, 20 Temmuz 1978)

Kemal Özer şiirinde -özellikle Geceye Karşı-
Söylenmiştirde- yurt dışı seyahatlerinin geride kalan
göüntüler öne çıkar. Sofya, Varna... ve kuşkusuz Nâzım
Hikmet'in memleketle bir selam gibi Balkan ovalarına
yayılan sesi de duyulur Kemal Özer'in dizeleri arasından.
Evrensel bir bakış açısı oluşturur, dünyanın neresinden
olursanız olun bu yazıların okuduğunuzda umutsuz
kalmayacağınızı, yaşamı savunacağınızı dizeder.

*"Şu Varna'da unutmamanın yolu yok
Çakıl taşları gibi duracak
belleğimin dibinde
baktığı yerden denize bakmak Nâzım'ın
ellerini yakan vapuru beklemek
bir daha geçsin diye Varna önünden"*

Bu dönem, şairin doğrudan içinde bulunduğu, öznel tarihinden izler taşıyan bir zaman sürecini kapsar. Tarihle beraber vardır, tarihle beraber durur ve etrafına bakar; geçmişte olanları da çağırır, sözlü olanı tarihin

sayfasına aktarır şiir üzerinden. Adından da anlaşılabilceği gibi Kimlikleriniz Lütfen (1981) kaygı, korku, güvensizlik ve kimlik etrafında militarist bir dönemi işaret etmektedir: 1975'ten sonraki 5-6 yılı gündeme getirir. Güncelin tanığı olduğu şiiirdir bunlar. 'Güncellik Kemal Özer için şiirin toplumsal pratikten kopmasıyla eş anlamlı. Çeşitli olaylar karşısında psikolojisini dile getiren amacını iki aşamalı gerçekleştirmeyi düşündüğü Kemal Özer: 'Araya Giren Görüntülerin girişinde şöyle der: "Birincisi, şiirimi okuyanların bu 'psikolojiyle buluşması, yani 'ben de bunları duymuştum, düşünmüştüm' demesi; ikincisi ve daha ilerisi ise 'hiç düşünmemiştim bunları, duymamıştım' demesi"...

"Bir gözlemevidir ozan! yalnız bulutlara değil/ bakar sıradan bir insanın/ günlük derterle dolu yaşamına da"

Oğulları Öldürülen Analar (1995)'de anaların ağzlarından konuşan şiirler tasarlar; fakat bu şiirler karamsarlıkla, ağlayışlarla yüklü şiirler olmayacaktır, bir taraflıyla da eyleme, kavgaya çağırın şiirler olacaktır. Kemal Özer, toplumculuk bağlamında, toplumun bir ihtiyacı, sıkıntısı karşılığını bunu sanatsal bir alanda, şiirle ifade etmek gerektiğine inanır. En büyük özelliklerinden biri kayıtsız kalmamaktır. Oğulları öldürülen anaların ağzından yazılmış, ölüme karşı şiirlere bakalım:

"Biz susuyorsak, dostlar, niye konuşsun toprak?/ Açmıyorsak ağzımızı, dağlar neden dile gelsin?/ Niçin hesap sorsun gök, niye sahip çıksın ırmak/ biz anısını ve acısını unutursak ölülerimizin?"

Bu kitapta bir sonraki eserlerine göndermede bulunur: “Oğlu Sivas’ta Yakılan Ananın Söylediği” adlı şiir... Öznesinin analar olduğu bir kitaptır. Kemal Özer, ‘Oğulları Öldürülen Analar’ kitabının arka kapak yazısında, bugünü de karşılayan şu ifadelere yer verir:

“Gün gelir, yalnız insan değil, ağaçlarıyla, yapılarıyla, erdemleriyle bütün bir dünya susmuş görünür. Konuşan, sanki yalnız ilgisizlik, sağırlık, umursamazlıktır. Bütün kıyılardan çekilip gitmiş bir denizin kulaklarımızda yalnız uğultusu kalmıştır. Gün gelir, suskunluğun bile, içinde hiç dinmeyen bir ağız sakladığı çıkar ortaya”...

Kemal Özer, toplumsal kırılmalar ve gerilimler karşısında vicdanı sızlayınca kalemi eline alan bir şair değildi; baştan beri bir vicdan sahibi olduğu için toplumsal hayatımıza derin izler bırakmış olaylara, aradan onlarca yıl geçmiş de olsa eğilmeyi bir şair/aydın borcu olarak içselleştirmiş, bu toplumsal yükü gündelik hayatına da taşımış bir insandı. Özer'in toplumsalculuğundan önce "gerçekçi" tavrını iyice anlamalıyız. 1996'da Evrensel Gazetesi'nde yayımladığı, Özer'in insanî durumuna, poetik tavrına eğilmek isteyenlere kılavuzluk edecek ciddi bir yazı vardı. Bu yazıda toplumsal olayların sanat alanı üzerinden bir gelenek oluşturucağı biçimde birbirine değerek günceli dile getirme serüveni ve bunun zamanı, tanıklığı tartışılmaktadı. Adı 'Şiir ve Vicdan'. Yazı 'Şiir bir vicdan sorunu mu?' diye açılıyor ve şöyle nihayetleniyordu:

"Toplumsal duyarlılıktan arındırılan, toplumsal olsun bireysel olsun muhalefet duygularını alabilmesine kıskırtan bir olay ya da dönem yaşandığında, o zaman buna ilgisiz kalmamalı, şiirin de tepki vermesi tek başına bir vicdan sorunuysa, bunun öncesi ve sonrasıyla kopuk olmaması gerekirdi. Bir başka deyişle, vicdanın sesini dinleyen bir o zaman, bu sese kulağını zaman zaman değil her zaman aç tutması gerekirdi."

Kemal Özer, şiir kitapları dışında, gerek çıkışına katkıda bulunduğu (a dergisi) gerekse yayın yönetmenliği üstlendiği ('Şiir Sanatı', bir dönem idare ettiği 'Varlık' dergileri yanı sıra antolojiler, günlükler, çeviriler, mektuplar... yarım asırlık bir tanıklığın altını çiziyordu. Son nefesine kadar, hem sanat alanında içinde meşiyetleri bir 'büyük' özerlik yaşadı ve kendini bu diyalektik bütünlük üzerinden ifade etti. Kemal Özer'in şiir serveni içinde birikmiş eserlere bakınca, kitaplarının tamamına yakınının tesadüflere bırakılmadığı bir 'tasarı' ve dikkat içinde hazırlanmış oldukları görülür. Sivas katliamıyla ilgili yazdığı - 'Yangın Şiirleri'- alt başlıklı taşıyan son kitap 'Temmuz İçin Yaralı Semah' 1993'ten beri bir kısmını yazdığı, bir kısmının notlarını aldığı şiirlerden oluşuyordu. Son yazdığı şiirin adı "16 Haziran Akşamının Şiiri". "O haziran akşamı mayaların durur" dizesiyle sona eren şiiri "16 Haziran" günü internetten yazıp gönderince, "Bu güzel şiir sanki bir kitabı -bir dönemi- açacakmış gibi karları duruyor" diye yazmıştı ona. Bilenler bilir, çok önemli bir işi yoksa hemen cevap verir, gençlerle ilgilenirdi. Yazdığı, cepta 16 Haziran işi eylemleriyle ilgili şiirlerden oluşan bir kitap yazmak istediğini, bu şiirin de o kitapta yer alacağını belirtiyordu. Bunun üzerine ben, "ağbi, son altmış yıl içinde değinmediğin bir tek '6-7 Eylül' olayları kaldı" diye yazmışım... Yaşasaydı yazardı.

Yönettiği dergilerinin sırasında bu dergilere şiir ve yazı gönderen şair/ yazarların mektuplarını okuyoruz. Ergin Güçen'in, Onat Kutlar'ın, Hilmi Yavuz'un, Ece Ayhan'ın... ve daha niceisinin Kemal ağbıye yazdıklarını... Hiçbir şeyi karşılıksız bırakmayan, yüreği insan sevgisiyle dolu... 'Şiir Sanatı' dergisinde zamanın eskitemediği, aynı vakitte düştümlü nice isim: Doğan Hızlan, Cevat Çapan, Can Yücel, Afşar Tümcün, Atıf Behramoğlu, Refik Durbaş, İsmet Özel, Özdemir İnce, Süreyya Berfe... Sezai Karakoç'un Arthur Rimbaud'dan çevirdiği "Biri Kıran Kızlar". Daha neler neler...Cumhuriyet sonrası hiçbir şair Kemal Özer gibi, kendini var ettiği şiir toprağının gerek anlatım biçimi gerekse içerik olarak koparak yeni bir varlık alanı bulmamıştır. Kemal Özer şiiri -müstear isim kullanılmamasına rağmen- bir gövdede hayat bulmuş iki ayrı şiir türü içinde bulunur. Kemal Özer ilk üç kitabından sonra ayak değiştirmemiştir, tam anlamıyla yatağı değiştirmiştir. ■

"Sakal, Makal"

21 Eylül 1975'de kaybettiğimiz Bedri Rahmi Eyuboğlu'nun ölümünün üzerinden 43 yıl geçti. 'Çok yönlü sanatçı' tanımının en çok uyduğu insanlardan biridir. Kısa, ironik, şairin yetiştği bölgenin özelliklerini de taşıyan ve muhtemeldir ki bir hikâyesi de olan şiirine dair konuşacağız. 1950'de Köy Enstitüsü mezunu bir genç köydeki yaşamı, köylülerin içler acısı durumunu gerçekçi bir manzaraya dönüştürüp 'Bizim Köy' adı altında yayımlar. Bu gencin adı: Mahmut Makal'dır. Yazdığı kitap yüzünden başına gelmeyen kalmaz, sürgün edilir, unvanları alınır, mahpus yatar.

Kitabın arka kapağında yazılanları okuyalım... Bizim köy 1950’de yayımlandığında toplumun geniş kesimlerinde tam anlamıyla bir depreme yol açtı. Yazarın 17 yaşında gencecik bir öğretmenken kaleme almaya başladığı “köy notları” kitap haline getirilip de basıldığı zaman önce iktidarın öfkesine üzerine çekti. Çünkü köyden yükselen yoksulluk çığlığı, ku-laklarını ve gözlerini her türlü olumsuzluğa kapamak isteyen-lere, köyleri yemyeşil, bereketli, güzel köylü kızlarının berrak pınarlardan su taşıdığı yerler olarak gösterme çabasında olanlara atılan bir tokattı. Köylerde hala taş devrinin yaşan-dığı gerçeğini dile getirmenin bir cezası olacaktı elbette. Her yer kar altındayken, köylere ulaşım sağlanamazken köyünde öğrencilerini “hayata hazırlamaya” çalışan genç öğretmenin haberi olmadı kitabının kopardığı gürültüden... Karlar erime-yeye başlayıp, yollar açılınca ilk ziyaretçileri jandarmalar oldu Makalın. Tutuklandı. “Bizim Köy” ise tam tersine çeşitli dillere çevrilip ülke sınırlarını aşmaya başlamıştı.

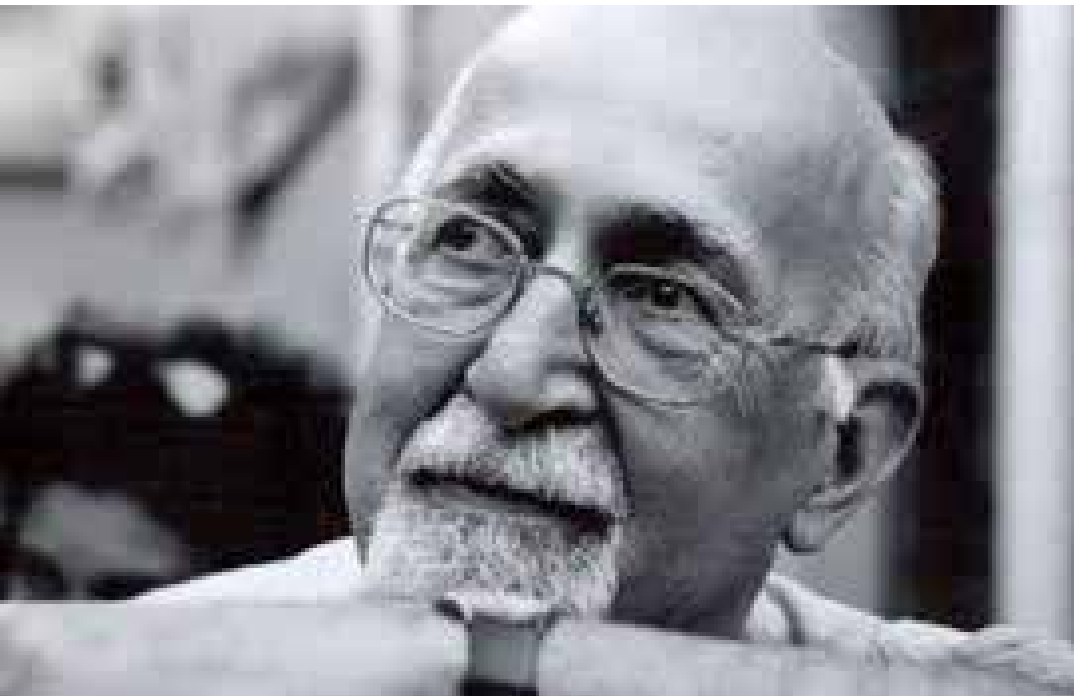
Bedri Rahmi o yıllarda Paris'tedir. Oradaki genç Türklerle sohbet eder, gündem olan "Bizim Köy"ü duyup duymadıklarını söyler. Gençler kılık kıyafette yaşadıkları yere uyum sağlamıştır ve fakat kendi ülkelerinde olup bitenlerden bihaberdir. Bu gençlerin ortak özelliklerinden biri de 'sakal', özellikle 'keçisakal'dır. Bedri Rahmi'nin konuştuğu gençlerden birinin Turan Güneş olduğu söylenir. Bu söylenti, şimdi sunacağımız alıntıyla bir rivayet olmaktan da uzaklaşacaktır. Konuşan gazeteci Yavuz Gökmen'dir, 'birisi' dediği ise Bedri Rahmi Eyyüboğlu'dur: "Rahmetli Turan Güneş benim eniştemdi. Tahsilini Paris'te yaparken sakal bırakmış, caddelerde gezermiş. Birisi onu görmüş ve şu beyti çiziktirmiş:

"Herifçioglu Sen Mişel'de koyuvermiş sakalı
Neylesin 'Bizim Köy'ü, nitsin Mahmut Makal'ı." (Yavuz Gök-
men, 17 Ekim 1997, Hürriyet)

Şimdi ironi, sataşma, eleştiri yüklü bu kısa şiiri okuyalım:

*"Sakal, Makal
Yahut
Aferin Oğlum Ahmet
Sen Bu Yolda Devam Et"*

Herifçioglu Sen Mişel de koyvermiş sakalı
Neylesin bizim köyü, nitsin Mahmut Makal'ı
Esmeri, sarışını, kumralı, kuzguni karası
Cebinde dört dilberin telefon numarası
Bir elinde telefon bir elinde kesesi
Uyyyy... Yesun oni nenesi
Yesun oni nenesi."

SARIYER'İN DENİZ HAMAMLARI

İSMAİL BAKAR

Deniz hamamları, Osmanlı insanının yüzmeye ihtiyacına çözüm olarak düşünülmüş ilginç bir tasarımdı ve aslında haremlik-selamlık geleneğinin denize taşınması anlamına geliyordu. Kadınların mahremiyetine özel önem verildiği dönemlerde deniz hamamları, yazın sıcağından bunalan hanımlar için denize girmenin ve ferah bir hava almanın neredeyse tek yeri idi. Cumhuriyetin kuruluşunun ardından gerçekleşen sosyal hayattaki büyük dönüşümde ve kadınların kamusal alana dahil oluşunda önemli bir rol oynadı deniz hamamları.

Neredeyse her gün önünden geçtiğim Tarabya'daki Alman Sefarethanesi Yazlığı'nın önünde yer alan, Osmanlı toplumuna özgü bir yapı olan deniz hamamı, her zaman ilgimi çekmiştir. Bu ilginin tetiklemesiyle birlikte başladım araştırmaya...

Tam da bu konuyu araştırırken İstanbul Araştırmaları Enstitüsü ve Pera Müzesi, "İstanbul'da Deniz Sefası: Deniz Hamamından Plaja Nostalji" sergisi ile karşılaştım. Sergi İstanbul kent tarihinin sosyokültürel yapısına plaj kavramı üzerinden ışık tutuyor. İstanbul Araştırmaları Enstitüsü arşivinden ve farklı koleksiyonlardan derlenen bu sergi, 1870'lerden 20. yüzyılın ortalarına uzanan süreçte, deniz hamamından plaja geçişin devrim niteliğindeki hikâyesine odaklanıyor. Küratörlüğünü tarihçi, yazar ve akademisyen Zafer Toprak'ın yaptığı, özel ve kurumsal koleksiyonlardan derlenen, fotoğraf, dergi, karikatür, eşya ve kitap gibi orijinal malzemelerle hazırlanan "İstanbul'da Deniz Sefası" sergisi, bir nostaljinin öyküsünü anlatırken, kent halkının boş zaman değerlendirme normlarındaki değişimine, toplumsallaşmasına değiniyor, Cumhuriyet'in yaşam tarzındaki köklü dönüşümlerini simgeleyen bir belgesel niteliği taşıyor. Yazımda çokça alıntı yaptığım "İstanbul'da Deniz Sefası" adlı sergi kataloğu bu alanda yapılmış en güzel çalışmalardan. Sergiyi kaçıranlara kitabı almalarını tavsiye ederim.

Marmara sahilindeki Yeşilköy'den Karadeniz kıyısındaki Rumelifeneri'ne kadar uzanan Boğaziçi'nde bugün denize girecek yer bulamadığımıza aldanmayın. İstanbul bir zamanlar deniz hamamları ve plajlar kentiydi. Deniz kültürümüz, dünden bugüne değişik aşamalardan geçerek Türk insanının modernleşme serüvenine katılmış renkli bir sayfayı içermektedir.

Osmanlının Denize İlgisi-Ziği

Burçak Evren'e göre deniz, Osmanlı'nın içinde ama o denli uzağında idi: "Osmanlı denize küskün müydü? Yoksa, üç bir yanı denizle çevrili olan ve nice denizlerde hüküm

sürmüş bu devlet denizleri ve okyanusları yalnızca zafer peşinde koşan kadirgaların savaş oyunları oynamasına, zaferler kazanıp ülkeler fethetmesine olanak sağlayan bir su yolu olarak mı görüyordunuz? Elbetteki hayır...

Eğer böyle olsaydı; yenilmez donanmalar kurup, nice zaferlere imzalar atan sayısız kaptan-ı deryalari, kahraman leventleri yetiştirmekle yetinir, Boğaz'ın o güzelim kıyılarına, hatta onun ta içine o görkemli saraylarını, yalılarını, sahil evlerini yaptırıp, dünyada eşine benzerine rastlanmayacak denli güzellikte ve çeşitlilikle olan deniz taşınlarına gereksinim duyar mıydı? Deniz bir bakıma Osmanlı'nın içinde, ama o denli de uzağında idi. Ama yine de gerçek odur ki Osmanlı denizlerde savaşmaktan, saraylar-yalılar kurup onu seyretmekten, üzerinde saltanat ya da kayıklarıyla dolaşmaktan fırsat bulup içine girmeyi, onunla örtüşüp, onunla kucaklaşmayı, bunların da ötesinde mutfağına deniz ürünlerini sokmayı çok ama çok sonraları fark etti. Nedenleri ise hep bildik şeylerdi: Günah, ayıp, gelenek vs..."

Meltem Ö. Gürol ise "İstanbul Kıyılarında Toplumsal Dönüşümün Mimari İzleri" adlı makalesinde şunları yazıyor: "19. yüzyıldan başlayarak İstanbul kıyılarını süsleyen deniz hamamları Osmanlı toplumunda bireylerin denizle olan etkileşiminin tensel bir boyutta taşınmasına hizmet etmiştir. Öncesinde deniz, ticaret, seyahat ve manzara gibi nosyonları çağrıştıran, bu dönemden başlayarak yeni ve

bilindik dışı anlamlar kazanmıştır. Bu kapsamda, deniz hamamları Osmanlı modernitesinin izlendiği mekânlar olarak görülebilir. Bunun ötesinde, fiziksel özellikleri ve pratikleri, dönemin toplumsal yapısı ve bu yapının kontrolünün sağlanması hakkında önemli ipuçları verir. 1920'lerden itibaren deniz hamamları evrilerek yerlerini yavaş yavaş kadın ve erkeğin beraber denize girebileceği plajlara bırakmıştır."

Zafer Toprak ise "Deniz Hamamından Plaja Bir Nostalji Öyküsü" adlı yazısında denizin mahremiyetin bir parçası olduğuna vurgu yapar: "Osmanlı'da uzun süre deniz mahremiyetin bir parçasıydı. Üç bir yanı deniz olan İstanbul'da denizin ayrı bir yeri oldu. Ama denize girilmedi; sanki deniz yasaktı, ya da gerçekten öyleydi. Ama Tanzimat sonrası Batı özentisi Osmanlı toplumu da etkilenmekten geri kalmadı. Batı'da denize girmenin kuralı vardı. Osmanlı'da bu kurallar daha da sıkıydı. Ve nihayet Osmanlı 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren denizden tahta perdelerle ayrılmış deniz hamamları ile yetinmek zorunda kaldı."

Bir Dönemin Plajları Derya-Deniz Hamamları

Bir dönemin plajları sayılabilecek deniz hamamları, önceleri İstanbul'un varlıklı kişilerinin kendilerine ait, deniz kıyısında, yalıların önüne yaptırdıkları küçük kulübelerden oluşuyordu. Evliya Çelebi'nin ünlü eseri "Seyahatname"de yazdıklarından anlaşıldığı üzere deniz hamamlarının geçmiş 17. yüzyıla dayanır. Bu kitapta Evliya

Çelebi, Langa deniz hamamından bahseder. Osmanlı Arşivi'ndeki 1781 tarihli bir belgede İstanbul'da Davud Paşa İskeleyi yakınlarında deniz hamamı çeşmesinin varlığından söz edilir. Bu belgeye dayanarak deniz hamamlarının 18. yüzyılın sonlarında oluşmaya başladığını söyleyebiliriz.

Deniz hamamları sadece İstanbul'da değil diğer sahil yerleşimlerinde de yapılabiliyordu. Osmanlı arşivinde rastlanan bir belgeden 1829 yılında İzmir'de de Mutesellim Tahir Paşa'nın izniyle birden fazla deniz hamamının yaptırıldığını öğreniyoruz. Bunlar İzmir'deki kaza hastanesine gelir sağlamak üzere Hariciye eski kâtibi Emin Efendi tarafından inşa ettirilmişti.

Reşat Ekrem Koçu 1826 ile 1850 arasında İstanbul'da üç deniz hamamı bulunduğunu; bunlardan en eskisinin Çardak İskeleyi Deniz Hamamı olduğunu; ikinci hamamın Salıpazarı'nda, üçüncüsünün ise Kumkapı'da olduğunu yazmaktadır.

Deniz hamamları ilk önceleri Tersane-i Âmiriye bağlıydı. Bu kurum ayrıca denize girecek açık yerlerin düzenlemesinden ve deniz kazalarıyla boğulmalardan da sorumluydu. Yerel idarelerin oluşmasıyla bu görevin Şehremaneti'ne verilmesi düşünüldü. 6 Ekim 1868 tarihli Dersaadet İdare-i Belediye Nizamnamesi'nin 4. Maddesiyle "münasip mevkilerde deniz hamamları tertip ve teşkiline" belediye yetkili kılındı. Ama bu biraz gecikerek gerçekleşme olanağı buldu. 10 Mayıs 1870'de Şura-i Devlet Dairesi deniz hamamlarıyla ilgili dört maddelik nizamıye layihası hazırlayarak

umumi deniz hamamlarının belediye tarafından verilecek projeler üzerine inşa olunmasını istedi.

Şehremaneti bu ihtiyacı karşılamak için 28 Eylül 1870'de İstanbul, Kadıköy, Adalar ve Boğaziçi'nde 21 adet erkek, 5 adet de kadınlara mahsus 26 hamamın yapılmasını kararlaştırdı. Kadıköy, Salacak, Büyükdere, Çatladıkapı, Yenikapı'da kadın ve erkekler ayrılmış ikişer, Heybeliada, Üsküdar, Mumhane İskeleyi'nde, Beylerbeyi'nde Havuzbaşı İskeleyi'nde, Paşabahçe, Büyükdere, Tarabya, Bebek, Kuruçeşme, Ortaköy, Beşiktaş, Kabataş, Salıpazarı, Köprü, Eski Köprü, Makrıköy (Yeşilköy), Ayasofya'da birer adet erkek deniz hamamı açılacaktı. Hamamların çoğalmasında Osmanlı Devleti'ndeki yenileşme ve batılılaşmanın bir etkisi olduğu açıktır. Deniz hamamlarının yapıldığı semtlerde özellikle gayrimüslimlerin yoğun yaşadığı bölgeler olması dikkati çekmektedir.

Kapalı Kutucuklarda Deniz Banyosu

Deniz hamamları, yüzmekten çok banyo almayı amaçlıyordu. Sağlık gayesiyle yapılan deniz banyolarında güneşte fazla kalmak pek rağbette değildi. Deniz hamamları suya dayanıklı keresteden yapılıyordu. Önce kereste sütunlar deniz dibine çakılır, deniz üstünde bir platform oluşturulurdu. Bunun dört tarafı kapatılır, ortası havuz şeklinde bırakılarak, çevresi ızgaralar ile kapatılır. Platformlar büyük, orta boy ve küçük olmak üzere 20x30 metreden 20x15 metreye kadar değişen ebatlarda olurdu. Dışarıdan kapalı kutucuklara benzeyen bu yapılar kıyıya yine kazıklar üzerine oturtulan bir köprüyle bağlanırdı. Denizin derin olduğu sahillerde hamamlar kıyıya yakın; sığ olduğu sahillerde ise gerekli derinliğe ulaşabilmek için daha açıkta inşa edilirdi. Bu durum daha uzun bir köprünün inşasını gerektirirdi. Yalı sahiplerinin kendi binalarının yanına yaptıkları, özel deniz hamamları ise sabit olurdu. Buralar da yine belediye onayı ile yapılır Şehremaneti başmühendisi yapıyı kontrol ederdi.

Haremlik-Selamlık Geleneğinin Denize Taşınması

Kendi içinde farklı göstermekle beraber deniz hamamları umumi ve hususi hamamlar olmak üzere iki ana gruba ayrılırdı. Kadınların ve erkeklerin ayrı ayrı kullandıkları bu hamamların, çift hamam olması halinde aralarındaki uzaklık, birden diğerine seslerin duyulamayaacağı bir mesafede tutulurdu.

Sadri Sema "Eski İstanbul Hatıraları" kitabında deniz hamamlarına değinir: "Bu hamamlar bazı yerlerde birbirinden fasillalı çift yapıları, Biri kadınların, biri erkeklerin... Tek hamamlar sabahları hanımlara tahsis edilir, öğleden sonra gece yanlarına kadar erkeklerle açılırdı. Bu hamamlarda yıkananlardan çok kimseler alt kısım tahta aralıklardan, yoksa tahtaların parçalayıp açtıkları deliklerden, gediklerden açık hava denizine çıkarlar, suların yeşilli, mavili şebnemlerle iplenmiş kadifeleri üstünde şinâverlik (yüzücülük) yaparlardı..."

Servet Muhtar Alus ise, Yeni

Mecmua'nın 4 Ağustos 1939 tarihli sayısında, "Eski Deniz Safaları" başlıklı yazısında şunları anlatır: "Bu hamamlar birbirlerine örnek. Kazıklar üzerine çakılmış çam tahtalarından, dört köşe ortası havuzlu, üstü açık, derunlarında çepeçevre tek kişilik kabinler; önlerinde balkon, bir yanlarında da art arda loca... Çatılarda, iskelevari yollarında, bayrak gibi uçuşan renkli peştamallar... Bu erkeklerle mahsus olanı... 90, 100 adım ilerisinde, aynı salaşın daha küçüğü, dört tarafı sıkı sıkı örtülü, hatta pedavraları çatlaksız, budaksız bulunanı kadınlarınkisi...

İçinde bin bir ağır; kahkaha, çığlık, tam kadınlar hamamı... Hepsinin ayrı ayrı müsterisi, hususiyeti vardı."

Deniz Hamamlarına Giriş Ücreti

Deniz hamamlarına giriş ücreti şehremaneti tarafından belirleniyordu. Bu ücretle ilgili ilk belge 1875'teki Umumi Deniz Hamamları hakkındaki nizamnamede belirtilmişti. Nizamnamenin 13. maddesinde bu hamamların hususi localarında denize gireceklerin ücretleri şöyle saptanmıştı: "İşbu hamamlardaki hususi localarda denize girecekler, ister takımı hamamdan alsın isterse almasın nühas akça olarak üçer ve umuma mahsus olan havuza takımı hamamlardan alıp girenlerden ikişer ve kendi takımıyla yıkananlardan birer kuruş alınacak" Subay, zaptiye ve çocuklara tenzilât yapıp giriş ücretinin yarısı, çavuş rütbesine kadar olan er ve erbaştan ise on para alınıyordu. 20. yüzyılın başlarında ise bu ücret tarifiesi değişmiş, kadınlar hamamına giriş 60 para olurken, localar için ücretler 100 paraya çıkarılmıştı. Lüks localardaki serinlemenin bedeli ise 5 kuruş olmuştur.

Bekçiler Çapkın "Denizaltılara" Geçit Vermezdi

Deniz hamamlarında içki içmek ve satmak yasak olduğu gibi, hamama sarhoş olarak gelenler de kabul edilmezdi. Buralarda sadece limonata ve yiyecek gibi şeyler satılıbiliirdi.

Hamamlardan dışarı çıkmak kadınlar için katiyen yasaktı. Erkeklerden dışarı açılanlar nadirdi. Havuzun kazıkları aralarından süzülerek veya denizin sathına kadar tahta perde altından dalarak geçerlerdi. Fakat tanınmış kimseler olmaları şarttı, yoksa etraftan bağrışmalar olur, deniz hamamcısına polis ceza yazardı. Deniz hamamcıları, yanlarında kimseler olmadıkça gençleri içeri almaz, soyundurmazlardı, yahut

gençler mahalle mahalle toplanıp gelebilirler, beraber denize girer, beraber giderlerdi.

Her hamamda, bir belediye çavuşu, yüzmeye hocası ve cankurtaran bulunurdu. Deniz hamamlarının intizamı ve 'namusu' sandallarla dolaşan bekçilerden sorulurdu. Bekçiler, denizdeki en küçük kıpırtıyı, dalgalanmayı bile kontrol eder, çapkın 'denizaltılara' geçit vermezlerdi...

Şairlerin Cenneti

Bütün bu kısıtlamalara rağmen insanlar, deniz hamamlarında yüzmeyi kapalı hamamlardan farklılığını hissetmişler, yaşantılarında yeni bir devir açmışlardır. Çok sayıda şair, edebiyatçı, yasak nedeni ile giremedikleri kadın deniz hamamlarını, düş güçleri ile cennete benzetip, fanteziler geliştirip, eserler vermekten geri kalmamışlardır.

Başlangıçta denize girmeyi eğlence değil, sadece bir sağlık gereği sayıp ona "hamam" adını yakıştıran toplum anlayışı, burada giyilecek kıyafetler için de kısıtlamalar getirmişti. Erkek hamamlarında idarenin hazır bulundurduğu, göbekte dizler arası boyunda şortlarla çıkmalık peştamal ve havlular kullanılıyordu. İsteyen nizamnameye uygun olmak şartıyla kendi takımlarını da yanlarında getirebiliyorlardı. Kadın kıyafetleri ise boğazdan ayak bileklerine kadar inen gecelik benzeri uzun bir gömlek veya bluzla en kısası diz kapağının altına kadar çıkabilen uzun dondan ibaretti.

Refi Cevad Ulunay 28 Mayıs 1948 tarihli yazısında deniz hamamlarında giyim-kuşama dair şunları belirtir: "Kadınlar, bağlarını iri bir bere şeklinde bir muşamba takke geçirirler. Sırtlarına yakası, kolları kırmalı ve her tarafı kapalı basmadan bir bluz; bacaklarına da yine paçaları fistolu ve kırmalı, diz kapaklarını geçen bir don giyerler ve bu acayip kıyafetle denize girerlerdi."

Sariyer'in Deniz Hamamları

Hikmet Feridun Es, Boğaziç'nin başlarında yer alan Salıpazarı deniz hamamından, "Türkiye'nin en tipik kapalı deniz hamamlarından biri de Salıpazarı idi" diye söz eder: "Bugün artık ahşap mimarisi ile her şeyi ile tamamen tarihe karışan, eski İstanbul deniz hamamlarından hepsine olduğu gibi, bu en ünlüsüne de, sahiliden epeyce uzun, tahta köprüsü gibi, bir yoldan geçilerek gidildi... Hamamın önündeki geçiden biletinizi alırken size acayip bir şey sorarlardı: 'Kabak

ister misiniz?' Salıpazarı hamamı 1930'lu yıllarda sonunda yıkılmıştı ama Boğaziçi'ndeki deniz hamamlarının son örneklerinden biri 1950'li yıllara kadar ayakta kalmıştı. Eskiden Tokatlıyan Konak Otel'i'nin deniz hamamı olan bu yer Tarabya'dır.

Fikret Adil bu konu üzerine şunları yazıyordu: "Şehrin en serin mıntıkası Boğaziçi. Orası da yanıyör. Boğaz'da, Büyükdere ve Tarabya'da iki deniz hamamı vardır. Bunlar İstanbul'da, Moda'daki ile beraber en son deniz hamamlarında ve ciddi birer hususiyet arzederler. Lâkin hiç biri Tarabya'daki kadar bu hususiyeti muhafaza etmiş değildir. Küçük, kendi halinde, denizi temiz ve ekseriyetle müdâvimleri de hemen hemen tanıdık kimseler."

Tarabya eskiden beri Karadeniz'in serin esintilerinin hissedildiği önemli bir sayfiye yeri idi. Boğaziçi'nde ilk deniz hamamlarından biri Tarabya'da açıldı. İstanbul Şehremaneti 28.9.1870'de aldığı bir kararla Kadıköy, Adalar ve Boğaziçi'nde 21'i erkek ve 5'i hanımlara ait olmak üzere 26 deniz hamamı açılmasına karar verir. Bu karar üzerine 1871 yazında Tarabya'da ilk deniz hamamı açıldı. Çok uzun yıllar kullanılan bu plaj bilahare kapandı ise de daha sonra açılan plajın adı da Tarabya Plajı oldu. Bu plaj Alman Sefareti yazlık binasının önündedir. İstanbul sosyetesinin çok büyük ilgi gösterdiği Tarabya Plajı, eskiden halk plajı iken sonraları Tarabya Otel plajı olarak faaliyete devam etti. Daha sonra da özel şahsa kiralandı.

Yenimahalle ise, hanımların denize girdiği ilk semtlerdendir. On dokuzuncu yüzyılın sonları ve yirminci yüzyılın ortalarına kadar Yenimahalle-Pazarbaşı arasındaki her sahilhane ve yalının deniz hamamı vardı. Yenimahalle'de halka açık ilk deniz hamamı 5.10.1877'de Vilayet-i Belediye Kanunu gereğince, halkın açtılan denize girmelerinin önlenmesi maksadı ile 1878 yazında açıldı.

Yine aynı tarihte İstinye'de de aynı gerekçeyle bir deniz hamamı açıldı.

Yakup Kadri'nin çocukluk anılarında iz bırakmış bir hususi deniz hamamı da "Hep O Şarkı" romanında karşımıza çıkar. Emirân'daki bir yalının önünde bulunan bu deniz hamamına "harem dairesinin alt kat odalarından birinden bir basamakla inilir". Romanın başkahramanı Paşa kızı Münire de zaman zaman şeytana uyup, hamamın tahta perdelerinin altından dalarak dışarı çıkar ve Boğaz'ın soğuk sularında yüzer.

Büyükdere Deniz Hamamları

Eylül 1849'da İstanbul'a gelen seyyah Albert Smith, Piedmontese ve eşinin izlettiği Büyükdere'deki Hotel de L'Empire Ottomane'de kalır. Albert Smith anılarını yazdığı kitabında otelin önündeki deniz hamamından da söz eder:

"Bu gördüğüm en güzel sabahı. Boğaz sanki sıvı "lapis-lazuli" akıntısı gibiydi, pırıl pırıl parlıyordu. O kadar netti ki bütün balık sürüleri ve diğer deniz hayvanları görülebiliyordu. Karadeniz tarafından hafif bir esinti geldi duran kayıkları oynattı. Asya tarafındaki o güzelim tepelerin sisi açılıyordu. Otelin önünde deniz hamamı vardı. Kutu gibiydi, kenarında güvenli olmayan oturma yerleri vardı.

Ancak oturma yeri o kadar dardı ki ayakta kalırlar ve eşyalar suyun içine düşebilirler.”

Mimar Sinan Genim ise Rumeli kıyısı yıllarını anlattığı kitabında Büyükdere Piyasa Caddesinde gelişimi 1875 tarihli Guillaume Berggren'e ait fotoğrafı yorumlarken Rus Elçiliğinin önündeki deniz hamamından bahseder: “Rus Büyükelçiliği'nin Sarıyer'e doğru olan Müstemilat binasının (tercüman evi) önünden geçilen bu karenin ön planında, muhtemelen elçiliğe ait deniz hamamını görmekteyiz. Sekizgen planlı hamam, beşik çatılı bir giriş bölümü ile kıyıya bağlanmakta. Saçakları süslü ahşap yapının köşelerindeki dikmeler, çapraz pervazlarla bezenmiş. Bu hamam, daha önceleri gördüğümüz pek çok deniz hamamı içinde özenle yapılmış olması nedeniyle örnek teşkil ediyor.” Sinan Genim 1880-1900 tarihine ait başka bir fotoğrafı da şöyle anlatır: “Günümüz Bülbül sokakı hizasından çekilen karede yeni yapılan rıhtım görülmektedir. Sahilden uzun ahşap köprülerle ulaşılan deniz hamamlarının sayısı çoğalmış ve neredeyse her yalının kendine ait bir deniz hamamının olduğu fark edilmekte. Bu deniz hamamlarının hepsi özel mülkiyete ait olup, ahalinin kullanımına kapalıdır.”

Liji Pulcu Çizmeciyan “İstanbul'da Kayıp Zamanlar” adlı kitabında çocukluğunun geçtiği Sarıyer'i anlatırken deniz hamamını koca kremalı pastaya benzetir: “Biraz sonra Rus sefareti. Yüksek duvarları bahçeyi kapatır ama evin önu parmaklıdır. Bahçeyi göremeyiz ama bazı gece babamla bülbülleri dinlemeye gideriz. Dönüşte uykudan gözlerimiz kapanır ama bülbülleri dinlediğimize çok memnunuz. Biraz ilerde Tokatlıların yalısı bizimkine benzer. Tam karşısında deniz hamamı vardır. Koca kremalı pasta gibi beyaz bir yapı. Daha fazla kadınlar gider, yoldan görülmek istemeyenler içerde yüzser ama denize açılanlar da vardır. Erkek kısmında bir atlama kulesi bile vardır.”

Beyaz Park Deniz Hamamı
Beyaz Park 13 Ağustos 1926'da

bir zamanlar Büyükdere'de polis memurluğu yapan Rasim Kayra tarafından iki deniz hamamı ile gazino şeklinde kurulmuştu. Daha sonra ise Atatürk kadın-erkek ayrımı yapılmaksızın bu yerin plaja dönüştürülmesini istedi. Bu istek üzerine deniz hamamlarının ve gazinonun planı değiştirildi, deniz hamamı yerine kadın ve erkekler için iki yüzme havuzu yapıldı.

Deniz hamamı ile birlikte açılan Beyaz Park Gazinosu başka bir yazı konusu olacağından burada özellikle değinilmemiştir. Beyaz Park Deniz Hamamı'nın kuruluş öyküsü ise deniz hamamlarından plajlara nasıl geçtiğimiz konusunda ilginç bilgiler edinmemizi sağlar. Burçak Evren “İstanbul Deniz Hamamları ve Plajları” adlı kitabında Beyaz Park Deniz Hamamı'na dair önemli bilgiler verir:

“Bu hamam, Büyükdere'de daha önce belediyeye ait olan ve tarik fazlası arsa olarak adlandırılan deniz ile yol arasındaki üçgen yerde 13 Ağustos 1926'da Rasim Kayra tarafından kuruldu. Kadınlara ve erkekler için iki deniz hamamı ile bir gazinodan ibaret olan bu yere daha önceleri Topağaçlar deniliyordu. II. Abdülhamid döneminde belirli günlerde buraya askeri bando gönderiliyor ve bir çeşit halka açık ücretsiz konserler veriliyordu. Yine aynı yerde Ermeni bir kadının işlettiği fakat birbirinden oldukça uzak iki deniz hamamı da bulunuyordu. Bu hamama sahibinden ötürü daha çok Ermeni vatandaşlar geliyordu.

Rasim Kayra burayı belediyeden alarak eskisine oranla daha büyük olan iki deniz hamamı ile bir gazino inşa etti. Deniz hamamları ile gazinonun açılışını görkemli bir törenle yaptı. Döneminin en ünlü sanatçılarını çağırdı. Amacı burayı eskisine oranla daha popüler bir hale getirmekti. Ve kısa bir sürede bu amacına ulaştı. Deniz kıyısına on metrelik cephesi bulunan gazinonun iki yanında biri erkekler, diğeri kadınlar için iki deniz hamamı bulunuyordu.

Büyükdere'deki bazı tutucu çevreler orada içkili bir gazino ile birbirlerini oldukça yakın bu iki deniz hamamının

varlığından rahatsız olarak adap ve ahlaka aykırı olduğu gerekçesiyle kapatılması için harekete geçtiler. Fakat bir rastlantı sonucu buradaki gazinoya gelen Reisicumhur Mustafa Kemal Paşa, deniz hamamlarının konumunu ve temizliğini çok beğendi. Bazı kişiler tarafından hamamların kapatılmak istendiğini duyunca da, “Kadın erkek ne oluyor? Burada doğru olmayan şey, aradaki mesafenin azlığı değil, deniz hamamında hâlâ harem ve selamlık aranmasıdır” diyerek deniz hamamlarının kapatılmasına karşı çıktığı gibi buranın çok kısa sürede hamamdan plaja dönüşmesini de sağladı.”

Beyaz Park Deniz Hamamının öyküsünü bir de Büyükdere'li Hikmet Özış'den dinleyelim: “Rahmetli Rasim Kayra yeniliklere açık bir işletmeci idi. 1930'lu yıllarda Türkiye Atatürk'le beraber değişmeye başlamış, batıya yönelik atılımlar hızlanmıştı, bu doğrultuda Rasim Bey de gazinosu yanında yüzme havuzu yapma arzusuna kapıldı. Ancak bürokraside tutucu çevreler kadın-erkek birlikte denize girme fikrine karşı çıktılar. Hoş, Piyasa Caddesi üzerinde bir takım özel kişilere ait, dışarı ile hiç ilişkisi olmayan kutu gibi deniz hamamları vardı. Oralarda denize giren kadın ve erkekler kimse tarafından görünmezlerdi. Hâlbuki Rasim Bey, kadın ve erkeklerin birlikte yüzebileceği 25 metre boyunda bir havuz yapma niyetinde idi. Bir türlü müsaade olmayan Rasim bey, bir yaz günü Mebus Tahsin Bey'in yalisına şeref veren Atatürk'e başvurma yolunu seçti ve büyük devrimci, gerekli izni verdi. Yalnız kadınların ve erkeklerin girebileceği ayrı bölümler yapmak koşulu ile yüzme havuzu yapıldı. İlk zamanlar kadınlar kendi bölmelerinde denize girerken, zamanla buralar kendiliğinden, sadece soyunma kabinleri olarak kaldılar. Yüzme havuzu, çok uzun müddet İstanbul'un sayılı su sporları merkezlerinden biri olarak hizmet verdi.

12 Eylül hareketi, sahil halka açılacak savsatası ile bu güzel tesisi de yıktı, gitti. Şimdi sahilde dolaşanlar havuzdan geri kalan beton kazıkları

seyrediyorlar. Tabii bu arada Yüzme İhtisas Kulübü'ndeki genç arkadaşların yaptıkları nezih ve güzel plaj da yerle bir edildi. Ve böylece Büyükdere'deki güzellikler için teker teker yıkım devri başlamış oldu.

Deniz Hamamlarından Plajlara

Kadınları erkekleri denize giren plajlara geçiş kolay olmamıştır. Deniz hamamlarında haremlik-selamlık vaziyetlerinde denizle tanışanlar, 1930'lu ve 1940'lı yıllarda biraz kapalı da olsa üzerlerine giydikleri mayolarıyla kadın-erkek birbirlerinden sakınmadan denizle buluşmayı öğrenmişlerdi. 1950'lere gelindiğinde artık deniz hamamları unutulmuştu bile. Deniz hamamlarından plajlara geçişin öyküsü ise başka bir yazının konusu olacağından, birbirinden güzel koyları ve plajları olan güzelim Sarıyer'in plajlarından bu yazıda özellikle söz edilmemiştir.

Bugün artık eski aile albümlerinde ve eski dergilerde yer alan fotoğraflarda, eski kartpostallarda gördüğümüz deniz hamamlarından Sarıyer'de yalnızca Tarabya Alman Sefarethanesi Yazlığı'nın önündeki deniz hamamı ile Büyükdere Rus Sefarethanesi Yazlığı'nın önündeki deniz hamamı zamanın acımasızlığına direnircesine varlığını devam ettirmektedir. ■

KAYNAKÇA
*Adili, Fikret, “Deniz Hamamlarından Plaj” Tan Gazetesi, 9 Ağustos 1941
*Akçura, Gökhan, “Sen Görüller Diyan, İstanbul: Om Yayınları, 2003
*Akçura, Gökhan “Deniz Hamamları”, İstanbul Ansiklopedisi cilt:3,s.24
*Akçura, Gökhan, “İstanbul Plajlarında Yaşam”, İstanbul'da Deniz Sefası, Pera Müzesi, 2018
*Altus, Servet Muhtar, “Eski Deniz Sakafları”, Yeni Mecmua 4 Ağustos 1999
*Balci, İbrahim, “Asiyan'dan Kısırkayaya, İstanbul: İkkiz, 2006
*Beyoğlu, Süleyman, “Osmanlı Deniz Hamamlarından Plaja” Tombak, 2000, say:30,s.6-11
*Çizmeciyan, Liji Pulcu, İstanbul'da Kayıp Zamanlar, İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2011
*Evren, Burçak, İstanbul'un Deniz Hamamları ve Plajları, İstanbul: İnkilap Yayınları, 2000
*Genim, Sinan, Konstantinyyeden İstanbul'a, İstanbul: Pera Müzesi, 2012
*Gürol, Meltem Ö, “İstanbul Kuyularında Toplumsal Dönüşümün Mimarı İleri: Deniz Hamamlarından Modern Plajlara”, İstanbul'da Deniz Sefası, Pera Müzesi, 2018
*İstanbul'da Deniz Sefası Deniz Hamamından Plaja Nostalji, İstanbul: Pera Müzesi, 2018
*Karaozmaoğlu, Yakup Kadri, Hep O Şarkı, İstanbul, 1980
*Kırkıçoğlu, Feza, “Modern Bir Zevk: Deniz Hamamı” Popüler Tarih, 2002, say:24,s.90-93
*Özış, Hikmet, “Son İskele Büyükdere, İstanbul, 2009
*Sema, Sadri, Eski İstanbul Hatıraları, haz. Ali Şükrü Çoruk, İstanbul: Kitabevi, 2002
*Toprak, Zafer, “Deniz Hamamından Plaja Bir Nostalji Öyküsü”, İstanbul'da Deniz Sefası, İstanbul: Pera Müzesi, 2018

Melodramdan Güldürüye Türk Sineması

MESUT KARA

1960'ların ilk yarısında hayat bulan toplumsal gerçekçi filmlerin son bulmasıyla ve oluşan yeni hayat koşulları nedeniyle ticari/popüler Yeşilçam filmleri egemen konuma geçer. Yerli Sinema'nın kendisine dönüşen ana akım filmlerin omurgasını da melodramlar, salon komedileri oluşturur.

Güldürü/gülme tarihler boyu her kültürde küçük görülür. Buna karşın alt kültür, geniş halk yığınları egemen güçlere, seçkin zümrelere karşı gülmeceye sarılır. Gülmece onlar için hayata direnme, başkaldırı aracı olur. Ezilen, hor görülen halk ve kendi içlerinden çıkan kahramanlar güldürü öğeleriyle egemenlere, kendisine tepeden bakanlara karşı bir duruş sergiler. Hacivat-Karagöz oyunları bu anlamda önemli örneklerdir. Geleneksel tiyatronun ortaoyunu da bu alanda önemli bir yer tutar.

Yakın tarihe kadar varlığını sürdüren ortaoyununun son temsilcilerinden biri de sinemada da izleme imkânı bulduğumuz İsmail Dümbüllü'yüdü. Bütün bunlara -komedinin önemli bir muhalefet ve başkaldırı aracı olmasına karşın- belli dönemlerde, özellikle de toplumsal uyanışın, toplumsal muhalefetin yükseldiği dönemlerde egemenlerin güldürüyü ucuzlatılmış mizaha dönüştürülmüş biçimiyle halkı uyutma, uyuşturma aracı olarak kullanılmasının eklenmesi de başka bir gerçektir. Sinemada 1960'ların sonunda, özellikle de 1970'li yıllarda ucuz ve yozlaştırılmış güldürünün uyuşturma

aracı olarak kullanılmasının örneklerini çokça gördük.

Geleneksel Türk Tiyatrosu'ndan sinemaya geçen komedinin ilk dönemlerinde Ali ile Veli, Memiş ile İbîş, Edi ile Bûdû gibi ikili karakterler oluşur. 1950'li yıllardan başlayarak 1960'lara damgasını vuran önemli komedi oyuncularını yer alır filmlerde. Settar Körmükcü, Vahi Öz, Aziz Basmacı, Toto Karaca, Kenan Büke, Tevhit Bilge'yi bu oyunculara örnek olarak verebiliriz. Yeşilçam'ın yükselişe geçtiği, film sayısında önemli artış yaşandığı 1960'larda Amerikan sinemasının da etkisiyle salon komedileri doğar.

Atıf Yılmaz 1957 yılında (Fikret Hakan-Pervin Par-Settar Körmükcü'lü) Gelinin Muradı ve 1960 yılında da (Orhan Günşiray-Nurhan Nur-Suphi Kaner-Ali Şen'li) Dolandırıcılar Şahî filmleriyle, öyküsü kasabada geçen güldürü filmlerini çeker.

Salon güldürülerinin bir anlamda başlatıcısı ve 'yıldız yönetmen'i Osman F. Seden olur. Bol yıldızlı ve büyük kadrolarla çekilen filmlerin melodramları da, salon güldürüleri de bir yıldızlar geçidi, Yeşilçam'da unutulmayan yüzler geçidi gibidir. Fondaysa, bütün güzelliğiyle bir belgesel gibi İstanbul akar. Osman Seden'in bu türde verdiği ilk örnekler olarak 1962 tarihli Ne Şeker Şey, 1963 tarihli Badem Şekeri ve 1964 tarihli Beş Şeker Kız adlı 'şekerleme üçlüsü'nü sayabiliriz. Bu türün bir başka önemli yönetmeni de Hulki

Saner'dir: “Amerikan sinemasının etkileriyle olgunlaşmaya başlayan anlatım dili, giderek daha bir acıklığa ve yalınlığa doğru profesyonel bir çizgi izler. O yıllarda önemi pek fark edilmese de tiplere yaratma açısından yönetmen sineması gündemdedir. Örneğin bu dönemde, yani 1958-1964 yılları arasında Osman F. Seden'in Cıralı İbo ile Adanalı Tayfur'lu ve Hulki Saner'in Turist Ömer'i güldürü sinemasının üç büyüklüğü olarak ortaya çıkar” (Ağâh Özgüc, Türlerle Türk Sineması, Sf. 67 Dürnya Yaşandığı 1960'larda Amerikan sinemasının da etkisiyle salon komedileri doğar.

Melodramların, salon güldürülerinin yapımcı yönetmeni Hulki Saner, Belgin Doruklu, Göksel Arsoylu, Ayhan Işıklı, Türkân Şoray'lı, Suphi Kaner'li, Vahi Öz'li aile-gişe filmleri yaparken Aysecik'li filmler furyasına da katılır.

1960 yılında Memduh Ün'ün yönettiği Ayşecik filmiyle Türk sinemasında çocuk oyunculara dayanan filmler dönemi başlıyordu. Daha önceki yıllarda da kimi filmlerde, örneğin 1952 yılında Süavi Tedü'nün yönettiği Göçmen Çocuğu filminde çocuk oyuncular rol almıştı. Hatta bu filmin başrolünde Perihan Tedü'yle birlikte Küçük Erkan adındaki çocuk oyuncu vardı. Filmden ayrıca çok sayıda ilkokul çocuğu oynatılmıştı. Fakat Ayşecik filmiyle çocuk oyuncular, 'çocuk yıldızlar' dönemi başlar. Ayşecik serisinin beş filminin

yönetmeni Hulki Saner'dir. Hulki Saner'in 1963 yılında yönettiği Ayhan Işıklı, Sevda Ferdağlı Sadri Alışıklı filmi Helal Olsun Abi filminde Sadri Alışık, Turist Ömer rolündedir ve ilgi çekmesiyle bir tipin seriyeye dönüşmesinin yolu açılır. Ayşecikli filmler sürerken (o filmlerin de Turist Ömer'i olan) Sadri Alışık, 1964 yılında Hulki Saner yönetmenliğinde başrole çıkar, Turist Ömer olarak. Rüknettin (Vahi Öz) ve Bedia (Mualla Sürer) filmin önne çıkan diğer iki yıldızı olurlar.

1960'lı yılların salon güldürüleri arasında Nejat Saydam'ın yönettiği Belgin Doruklu, Ayhan Işıklı, Sadri Alışıklı 1961 tarihli Küçük Hanımefendi de yerini alır, ilk film tutunca seriyeye dönüşür. Ardından Küçük Hanımın Şoförü, Küçük Hanımın Kısmeti ve Küçük Hanım Avrupa'da çekilir.

Ayşecik'li, Ömercik'li filmlerde de diğer birçok salon güldürüsünde de belirgin roller, komik karakterler vardır; dede, dadı, aşçı, kâhya, bahçıvan, şoför, kötü adamlar, kötü kadınlar, kahramanın iyilik meleği arkadaşları ve bu rollerin başarılı unutulmaz oyuncuları... Hulusi Kentmen, Münir Özkul, Salih Tozan, Ali Şen, Necdet Tosun, Cevat Kurtuluş, Vahi Öz, Mürüvvet Sim, Mualla Sürer, Sami Hazinses, Hüseyin Baradan, Önder Somer, Dursune Şirin, Jale Öz, Feridun Çölgeçen, Suna Pekuysal gibi oyuncular bu rollerle özdeşleşmiş unutulmaz, yüzleri, sevimli tipleridir bu filmlerin. ■

KOFANA

VECDİ ÇIRACIOĞLU

Boğaz köyü, deniz kıyısındaki iki cami arasına sıkışmış gibiydi. Deniz insanları, merametçiler, midye çıkarıcılar, gelincik/karides sepet örücüleri ve hiçbir şey yapmadan sadece günlük içki parasına çalışanlar bir arada kavgasız gürültüsüz yaşıyorlardı.

Kale yönündeki caminin altındaki kahve, köyün tek sabahçı kahvesiydi. Uyumayan balıkların barınağı... Kahvenin asma ve sarmaşık yapraklarıyla gölgelenen bahçesi, tam ortada sevimsiz bir davet gibi duran musalla taşına karşın huzur verici gelirdi bana.

Kahvenin sahibi Tevekkel, kahveciliğin yanında, balıkçılık, teknesiyle ötegeçeye dolmuşçuluk yapan, hızlı seri adımlarla yürüyüp küfürlü konuşan ve sürekli gülen koca burunlu bir adamdı.

Tevekkel, su bardağıyla sabah çayımı masama bıraktığında, her gün dikkatimi çeken o adamı gene gördüm. Eski, buruşuk ve kendisine en az bir beden büyük takım elbisesi içinde çelimsiz varlığıyla iğreti duruyordu. Kaytan bıyıklarının ucu burulu, saçları belki hiç taranmamış, kepçe kulaklı adamı Tevekkel'e göstererek kim olduğunu sordum ve ekledim: "Hep böyle denize mi bakar?"

"Kofana derler. Niye, diyecek olursan, ben de bilmiyorum... Kofana kadar yırtıcı ve gaddar değildir. Lakabı balıktır ama bugüne kadar kimse bir kıraça bile yakaladığını görmemiştir. O, sadece balık yakalayanlara mevsimine göre yem hazırlar."

Ona ilk kez başlamakta olan bir günün sabahında rastlamıştım. Ne zaman günün sahibi olmak için erkenden sahile koşar adım insem, benden önce kahvenin bahçesinde her zamanki masada bir bacağına

kiçinin altına alarak oturmuş göürdüm onu. Nemli gözlerini, kırpmadan denizin karayla birleştiği yere diker ve arada cebinden çıkardığı kirli bir beze silirdi. Dudaklarının arasında cigarası eksik olmaz ve derin dumanı içine çekerken, yanları kırışmış gözleriyle de Anadoluhisarı ile Kandilli arasını tarardı. Belki bir palamut oynadığını, belki de bir kofana cürmünü görmek umuduyla denizi delercesine gözlerini suların üzerinde gezdirirken, sabahın insanı ürperten soğuğuna karşı, avcunun içine aldığı çay bardağı ile ısırın, yavaş yavaş hüpürdeterek yudumlardı çayını.

Tanımak istiyor, hakkında bir şeyler öğrenmek için can atıyordum. Kıyısı yalısız, denizle iç içe geçmiş bu Boğaz köyünün havası, suyu, her şeyi içime işlemişi bir kere. Benim için onu tanımak, ilginç kıyı insanlarına konuşmanın dayanılmaz ve kaçınılmaz arzusundan kaynaklanıyordu. O, tanıyacaklarımın ilki olacaktı. Hani, derler ya, 'denizin suyu içime bir kere değmişti!..'

Tevekkel konuşmasına devam etti: "Aslında Kasımpaşalıymış. Buraya göç etmişler ve kale içinde doğmuş. Kale onarıldığında herkes gibi onlar da dışarıya taşındı. Yerliler kale

içinde, gayrimüslimlerse kale dışında otururlardı. Ben o zamanlar çocuktum. Ne güzel günlerdi!.."

Konuşmanın en derin yerinde içeriden biri seslendi. Küfürle yerinden kalkan Tevekkel, sesin sahibinin masasına, önce bir deste iskambil ile sarı bir kâğıt parçası ve basma yerine ucu yanık bir kibrit çöpü sıkıştırılmış tükenmez kalem götürdü. Ocağa giderek dört tane çay hazırlayıp aynı masaya verdi. Bütün bu işleri çabukça yapmasına karşın, bardakları sıcak sudan geçirerek, çay tabağından su kalmaması ve şekerin ıslanmaması gibi ocağılığın şanından raconları da gözden kaçırmıyordu.

Her zamanki hızlı adımlarıyla yanıma geldi. İçeriye seslenerek: "Benden on dakika bir şey istemeyin," diye bağırdıktan sonra bana dönerek göz kırptı. Burnunu elinin tersiyle sildikten sonra, yarım kalan muhabbetine devam etti.

"Ona evini teslim et, git. Seneler sonra gel, bıraktığın gibi bulursun. Dürüst ama çok talihsizmiş. Bir kız sevmiş. Kale içinde Oduncu'nun büyük evinde oturuyordu kızın ailesi

galiba... Dedim ya biz daha o zamanlar çocuğuz. Kofana'nın ailesi, özellikle de babaannesi, 'Serseri, ne yapacaksın gül gibi kıızı?.. Haydi git içine,' diyor. 'Nuh' diyor 'peygamber' demiyor. Kofana'nın tek suçu içki. Onun dışında çalışkanlığına diyecek yok. Aslanlar gibi çalışıyor. Ayrıca mert delikanlı. "Kızı apar topar, kaloriferci miydi ne, bir adamla evlendiriyorlar. O zamanlar bu tür meslekler de makbul tabi... Kofana buza kesmiş soğuk Boğaz suyunda, kanala yanlamış gibi bir süre ortalıklerde gözükmedi. Sanki havaların ıllınmasını bekliyordu.

"Kalenin girişinde bir havuz vardı; kurbağaları taşıyan nilüferleri ve dibi gözükmeyen koyu yeşil renkli suyu gözlerimin önünden hâlâ gitmez. Her akşam yemek yedikten sonra havuzun çevresinde kale eşrafı toplanır, dedikodu yapardı. Orada toplananların konuşmalarını merak etmekle başladım sevimli dedikoduculuğa. Kahveyi çalıştırmam bundandır." Tevekkel, gevrek gevrek gülmeye başladı. Sonra, o günleri yaşıyormuşçasına ciddileşti.

"Bir gün akşam ezanından sonra, kelenin sahile bakan tarafındaki yarım burcun dibinden çığlıklar yükselmeye başladı. Sanki birini gırtlaklıyorlardı.

Ses Deli Emine'nin sesiydi. Emine kalenin Dizdar Kapısı denilen ana kapısının yanında küçük bir kulübede tek başına yaşırdı. Hirkasının üzerine yüzlerce delikli bir kuruş dikmiş, kimsesiz bir kadıncağızdı. Biz çocuklar ondan hem korkar, hem kızdırır sonra da kaçardık. Herkes sesin geldiği yere koştu. Çocukları bırakmadılar, ne olur ne olmaz diye. İnsanların arasından gördüğüm Kofana'nın kargatulumba kulenin içinden çıkarılışıydı.

"Akşam evde annem nineme, 'Olacağı buydu. Evlendirmediler çocuğu, o da kendini astı. Bereket ölmemiş. Aferin Deli'ye. Bak, bir de deli dersin,' dedi. Sonra, Kofana'nın kendini bir kravatla asmaya yeltendiğini öğrendim. Emine'nin orada ne aradığını soracak olursan; garibim bir köşeye çekilmiş sığıyormuş. Kulübesinde ne arasın kenef? Zaten içine kendisi zor sığıyor. Şimdi hatırlıyorum, ayakları dışarıda yatardı. Kış aylarında ayaklarına karların düştüğünü gördürdüm. Bak, konuşmamız ne güzel oldu. Eskiler aklıma gelmeye başladı. Neyse, Emine onun geldiğini görünce korkusundan kıpırdayamamış ama Kofana'nın ıllığı hazır kravatı boynuna geçirip kendini astığını görünce, başlamış son perdeden avazı çıktığı kadar bağırmaaya.

"Ya... İşte bu olaydan sonra Kofana kekeme kaldı. Sen de ölüme yaklaşma korkusundan, ben diyeyim Emine'nin canhıraş bağırmasından. Deli, öyle bir bağırdı ki kalenin tüm kuytularına yuva yapmış güvercin ve kırılangıçlar yuvalarından kendilerini dışarıya attılar. Çocukluk işte, kalenin duvarları sallanıyor gibi gelmişti bana.

Onun uzaklara bakarak dalmasının nedeninin palamut ve kofana oynaklarını gözlemek olmadığını o an anladım. Seneler önce kaybettiği aşkını denizin bittiği, karayla öpüştüğü yerde arıyor gibiydi.

*** Aradan günler geçti. Başlayan sınavların yorgunluğunu atlatmak için, köyden iki durak öncesinde otobüsten iniyor, temiz Boğaz havasını içime çeke çeke sahil yolu boyunca yürüyordum. O gün, yeni kararmakta olan akşamda, denizin hemen kenarına serpiştirilmiş gazino kahveler yüklerini çoktan almışlardı. Güneş, iki tepe arasından hisımla akan Boğaz suyunun üzerinde çekilirken hüzünlü deniz, yalnız bırakılmışlıktan rengini değiştirmişti. Bu, her iki baharda, her gün böyle olurdu.

Kofana'yı kaleyi geçtikten sonra, sahilde akasya ağaçlarına yanaştırılmış teknelerin arasında, insanların göremeyeceği bir şekilde otururken gördüm. Önümdeki limon sandığını çilingir yapıyordu. Sandığın üzerine serdiği küçük gazete parçasının üzerinde dilimlenmiş tek bir pırasa ve sivri biber vardı. Denize bakan gözleri kısık, dudakları anlaşılmaz kıpırtılıydı. Ceketinin iç cebinden içki şişesini çıkarttı. Ağzına bir dilim pırasa attı. Sonra şişeyi dikti. Yanlanmış şişenin ağzını kapatarak, çıkarttığı yere yerleştirdi.

Onun gibi yaparsam, taklit edersem, onun gibi olursam konuşma fırsatı yakalayabilirdim.

Kendime olan güvenim, o gün geçtiğim sınav kadar tamdı. Hızlı adımlarla büfeye gittim. Kimseye görünmemeye çalışarak aldığım içki şişesinin içini yarisına kadar büfenin denize bakan köşesindeki deponun kenarına döktüm. Şişenin yarisını içmiş gibi davranmalyıdım. Onu montumun cebine yerleştirerek yanına yürüdüm. Önüne gelene kadar beni fark etmedi.

"Afiyet olsun, oturabilir miyim?" dediğimde, kekeleyerek, "Kocaman adamsın, tabi ki oturabilirsin," dedi.

Çömeldim ve çıkarttığım şişemi bacaklarımın arasına sıkıştırdım. Önce içki şişesine, sonra başını yukarı kaldırarak yüzüme baktı. Ardından ses çıkarmadan gülmeye başladı. Seyrek sivri dişleri, arkamda yeni yanmış sokak lambasının verdiği parlaklıkla iyice ortaya çıkmıştı. Hareketsizdim.

Şişemi içmesi için ikram edeceğim sırada, pırasa parçalarından birini daha ağzına atarak çiğnemeye başladı. Sonra şişesinden çölden yeni çıkmış bir vahabinin susuzluğuyla içti. İçki böylesine kana kana istihla nasıl içilebilirdi? Az önce gülen yüzü yerini durağan bir cehreye bırakmıştı. Elinin tersiyle ağzını sildi. Başını iki kez yukarı kaldırarak 'haydi iç' işareti yaptı. Limon sandığı üzerinden aldığı pırasa parçasını uzattı ve arkasından, "Seni kesmezse bunu da al," diyerek, cebinden kuru bir incir çıkarttı.

Başını uzatarak bacaklarımın arasına sıkıştırdığım sulandırılmış rakı şişesini gösterdi.

"Hadi bakalım delikanlı. Ne kadar yutacaksın görelim bakalım!"

Şişeyi elimde sıvazlayıp duruyordum. "Fazla ovalama ısırıl!" dedi.

Şişemden bir yudum aldım. Ötegeçe gazinolarındaki parlak ışıklar ve patlayan flaşların denizin üzerindeki şavkı, delercesine gözlerimin içini doldurdu. İçim kavrulurken o, sessiz bakışlarını koruyordu. Karşımda William Saroyan'nın öykülerinden kaçmış bir kahraman duruyordu! Tavırlarıyla her hareketime kızan bir öykü kahramanı... sonra gözlerinin kenarındaki kırışıklıkların içinde kaybolmuş göz çukurlarının içinden hayal gibi görünen mavi gözleriyle yine alaylı baktı. Elimde evirip çevirdiğim şişeyi yere düşürerek devirdim. Bir çocuk utangaç ve çabukluğuyla şişeyi yerden kaldırdım.

"Aldığın içkinin yarısı nerede?" diye sordu. Konuşmak yerine yutkunmakla yetindim.

"Ne demiş Mevlana, 'Ya görüldüğün gibi ol ya da olduğun gibi görün.' Bir iki lafazanlık için yarım şişe içkiye yazık değil mi? Benden biri olsaydın, yarısını bir yere zulalardın. Bari denize dökseydin de balıklar kafayı bulsaydı! Hiç nimete küfranlık olur mu?"

Şişesindeki son yudumları cebinden çıkarttığı, içkisine katık yarım kuru incirle içtikten sonra boşalan şişeyi denize atacağını sandım. Baktığımı görünce, "Beş kuruş!" dedi, "belki biri alır." Şişeyi sırtını yasladığı sandalın kış altındaki diğerlerinin

yanına sakladı. Yerinden kalkarak paytak adımlarla yürüdü. Omuzları yarı karanlıkta epey geniş görünüyordu. Durdu, yere tükürdü, ancak kendinin duyabileceği bir şeyler söyleyerek tekrar yürümeye başladı. Gözden kayboldu. İçmek için açtığım şişenin kapağını kapattım ve aynı sandalın kış altına boşların yanına koydum. Bir yudum alınmış içki şişesi boşların yanında boynu bükük mahzun duruyordu.

Kofana'yı o günden sonra bir daha görmedim. Dökümhanelerde günlük işçilik yapmaya başlamıştım. Ağır ve zor geçen bir döküm gününün sonunda yorgun argın köye dönmüş, kahveye kapağı zor atmıştım! Kahve her zamanki harala gürele ve şamata yoktu. Sessizlik önemli bir olayın göstergesiydi.

Sessiz gelen Tevekkel, çay bardağını masama bıraktı ve "Adamın öldü..." dedi.

Anlayamamıştım. Kim, dercesine meraklı bakışından olacak, dudaklarını gerip dişlerini göstererek, "Lüfer familyası ağababasını kaybetti," dedi.

Köşeye, Kofana'nın her zaman oturduğu masaya baktım. Yerinde yoktu.

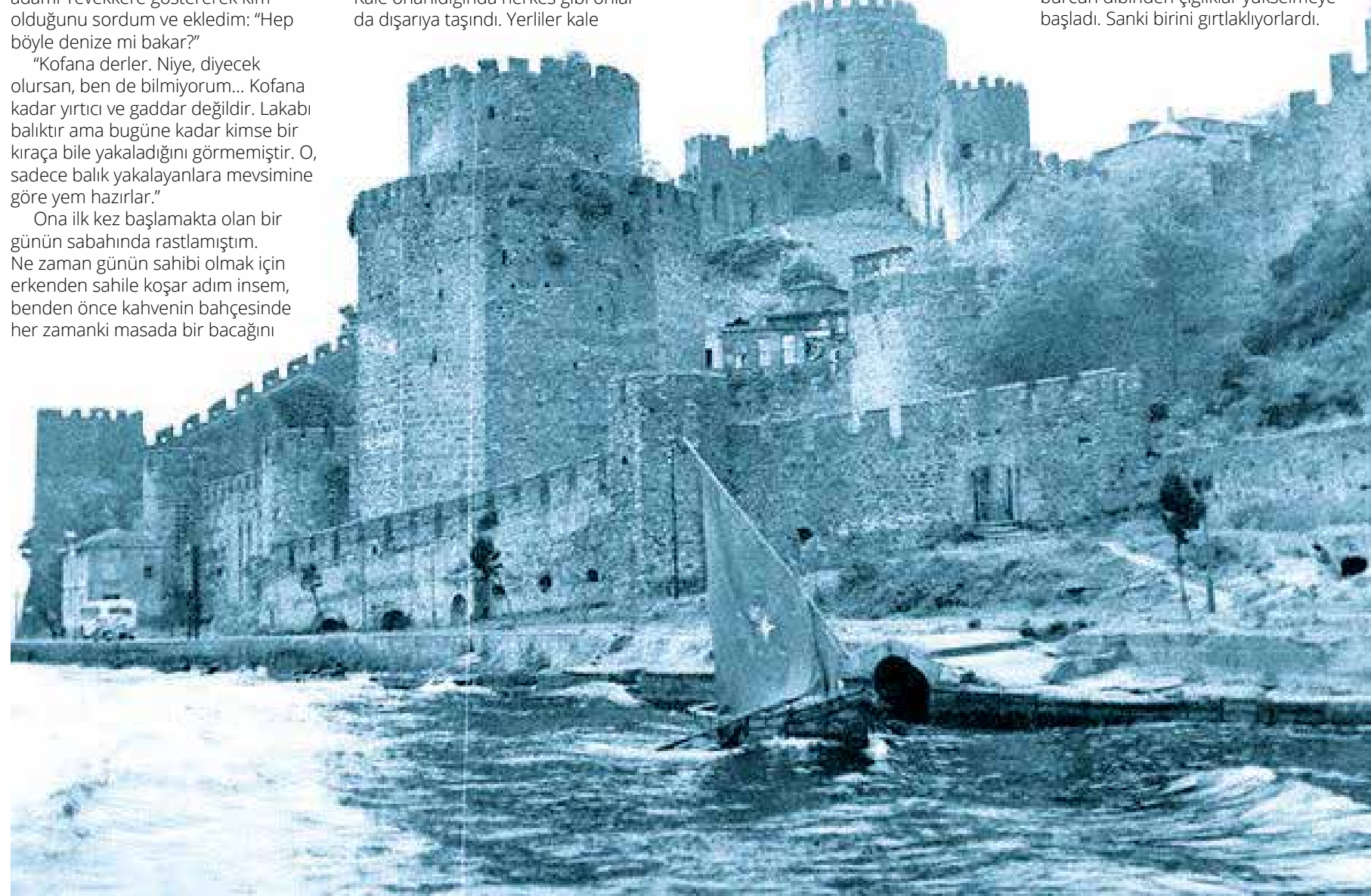
"Sabah bir ara uğradı. Sonra Yarvent'in kahvesine gitmiş. Ocağıcıdan bir çay istiyor. O da, 'Bekle ulan deli!' diyor. Kofana, 'Bekleyemem, vaktim yok, denizler beni çağırıyor, balıklar bekliyor. Ben, en büyük yemiyim onların. Son çayımı ver de bekletmeyeyim onları,' diyor.

"Sabah çok kuvvetli hava vardı. En son sarayın rıhtımına giderken görmüşler. Sonra devrilen bir put gibi, 'Cuppp!' suya... Sadece Hayri Kaptan görmüş kendini suya koyuverdiğini. Kurtuldu... Bakalım sıra kimde? Haftaya kalmaz birini daha postalarız. Aşıyan çift çağırır!"

Tevekkel sustu ve içeriye girip bir şeylerle oyalandı. Yalandan ocağı sildi. Elindeki bezi hisımla yere attı, sunturlu bir küfür savurdu. Soğuyan çayımı yenisiyle değiştirip her zaman yaptığı gibi sevgiyle sırtıma vururken, "İki cami arasında delinin sonu gelmez, kaygılanma evlat," dedi.

Yutkundum. Kofana'nın her zaman baktığı yöne, Anadoluhisarı'yla Kandilli arasında denizin karayla birleştiği çizgiye baktım. Aniden çakan bir yıldırım oraları aydınlattı ve yağmur başladı.

Boğaz'da çöpler martılarla birlikte büyük bir hızla aynaların üzerinde akıp gidiyor, martıların keskin çığlıkları kıyı kahvelerinde ısınan insanların kahkahalarına karışıyordu. ■

Bu Şehir O Eski İstanbul mudur?

ORHAN ALKAYA

Ufku eflatunî griye kestiği bir akşamüstü saati, Metro Han'ı karşınıza alıp Tünel'de soluklandysanız eğer, tıpkı **Attilâ İlhan**'ın söylemediği gibi, **"bu şehir o eski İstanbul değildir"**.

Halbuki, Eylül'ün çığlıkları kurnalsız ışıklar halinde sinmiştir gökyüzüne ve o kıpırdatıcı hüznü koynunda getirip aşağılara, ahaliye doğru salar. Değişen grinin ağırlığı midir sevginin azlığı mı bilinmez ama, gerçek, yolun ilerlerinde, Le Bon'dan, Petograd'dan, Baylanlılık diye adlandırılabilir ruh ve edebiyet halinden, genç aktörün, kendine on yaş uzaktan bakan arktris sevgiliyle ölümüne aşk halleri yaşadığı Markiz Pastanesi'nden bir eser kalmadığıdır artık.

Oysa Eylül'dür, neredeyse Ekim'e

dönecek kadar Eylül'dür, **Edip Cansever** ölmüştür, Eylül'ün sesiyle konuşanların kaç kişi olduğunu kimse bilmemektedir. **"Bu dünyada çekingen olmak iyi bir şeydir baylar."**

Bu dünyada çekingen olmanın erdemlerinden habersiz baylar vardır, sayıları pek çoktur ve onlar **İstanbul**'un en levanten Tarlabası'nı dümdüz etmiş, iki bin yedi yüz senelik şehri, topu topu üç yüz yıllık tarihi olan Amerikan şehirlerine, sentetik Körfez şehirlerine benzetme sevdasıyla yalayıp yutmuşlardır. Onların Kartaca filleriyle geçtiği yolları, yoksulluğu yalanlaracasına artan sayıda özel otomobil arşınlamaktadır şimdi.

Fizikçi Yılmaz Öner'in düşlerine hiçbir zaman vaktinde gelmeyen

güz de, bu şirazesinden çıkmış şehre başını uzatıp durmaktadır sürekli ve yaz kırmızı şaşırtmacasını misilleme olarak sunmaktadır. İhtiyar'ın aşınmış ayakkabı burnuyla şutladığı atkestanelerini bulmak için de, Prens Adaları'na doğru uzanmak gerekmektedir; çünkü şehrin eski güzlerine yer hallığı eden atkestaneleri, kollarında büyüdüğü ağaçanalarıyla birlikte cehennemin dibini boylamıştır çoktan.

İlhan Berk'in ruhu, köprüden İlhan Berk'in geçtiğini duymayacaktır artık. **Galata Köprüsü**, hemen yanına kazıklarla çakılan kuma köprüye terk etmiştir yerini.

İstedigin kadar, **Yahya Kemal** efendimize uyup **"Git bu mevsimde, gurup vakti, Cihangir'den bak!"**. Eğri bughru apartmanlardan, inşaat

artıklarından fırsat bulup Marmara'yı görmek ne şans! Üsküdar'ın dost ışıkları, seksen yılı Eylül'ünün on ikinci gününü müteakip daha erken sönmeye başlamış, **"ayıptır söylemesi vakitsiz Üsküdarlı"**lık, kızarmış yağ, bira ve sidik kokan izbelerde yerini **"Kahır Mehtubu"** savuranlara bırakmıştır. Eski Üsküdar krallarından şair **Ece Ayhan** da, şimdilerde, Eceabat civarında, Yalova köyünde görülmektedir zaten.

"Tepsilerde kahve uzatılan Salacak şahnişleri ya kül olmuş ya apartıman"; Salâh Bey'in **"şingir mingir"** Boğaziçi'si, kel bir kadına dönmüş; Arnavutköy ve Cadebostan yalıları, tepeden inme "ev"liğe atanmış... Onlerinden dolgu yol geçirip yalıları **"halka açan"**lar, az

biraz halk sevgisinden nasiplenmiş olsa, içiniz daha az yanar. Koca bir tarih vandalların elinde kırılırken, kaç milyon görgü tanığı susuyor dersiniz?..

Geçiniz efendim, geçiniz... **"bu şehir o eski İstanbul mudur?"** Besbelli, "yakaları karanfilli ibneler" **Attilâ İlhan**'ı aldatmıştır. Polisler, bu şehri o eski İstanbul sanmakta ayak direyen eşcinsellerin saçlarının kesmiş, yerlerde sürümüş, Kocaeli'ne sürgüne göndermiştir. Hemcinsleri Pigalle'de, Amsterdam'ın **"kızımızı sokaklar"**ında gönlü ferah sahi, Gönülferah Sokağı'na, şimdilerde hangi sakil ismi münasip gördüler? İş tutan üçüncü cinsten transeksüellerin silikon memelerini patlatma yarışına da girişmişlerdir. Bu şehrin o eski İstanbul olmadığını kanıtlama yarışında, birinciliği polislerden almak ne mümkündür zaten?

Güzelim yazlık sinemaların yerinde yeller estiği için, güzel birlikte onları ertesi seneye uğurlamanın anlamı da kalmamıştır artık. Bu yazıyı parmakları kanayarak

yazan **Orhan Alkaya** da, bir yazlık sinemaya değip tadını çıkarabilmek için, ta Budapeşte'ye kadar uzanmak zorunda kalmıştır... Bu yazıkların en güzellerinden Kalamış Sahil Sineması, Kalamış'la birlikte **"kalmamıştır"** ki, özellikle anılması gerekir. Kilise bahçesinde rakı içirten, **Selahaddin Pınar** beyefendinin Todor'i'si, yaralı iskelesiyle bütün marjinalere analık eden Köhne'si, Set ve Orhan bahçeleriyle birlikte, **"keenlemeyekün"**dur Kalamış. Yerinde, Ortadoğu ve Balkanlar'ın en sakil marinası göbek büyümektedir şimdilerde.

"Ey sonbahar, ey o en büyük çiçek", **Edip Cansever**'in diliyle yalvıyorum sana; bana biraz İstanbul ver! **Rumelihisarı**'ndan, Con Ali'nin önce üstünü kapatıp piç ettiği, ardından Mersinlere göç edip terk ettiği çay bahçesinden, en güzel ışıklarını bağışladığın karşı kıyılara baktığımda, üniformal villa bozuntuları gösterme bana. İki bin yedi yüz sene sonra Kadıköy'ü Kalkedon yapan, **"Körler Kenti"** haline getiren ablak suratlı eblehleri

örtecek kadar gece ver hiç değilse... Çirkinliklerin yolunu kesen, şehri büyüten geceyi çoğalt! O gece ki, ıslak caddelerinde ne çok öpüşmeyi polis farlarından gizlemiş, ortalığı bayram yerine çeviren genç kızlarla delikanlılara yataklık etmiş, kesik ağaçların umarsızlığını unutturup, şehri boydan boya gölgelemeyi bilmiştir

Baudelaire'cesi **"gözlerim kapalı bu sonbahar akşamında"**, sağlam kalmış bir tutam İstanbul'dan fazla ne isteyebilirim ki..? Oysa Paris'te Sebastopol Bulvarı'nda değişen bir şey yok... Amsterdam'da, 1756'da yapılmış bir evde çekik sallıyor bizim herkeltrış Tony... Nazlı'ya ve bana evinde bir şeyler ikram etmek isteyen ihtiyar ve zarif Venedikli, civarında hiçbir şeyin değişmediğini bilerek ölecek... Dedelerimin, büyükannelerimin yüzlerce yıldır mesken tuttuğu **İstanbul'da**, bırakın bizim aile büyüklerini, alt kattaki ilkokul iki talebesi Merve bile, hafiften **"nostaljik takılıyor"**.

Şehrin yaklaşık yüzde on beş nüfusu İstanbullu. Ama

yüzde on beş İstanbul bile kalmadı. Bu sonbahar ki artık güz sözcüğü yetmemektedir mevsimi tanımlamaya- bir miktar daha yağmur yağarsa, dolu dolu ağlayabiliriz sokaklarda. Sakın, karbonmonoksit kusan kuru saatlerde, ortalık yerde ağlamaya kalkışmayın! Şehrin yeni ahali meczup olduğunuzu hükmedip kaçışabilir etrafınızdan. Hele kadınsanız, hele hoşsanız, sizi teselli etmek isteyen neo-İstanbul erkeklerden yakanızı kurtarmanız iyice güçleşir. Bir miktar ağladıktan sonra ne yapmak istediğinizin tümüyle size kalmış bir iş tabii...

Ben kendi payıma, çokça evde oturup tefekkür ederim, arada, son meyhanelerden birine gidip bir ufak Yeni Rakı söylerim, sonra Hakkâri'ye, Mardin'e filan giderim... öteki Türkiye'ye... Oralarda da vandallar ormanları yakıyorlar, evleri yıkıyorlar, cânim coğrafyadan insansız bir çöl çıkarmaya çalışıyorlar.

İstanbul ve ben, bu vahşetin acısını çok çektik, biliriz. ■

MİNA

Sarıyerli Yaşam Koçu ve Yazar Aynur Tümen ile İlk Romanı “Lejyoner’in Kızı Mina” Hakkında Söyleştik...

DİLEK KARAFAZLI

Sizi uzun yıllar yaşam koçu kitaplarınızla biliyoruz ve tanıyoruz. Roman serüveniniz nasıl başladı?

Yazmayı öğrendiğim günden itibaren yazıyla ifade etmeyi çok sevdim. Günlükler tutmaya başladım. Çocukken “yazar olacağım” der, yazacağım kitabın adını söyler, kitap kapağının resmini anlatırdım.

2011 yılında ilk kitabım **Aynur Tümen**’in ardından, 2013’te **Aşk Kodları**’nı, 2015’te **Para Kodları**’nı ve 2016’da **Aşkın Gizli Bahçesi** adlı kitaplarımı yazdım. Yaşam Koçluğu mesleğim gereği kişisel gelişim kitapları yazmayı öncelik olarak belirlemiştim. Yazmak benim için bir terapi. Roman yazarlığım çok bilinen şu cümlelerin danışanlarım tarafından tekrar tekrar önüme gelmesi ile doğdu “Benim hayatımı anlatsam roman olur Aynur hanım.” Gerçekten mesleğim avantajım oldu. Roman karakterleri gibi olacak hayatları yaşamış danışanlar geldi çoğunlukta. “Tamam artık roman yazmalıyım...” deme noktasına geldim. “Mina” karakteriyle başlamaya karar verdim. Çocuklukta planladığım romanıma da sıra gelecek...

“Lejyoner in Kızı Mina” ilk roman. Aldığınız tepkiler sizi nasıl etkiledi?

Yoğun ilgi kapakla başladı. Renkleri ve güzel yüzün yarım oluşu dikkat çekti. Kitabı alan bir okurum kendiliğinden yarım yüzü kendi yüzünü tamamlayacak şekilde bir fotoğraf çekti ve sosyal medyada paylaştı. Ardından başkaları da bu fotoğraftan etkilendi; kitabı alan, okuyan yarım yüzü tamamlayarak fotoğraf çekip paylaşmaya devam etti ve sihirli bir akım başlamış oldu. **Mina**’nın enerjisi okura geçti. Romanı okuyanlar, karakterin gerçekliğini sormaya başladılar. **Mina** film olmalı diyenler oldu. Okurlar, romanda kendisinden veya şahit oldukları yaşamlardan kesitler bulduklarını söylediler. Aldığım bildirimler beni mutlu etti ve heyecanlandırdı. Roman yazmaya devam etme inancımı güçlendirdi. Zaten yazılmayan karakterler şimdiden zihnimde. İnsanlarımızın kişisel gelişim kitaplarından ziyade, yaşanmış hayat hikâyelerine ilgi duyduklarını gördüm. Kişisel gelişim kitaplarını yazmasaydım ilginç hayatlarla tanışma fırsatım olamayabilirdi. Kısaca her kitabımın adım adım beni **Mina**’ya, dolayısıyla roman yazmaya zorladığına inanıyorum.

Mina’da insanlar hayat

hikâyelerinden çok şeyi özdeşleştirebilir. Okuyuculardan bu tarz tepkiler alıyor musunuz? Özellikle kadınlardan?

Romanı okuduktan sonra, beni araştıran ve bana ulaşan okurlar oldu. Her biri, romanı başladıktan sonra bir, iki gün ellerinden bırakmayıp okuduklarını söylediler. **Mina**, tanıdıklarıydı. Birilerinin kızı, komşusu, akrabasıydı. Akıbetini merak ederek heyecanla okuduklarını ilettiler. Bazıları ağlayarak, “Çocukken ben de istismara uğramıştım” diyenler oldu. **Mina** sadece istismara dair yazılmış bir roman değil. O bölümlere itina ettim. Daha açabilirdim. Sadece mesaj vermekle yetindim. Zor çocukluk geçirmiş, maddi manevi hırpalanmışlar kendilerinden satırlar buldu. Çaresizliklerini, hırslarını, pişmanlıklarını, hissederek okuduklarını söyleyenler oldu. Bazı okurlar “Hayatta mucizelerin de olabileceği inancımızı tazelediniz ve ümit etmekten vazgeçilmemesi gereken bir duygu olduğunu hatırlattınız” dediler. Kimi, “Hakikaten her hayırdan bir şerrin olabileceğini anlatıyor bu roman” dedi. Her kadının içinde, hayatlarının bir döneminde de olsa bir **Mina**’nın yaşamış olduğunu anladım. Gerçek hayatta, romanımdaki karakterler var.

“Mina” sıradan bir mahallenin sıradan bir kızyken içindeki koşullar ve başına gelenlerle mücadele yeteneği var. Bir serüven içinde sağlam bir karaktere bürünüyor. Tüm bir kitapta cesaret ve azim örneği görülüyor. Yazarken okuyucuya cesaret aşılamak, güçlü olmak gibi mesajlar verme gayeniz var mıydı?

Mina’nın hayatını kendisinden dinlerken etkilendim. Cesaret, azim ve hırs beden bulmuş, karşımda oturuyordu. İlham aldım. Zor günlerimde **Mina** aklıma çok geldi. Şer hallerden sonraki mucizeleri hayalle ümitlendim ve güçlendim. Bu etkilenmenin okurlarıma da olabileceği tahminiyle yazarak paylaşmaya karar verdim. Kendisinin de hayatının roman olmasını istemesinin nedeniydi. Tüm yaşanmışlıklar paylaşılarak ibret alındığında bir anlam kazanacaktı. Şu anda bu romanı okurken beni arayan çok sayıda insanın da güdülediğini ve bu güdüden ümitlendiğini, ilham ve ders aldığını öğreniyorum. **Mina** amacına ulaştı diyebiliyorum.

Mina, alışılmışın dışında bir yaşam. Hayat gerçekten sürprizlerle mi dolu? Hayat sürprizlerle, mucizelerle

dolu. Hayatın içinde, inişler, çıkışlar, kopuşlar, kayboluşlar var. Aynı zamanda seçimler, kararlar, mutlu anlar, hayal kırıklıkları, ümitler, hayaller de var. Her şey insan hallerini deneyimlemek üzerine kurgulanmış yüksek ruhsal bir planın gerçekleşmesi için yaşanmakta. Hayatlarımıza bakalım. Doğduğumuzdan, geldiğimiz yaşa kadar tek bir sürprizle karşılaşmadığımızı söyleyebilir miyiz?

Aynur Tümen’in etkilendiği yazarlar kimler? Yazma sürecinizde hangi yazarlarla yaşadınız ve yaşayacaksınız?

Birçok değerli yazardan beslendim, etkilendim. Gabriel Garcia Marquez, Dostoyevski, Yaşar Kemal, Gengiz Aymatov, Ayşe Kulin, Ivan Tugenyeve, Sabahattin Ali ve birçokları gibi. **Mina**’nın yazım dilini İngiliz aşk roman çok satan yazarı Jackie Collins’e benzetenler oldu. Bunu duymaktan çok keyif aldım. Genç kızlık yıllarımda Collins’in her çıkan romanını okur ve bir gün onun gibi yazacağım romanları hayal ederdim. Romantikliğimin yazım dilime yansdığını düşünüyorum...

Çok üreten olduğunuzu biliyoruz. Aynur Tümen’in bundan sonraki hedefleri nelerdir?

2019’da yeni bir romanım çıkacak. Hedefim, her yıl yeni bir roman sunabilmek. Karakterlerimle okurun yüreğine dokunabilmek, iz bırakabilmek. Yaşam Koçu’yu yani mesleğim roman yazarlığımı besliyor. Mesleğimi icra ederken roman yazmaya devam edeceğim. Amacım, gelecek nesillere deneyimleri, duyguları, yaşanmışlıkları, seminerlerle ve yazarlık aktarabilmek. ■

EYLÜLÜN SESİYLE

EDİP CANSEVER

Baylar!
Bin dokuz yüz seksen birdeyiz
Karşınızda eylülün sesi
Ağustos’a çekildi, eylülün sesi
Birazdan konuşacak
“Bu dünyada yaşamak can sıkıcı bir şeydir baylar.”

Tepelerde bulamaçların kahverengi eridiği
Eriyip sarı sarı aktığı bir mevsim
Bir saat gibi işlerken avucumdaki güz çiçeği
Yosunların kapılara usulca
Tırmanıp yerleştiği
Yani eylülün sesi, buysa çok iyi baylar.

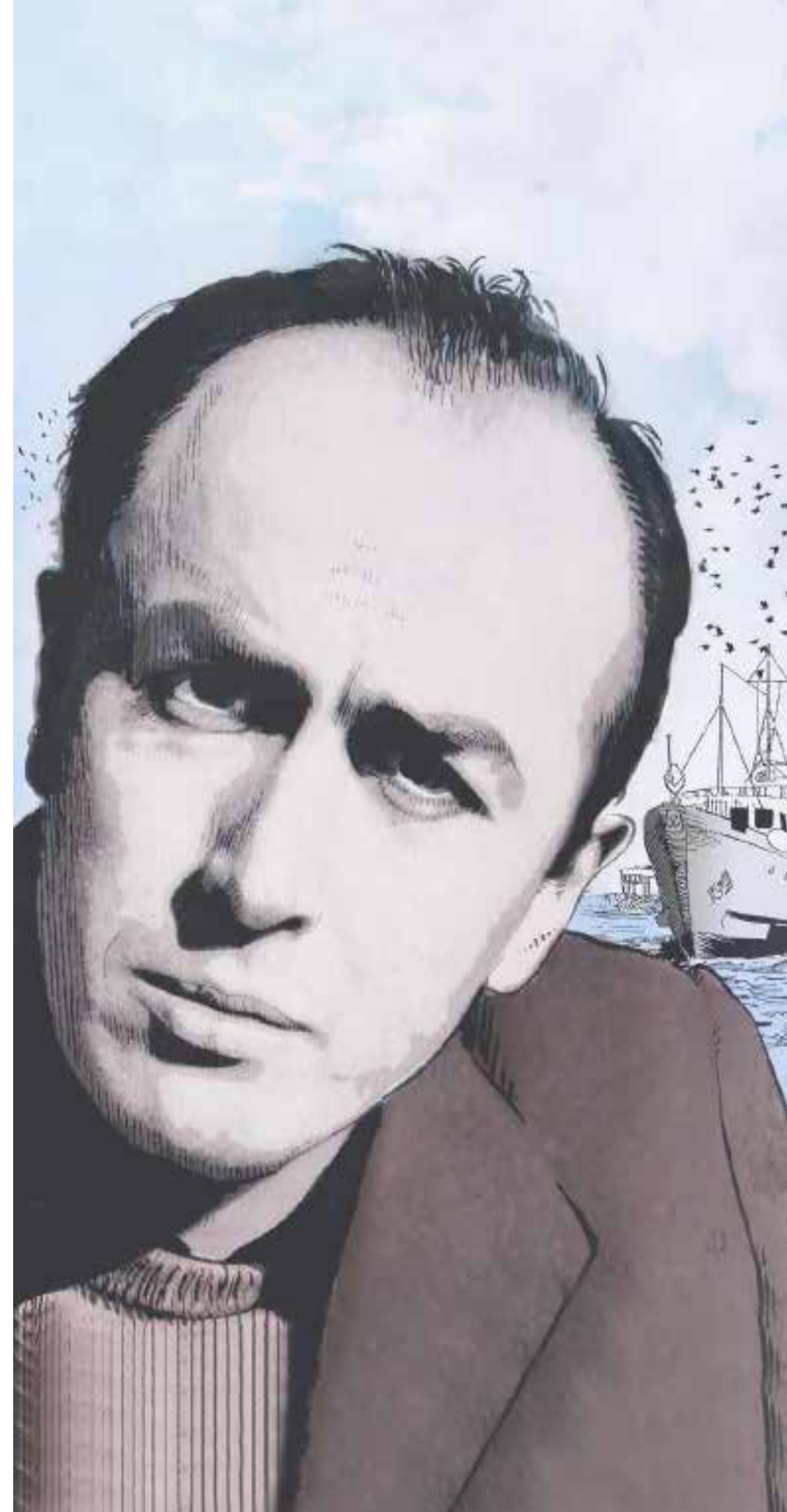
Yaz geçti, sözelimi midyelerden yorulduk
Eni boyu belirsiz bir ıslaklıktan
Upuzun gündüzlerden, sevimsiz otellerden
Eylül ki, sorabilir mi
Hüzünler iç kamaştırıyor, aşklarsa niye yoksul
Bir asfaltın kuru sıcak soğuşundayız
Oysa bir deniz feneri mevsimsiz ölür baylar.

Dahası
Bu düğmesiz giysileri şöylece giymek
Bir boşluğu giyinmek mi olur
Olsun
İşte karşınızda ekimin sesi
Kasımın sesi sonra
Yağmurun eşliğinde -çocuğunu emziriyor yaz-
Bundan böyle günlerimiz nasıl geçecek baylar.

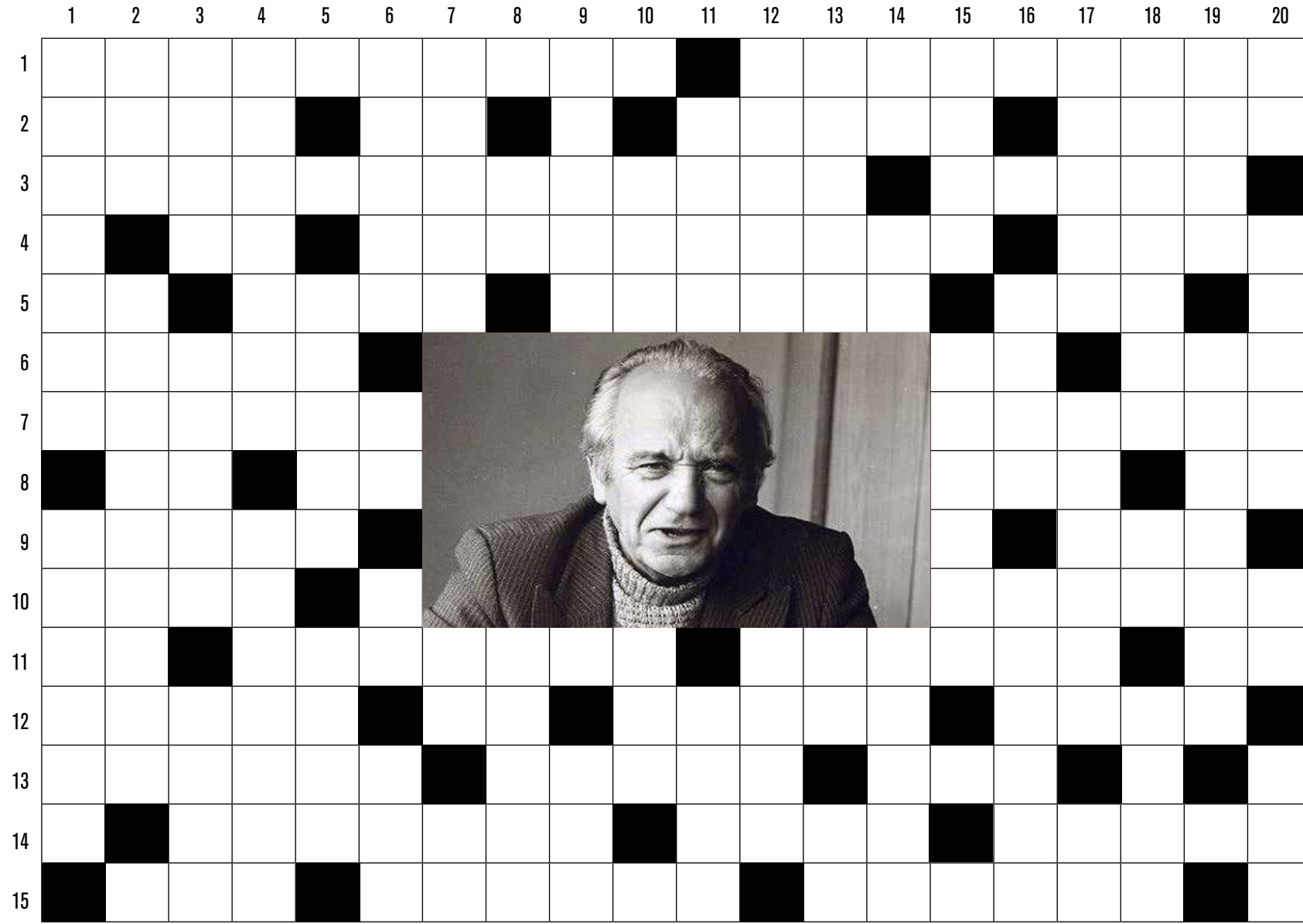
Her şey o kadar dokunaklı ki
Eylülsem, istemedem kırılıyorsam bazen
Dağınık, renksiz bir mozaik gibiysem
Üstelik yalnızsam bir de -telefonda kuş sesleri-
Aynalardan duvarlara bir üzünç akıntısı
Bu dünyada çekingen olmak çok iyi bir şeydir baylar.

Sonra bir kır kahvesi kendini okurken
Masaları toplanmış, bardakları toplanmış
Tam kendini okurken
Derim ki bir semti iyi tanımak kadar
İyi tanımall dünyayı
Açın radyolarınızı: eylülün sesi
Bu dünyada can sıkıntısının bir başka anlamı var baylar.

Elmalar silik silik kırmızı artık -olsun-
Gözlerimiz tozlanmış, kirlili
Gizlisi yok, bu dünyada böyle sıkılmak iyi
Sıkılmak iyi baylar
Biz hazır tuttukça böyle
İçi yangında alev alev
Dışı buz tutmuş kalplerimizi.

SARIYER KÜLTÜR BULMACASI

SOLDAN SAĞA

1. Resimdeki yazar – Sarıyer’in ünlü bir plajı. 2. Dil Devrimi’nin ilk yıllarında “belediye” anlamında kullanılan sözcük – Endonezya’nın plaka imi – Oğuz Türklerinin 24 boyundan biri – Tutturgaç. 3. Resimdeki yazarın, sinemaya defalarca aktarılan ünlü yapıtı – “... Bendi” (Belgrad Ormanı içinde bulunan 9 tabiat parkından biri). 4. Alaz’ın ünsüzleri – Rumeli Feneri köyü yanında bir koy – “... Yılmaz” (Sinema yönetmeni). 5. Şart eki – Belli, açık – “Ural ... Klasik Otomobil Müzesi” (Ferahevler Mahallesi, Nuri Paşa Caddesi üzerindeki müze) – Akımtoplar. 6. Bir şeyin yere bakan yanı – Ventriküler Taşikardi (Kısaca) – Mason töreni. 7. Küçük kitap, broşür – Okuma yitimi. 8. Yugoslavya’nın plaka imi – Tuzağa düşürülen şey – Alüvyon – Toryumun simgesi. 9. Sarıyer’in bir mahallesi – Kayınbirader. 10. Bir anda – “... olmak” (Yanlış çalmak ya da söylemek). 11. İstatistiki verilerin sapma derecesine gösteren simge – Rumelikavağı ile Rumelifeneri arasındaki küçük bir köy – Sarıyer ilçesindeki hisar – Yüzyıl (Kısa). 12. Taş mezar – Bir soru eki – Tibet’in başkenti – Soğurma, içine çekme. 13. Bir meyve – Sililik, iffet – Ekmek. 14. Eski Sarıyer’de bir mezarlık ve semt – İyileşme, onma – “... Sabancı Müzesi” (Emirgan’daki müze). 15. Uçurum – “Ünal ...” (Boğaziçi Tiryakiliği kitabının yazarı) – Sarıyer’de vapura binilen yer.

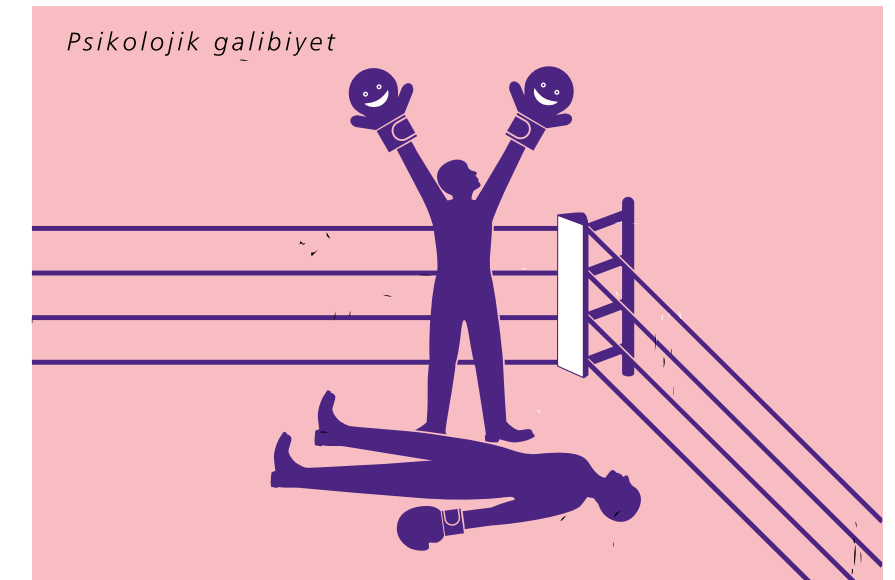
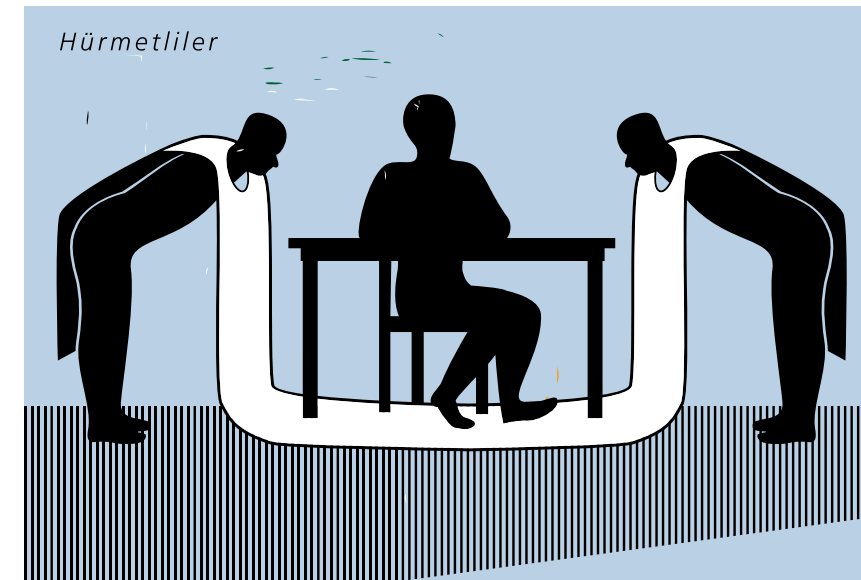
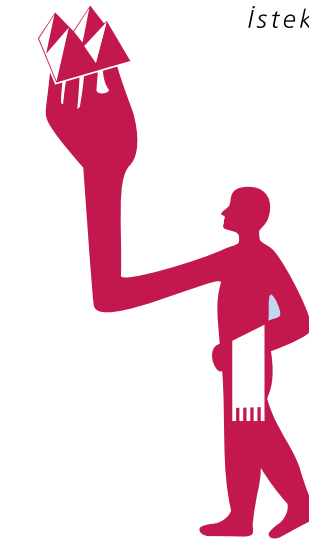
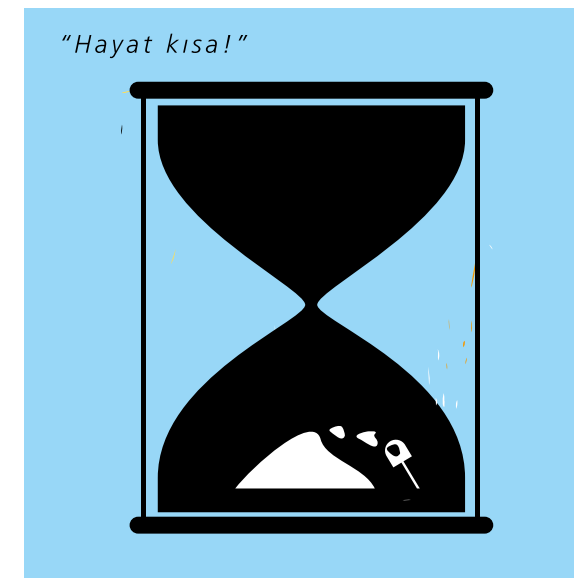
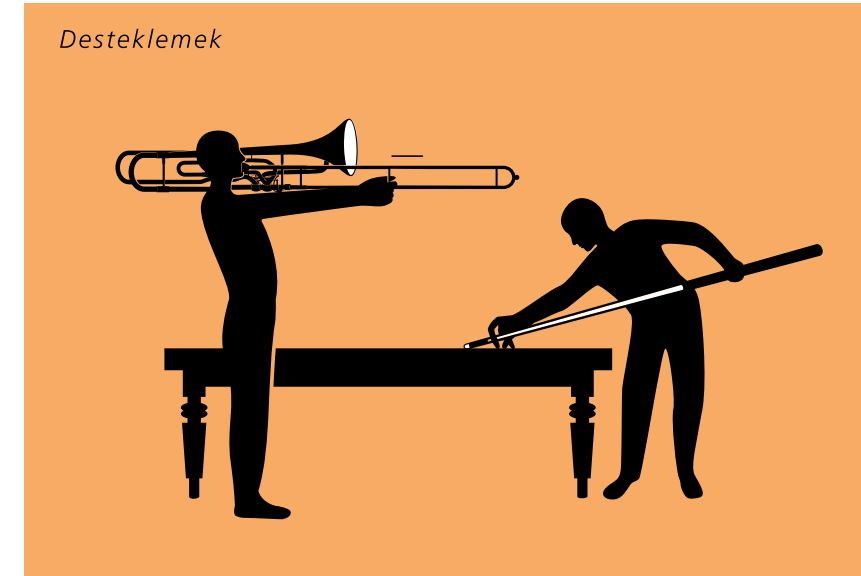
YUKARIDAN AŞAĞIYA

1. Vecdi Çıracıoğlu’nun, “denize dair hikayet” temalı romanı – Sarıyer’e bağlı bir mahalle. 2. Karakter – “... Kısırkaya’ya Sarıyer” (İbrahim Balcı’nın kitabı). 3. Karga ile Tilki örneğinde olduğu üzere, sonunda ders veren manzum öykü – “Ölüm ... bahar ülkesidir bir rinde” (Y. K. Beyatlı) – Maori dansı. 4. Sarıyer’in bir mahallesi – Uskumruköy’de bir sokak adı. 5. Sürüngen bir hayvan – “Faliş Rıfkı ... Suyu” (Belgrad Ormanı’nda bir mesire yeri). 6. Uzaklaşma – Konut – Türkiye’nin plaka imi – Uyanık, açık göz. 7. Rumelikavağı’nda bir cadde – Parola – Lütesyumun simgesi. 8. Stronsiyumun simgesi – Sarıyer’in bir mahallesi. 9. Merhamet – Geri, arka. 10. Meşin ya da hasır sofa – Freddy Krueger’un dehşet saçtığı sokak. 11. Dizi – Tannı’ya boyun eğiş. 12. “... güzel / ben sana vurgunum” (Manuş Baba) – Lenger atmış olan, demir üzerinde bulunan gemi. 13. Kaplıca – Akıl – Çok eski bir tarih sözü. 14. Başlıca içecek – Kına’nın ortası – Kırgız destanı. 15. Uzak – “... Bendi” (Belgrad Ormanı’nın su bentlerinden biri). 16. “... Köşk” (Emirgan’daki Sakıp Sabancı Müzesi’nin diğer adı) – Güreşte bir oyun. 17. Rumelikavağı’nın kısa adı – Terbiye – Bir renk. 18. “... Arboretumu” (Belgrad Ormanı’nın güneydoğusundaki canlı ağaç müzesi) – Bir Japon tiyatrosu – Bir tür yaban ördeği. 19. Bir yerde yatmaya kalma – Sarıyer’in bir semti. 20. Yemek – Sarıyer’deki bir orman – Bir hitap ünlemi – Eskrimde bir dal.

HAZIRLAYAN: İLKER MUMCUOĞLU

CEMİL CAHİT YAVUZ

LEKE OYUNLARI

Leylaklarını Anlatıyorum / Rıfat Ilgaz

Leylak getiriyorsun bana güneşli bir gün

Onu saçlarından topladığın belli
Bir leylak bahçesinin karşında

Böyle kucağında kalsa daha iyi

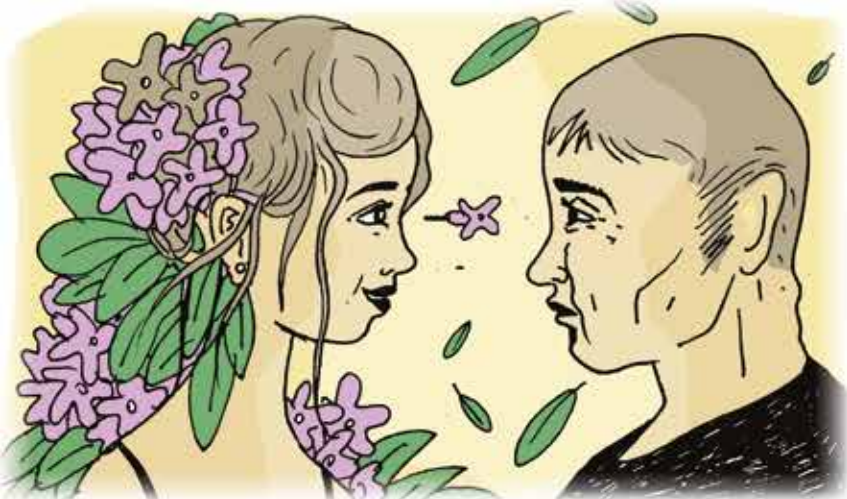
Bir vazoya bırakıp gidiyorsun
Sen gidiyorsun leylaklar kalıyor mu sanki

Önce renkleri gidiyor arkandan
Nesi varsa gidiyor soyunarak

Her vazoya baktıkça karşımdasın ne tuhaf
Her kokladıkça dönüp dönüp geliyorsun
Düşünceler gibi filizleniyorsun gün geçtikçe

Yaprak yaprak geliyorsun
Leylak leylak bakıyorsun gözlerimin içine

Ölümsüz bir mevsim oluyorsun